

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta sociálních věd
Institut mediálních studií a žurnalistiky
Katedra mediálních studií

Egon Ervín Kisch v kontextu reportážních textů
Bohemie 1906 – 1913
diplomová práce

Martin Cáp

Rok a semestr: 2007, zimní

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Martin Sekera, Ph.D

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a že jsem veškerou použitou literaturu uvedl v seznamu použité literatury. Rozsah práce bez přílohy je 194 243 znaků bez mezer.

V Praze dne 12. ledna 2007

Martin Cáp

Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		
Došlo dne:	10 -06- 2005	-1-
C.j. 9878	Příloh: 1	Skartační heslo:
Přiděleno:	HL	

Teze diplomové práce

Autor: Martin Cáp

Semestr: II. semestr magisterského navazujícího studia

Obor: Mediální studia

Předpokládaný název práce:

Egon Ervín Kisch v kontextu reportážních textů Bohemie 1906 – 1913

Základní vymezení tématu:

Život a práce pražského německy píšícího novináře Egona Ervína Kische (1885 – 1948) jsou do značné míry již zpracovány a zdokumentovány v řadě publicistických textů i odborných analýz. Vzhledem k politickému vývoji druhé poloviny 20. století se ale dosud věnovala jen minimální pozornost dobovému kontextu Kischova profesního života v letech 1906 až 1913, vyplývajícího z podmínek mediálního diskursu Rakousko-Uherska. Jak jsem již prokázal ve své bakalářské práci, na niž bych chtěl touto diplomovou prací do určité míry navázat, Kischovo působení v pražském německém listě Bohemia bylo dosud většinou jednostranně chápáno z perspektivy novinářova pozdějšího názorového vývoje a aplikováno zjednodušeně jako tvůrčí etapa představující pouze prolog ke Kischově neplodnější autorské etapě v období mezi světovými válkami. Československý výzkum tohoto tématu zcela rezignoval na analýzu celkového novinářského i kulturního kontextu tohoto období. Na základě studia reportážních textů v Bohemii z let 1906 až 1913 se pokusím tento chybějící, a přitom potřebný, kontext načrtnout a prozkoumat prostředí, jež Kischovi poskytlo východiska pozdějšího růstu z původně lokálního reportéra na všestranného novináře evropského formátu. Domnívám se, že jako samostatný problém, dosud nedostatečně zhodnocený, je vliv dobové odborné - vědecké reflexe sociální otázky na Kischovo reportážní zaměření. Jako časové ohraničení závěru této etapy jsem stanovil odhalení aféry plukovníka Redla v roce 1913. V práci vyjdu z předpokladu, že Kisch se v dobovém kontextu dalších autorů Bohemie vyčleňoval širší pracovního nasazení a užitou novinářskou metodologií. Na rozdíl od dřívějších prací Josefa Poláčka chci pro tento účel vedle nutné analýzy Kischových reportážních textů v Bohemii z této doby věnovat širší pozornost také dalším autorům a tvůrčím faktorům stanoveného diskursu. Předmětem zaměření práce bude nejen prostředí, ale i autorský zájem o téma a předměty reportáží (sociální tematika). Záměrem práce je zařadit Egona Ervína Kische do kontextu tehdejších německy píšících autorů v Praze a obdržet tak nový úhel pohledu na období, v němž mladý novinář postupně zvyšoval svou profesní dovednost. Nutné faktografické zázemí tematického i metodologického rozpětí tehdejšího tisku bude čerpáno z analýzy Bohemie z uvedeného období a dále ze sekundární literatury na dané téma.

Výzkumné téma tedy zní: Jakým způsobem byl mladý Egon Ervín Kisch ukotven v soudobém reportážním diskursu listu Bohemia a šířeji také pražské německy mluvící scény v letech 1906 až 1913?

Metoda: kvalitativní obsahová analýza tematická.

Charakteristika hlavních metod práce:

Sběr dat, jejich vyhodnocení a zasazení do daného tematického rámce, vytvořeného na základě studia sekundární studijní literatury, kvalitativní výzkum, obsahová analýza vybraných textů.

Zamýšlená osnova diplomové práce:

- I. Úvod
- II. Metodologický úvod
- III. Nastolení a základní charakteristika zkoumaného problému
- IV. Egon Ervín Kisch – stručné biografické shrnutí
- V. K diskursu listu Bohemia
- VI. Soudobá reportáž v Bohemii 1906 – 1913
- VII. EEK v kontextu reportážních textů Bohemie
- VIII. Závěr
- IX. Zusammenfassung
- X. Seznam použité literatury

Bibliografie:

Periodický tisk:

Bohemia, ročníky 1906 až 1913

Studijní literatura (výběr):

- Born J. Deutschsprachige Literatur aus Prag und den böhmischen Ländern 1900 – 1925: Chronologische Übersicht und Bibliographie. Mnichov: Saur, 1993.
- Brunhuber R. Das modernste Zeitungswesen. Vídeň, 1907.
- Haupt, K. Briefe an Jarmilla. Berlín: Verlag Das Neue Berlin, 1998.
- Jacobi J. Journalisten im literarischen Text. Frankfurt n.M.: Peter Lang, 1989.
- Kisch, E.E. Klassischer Journalismus: Die Meisterwerke der Zeitung. Berlín: Kaemmerer, 1923.
- Kisch, E.E. Tržiště senzací. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962.
- Kisch, E.E. Pražská dobrodružství. Praha: Svoboda, 1968.
- Kuncovi, J. a J. Egon Ervín Kisch: bibliografie života a díla. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1976.
- Kusák, A. Kisch v Bohemii. Praha: FF UK, neuvedeno.
- Kol. autorů. Nové studie o životě a díle E.E. Kische. Praha: Novinářský studijní ústav, 1965.
- Langenbacher, W.R. Sensationen des Alltags – Meisterwerke des österreichischen Journalismus. Vídeň: Ueberreuter, 1992.
- Mühlberger J. Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen 1900 – 1939. Darmstadt: Weihert Druck GmbH, 1981.
- Nesig. Konkordia: Eine Festschrift des Journalisten und Schriftstellervereins 1859 – 1909. Vídeň: Konkordia, 1909.
- Nečasovi, V. a J. Pražský novinář Egon Ervín Kisch. Praha: Novinář, 1980
- Patka, M.G. Egon Erwin Kisch, Stationen im Leben eines streitbaren Autors. Vídeň: Böhlau, 1997.
- Patka, M.G. Der rasende Reporter, Biographie in Bildern. Berlín: Aufbau-Verlag, 1998.
- Paupié, K. Handbuch der österreichischen Pressegeschichte. Vídeň: W. Braumüller, 1960 – 1966.

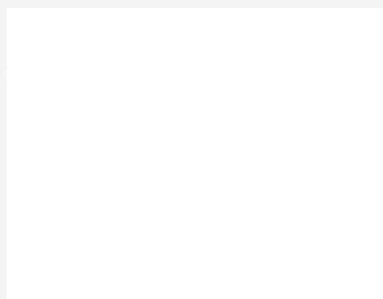
- Poláček, J. Soupis osobního fondu E.E. Kisch. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 2001.
- Pytlík, R. Pražská dobrodružství E.E. Kische. Praha: Panorama, 1985.
- Raisp E. Die Wiener Tagespresse 1848 – 1950: Versuch einer Typologie. Vídeň: disertace, 1952.
- Reinhardt, E. E.E. Kisch als Lokalreporter. Vídeň: disertace, 1958.
- Rheinhardt P.G. Biografie der Wiener Künstler und Schriftsteller. Vídeň, 1902.
- Siegel, Ch. E.E. Kisch – Reportage und politischer Journalismus. Brémy: Schünemann Universitätsverlag, 1973.
- Schlenstedt, D. Die Reportage bei E.E. Kisch. Berlín: Rutten & Loenig, 1959.
- Steininger, S. Die frühen Reportagen von Egon Erwin Kisch. Vídeň: disertace, 1985.
- Tomáš J., Žemličková G. Egon Ervín Kisch, Novinář a bojovník. Praha: Nakladatelství Novinář, 1984.
- Wolf, Ch. Die Theorie der Reportage von Egon Erwin Kisch: ein Versuch der Rekonstruktion. Vídeň: disertace, 2004.
- Wandruszka A. Geschichte einer Zeitung. Das Schicksal der Presse und der Neuen Freien Presse von 1848 zur Zweiten Republik. Vídeň.
- Wolkan R. Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen und in den Sudetenländern. Augsburg, 1925.
- Wrede, R. Handbuch der Journalistik. Berlín: Wrede 1902.
- Zenker, E.V. Geschichte der Journalistik in Österreich. Vídeň: K. k. Hof- u. Staatsdr., 1900.

Jméno konzultanta: Mgr. Martin Sekera, PhD.

(svým podpisem potvrdí, že souhlasí se spoluprací na tématu, schvaluje základní teze a ve stanoveném termínu odevzdá posudek na práci)

Datum: 10. června 2005

Podpis diplomanta:

Podpis konzultanta:

Obsah

1. Úvod	4
1.1. Uvedení do problematiky	4
1.2. Pracovní metody	7
2. Heslo Egon Ervín Kisch	10
2.1. Stručné biografické shrnutí	10
2.2. Mladý Kisch: základní charakteristika	13
3. Bohemia: list pražských Němců	21
3.1. Historie a vývoj	21
3.2. Obraz Bohemie v Tržišti senzací	27
3.3. Kischova činnost v Bohemii 1906 – 1913	37
3.4. Lokální reportér jako instituce	52
4. Soudobá reportáž v Bohemii 1906 – 1913	57
4.1. Fenomén německého fejetonu a jeho role	57 - Kische
4.2. Éra Emila Faktora (1906 – 1908)	62
4.3. Paul Wiegler a modernizace fejetonu (1908 – 1913)	66
4.4. Aspekt zahraničního zpravodaje: Carl Lahm, Josef Adolf Bondy	72
4.5. Další autoři Bohemie	82
5. Kisch v kontextu doby	88
5.1. Klasický žurnalismus: Hledání dalších vlivů	88
5.2. Sociální reportér: inspirativní Max Winter	91
6. Závěr	98
7. Zusammenfassung	100
8. Literatura	102
a) Kischovské edice	102
b) Kischovské monografie, odborná literatura, vzpomínky	103
c) Ostatní literatura	106
d) Články a studie v periodickém tisku	107
e) Diplomové práce, disertace	110
f) Internetové odkazy	111
9. Příloha k literatuře	112
9.1. Bibliografie E.E. Kische	112
9.2. Seznam stěžejních studijních materiálů z listu Bohemia 1906 – 1913	113
10. Poděkování	120

1. Úvod

1.1. Uvedení do problematiky

O dílo a životní osudy pražského německy píšícího novináře Egona Ervína Kische (1885 – 1948) jsem se začal zajímat před několika lety, kdy jsem se v rámci svého dlouhodobého zájmu o německo-jazyčné prostředí dostal k Tržišti senzací a dalším Kischovým knihám. Ke čtenářskému potěšení ze stylisticky vybroušených textů s mnohdy zajímavou návazností na obecné historické povědomí o středoevropském regionu se postupně přidal také hlubší zájem o osudy autora, žijícího v patrně nejkontroverznějším období moderních dějin. První výsledek tohoto zájmu jsem předložil před necelými třemi lety v podobě bakalářské práce *Druhý život novináře Egona Ervína Kische*¹. Práce, v níž jsem zkoumal různé interpretace autorovy osoby a díla během druhé poloviny dvacátého století na obou stranách tzv. železné opony, mě nasměrovala k dalšímu kischovskému studiu. Už během její přípravy jsem si totiž uvědomil, že načrtnuté téma je mnohem širší než se na první pohled zdá. Výsledkem bylo nejen dodatečné zařazení kapitoly o utváření a zvláštích *kischovského mýtu*, ale také předsevzetí vrátit se ke Kischovi znovu v podobě rozsahově širší diplomové práce.

S přihlédnutím k výsledkům předešlého zkoumání se tentokrát nabízelo využití diametrálně odlišné perspektivy: zatímco v bakalářské práci jsem vědomě a logicky omezil rozsah zkoumané literatury na sekundární literaturu vzniklou po roce 1948², diplomovou práci jsem se rozhodl ukotvit v autentické primární literatuře, která dosud byla zpracována jen sporadicky a příležitostně: dobových textech listu Bohemia, kde Kisch působil na samém začátku své novinářské kariéry v letech 1906 – 1913.

Argumentů se nabízelo hned několik. Už v roce 2004 jsem konstatoval zvláštní roztříštěnost kischovského bádání. Přestože většina Kischových životopisců a znalců v sedmdesátých, osmdesátých a dokonce i devadesátých letech otevírala své práce povzdechem, že skutečná recepce tématu Kisch na odborné úrovni dosud neproběhla

¹ CÁP, Martin. *Druhý život novináře Egona Ervína Kische*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta sociálních věd, 2004. 64 stran. Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

² Kisch zemřel 31.3. 1948

anebo se teprve rozbíhá³, spatřuji zásadní problém soudobého kischovského zkoumání v něčem jiném. Autorův život i dílo jsou ve srovnání s některými jeho současníky zpracovány až příliš mnohostranně, což do značné míry komplikuje výchozí pozici každého současného badatele. Během 20. století proběhlo několik vln zájmu o Kische jako novináře i spisovatele, byť v různé míře a s odlišnou motivací⁴, a kischovská dokumentace se táhne prostřednictvím mnoha stovek publicistických textů a odborných analýz. Problémem velké části zmíněných prací je multiplikace známých schémat bez přihlídnutí k dobovému společenskému a mediálnímu kontextu. Většina autorů jako by odmítala odbornou, věcnou recepci kischovské problematiky bez souvisejících hodnotících konotací a spokojuje se s akcentováním možná čtenářsky atraktivních, leč kischovské bádání nijak neobohacujících kliše a anekdot, dokreslujících prvoplánově subjektivní hodnocení autorova díla skrze jeho osobu. Při soustředěném studiu těchto pramenů se nelze ubránit dojmu, že zejména pamětníci záměrně budují a přitesávají jakýsi Kischův monument, na jehož pozadí se podílejí konkrétní osobní zájmy autorů⁵. Mnohé z těchto slabin lze logicky zdůvodnit politickým vývojem druhé poloviny 20. století, který leckdy přímo motivoval účelové interpretace autorů jako byl Kisch a jejich práce.

Pokud jsem konstatoval nutnost doplnění potřebného kontextu do Kischovy biografie, nijak tomu nenahrává Kischova ukotvenost ve více jazykových, kulturních a společenských proudech. Jestliže ke kischovské recepci po druhé světové válce přistoupily minimálně čtyři školy – československá, východoněmecká, západoněmecká a rakouská – byly tím do značné míry načrtnuty hranice, které se tak úplně nepodařilo

³ Tuto tezi lze najít v pracích různých autorů, například KRONBERGER, Johann. *Egon Erwin Kisch: Seine politische und publizistische Entwicklung vom bürgerlichen Journalisten zum Schöpfer der literarischen sozialistischen Reportage*. Vídeň: Universität Wien, 1979, s. 3; dále POLÁČEK, Josef. *Pokus o mladého Kische*. 1. vydání. Praha: Novinářský sborník, 1965, s. 1; PATKA, Marcus G. *Egon Erwin Kisch: Stationen im Leben eines streitbaren Autors*. 1. vydání. Vídeň: Böhlau Verlag, 1997. ISBN 3-205-98612-1, s. 15; SIEGEL, Christian Ernst. *Egon Erwin Kisch: Reportage und politischer Journalismus*. 1. vydání. Brémy: Schünemann Universitätsverlag, 1973. ISBN 3 7961 3041 0, s. 17.

⁴ V Československu vycházely Kischovy práce od začátku 50. let 20. století ve Státním nakladatelství politické literatury a v nakladatelství Svoboda (sebrané spisy). V NDR je vydával Aufbau-Verlag Berlin, kde od začátku 60. let začaly vycházet Kischovy sebrané spisy redigované Bodo Uhsem a Giselou Kischovou. Východoevropská recepce EEK probíhala do značné míry na politickém pozadí, úskalí západoevropské recepce popisuje SIEGEL, s. 17.

⁵ Jako příklad podobných aktivit lze chápat *Kalendář E.E. Kische*, který vyšel v Berlíně roku 1955 u příležitosti osmdesátého výročí autorova narození za redakce F.C. Weiskopfa. V českém překladu vyšel o tři roky později.

překlenout dodnes. Výstupy badatelů z jednotlivých sfér se i nadále překrývají a až na několik výjimek zůstávají ve svém teritoriu⁶.

Výše zmíněná tendence převažujících stereotypů v dosavadním bádání byly jedním z výchozích bodů při vytyčování tématu následující práce. Většina kischovských badatelů se, ať už záměrně či podvědomě, při vykládání a analýze Kischova díla a života systematicky přidržuje dlouhodobě etablovaných postupů. Shodně posazují vrchol autorovy tvorby zhruba do poloviny dvacátých let, kdy vyšly jeho nejznámější práce v čele se Zuřivým reportérem⁷, zároveň Kischovi přiznávají právě v této době vrcholné rozvinutí novinářských dovedností. Tato perspektiva přitom do určité míry vychází ze zohlednění autorových politických aktivit a skutečnosti, že právě meziválečné období s množstvím kischovských prací, dobových rozhovorů a vzpomínek pamětníků představuje poměrně nejjednodušší výchozí bod zkoumání. Období předcházející, zejména Kischovo působení v pražském listu Bohemia před první světovou válkou, je interpretováno jako pouhý předstupeň tohoto autorského zrání, jako prolog ke skutečnému vzestupu.

Československý výzkum však zcela rezignoval na analýzu celkového novinářského i kulturního kontextu tohoto období. Jednu z možných příčin představuje skutečnost, že samotný Kisch minimálně dvakrát své působení v Bohemii literárně zpracoval⁸ a tím do značné míry předznamenal jeho uchopení budoucími životopisci a badateli. Pokud pomineme vzpomínky a anekdoty, první fázi Kischovy novinářské kariéry se seriózně věnovali jen Josef Poláček⁹ a Alexej Kusák¹⁰, oba ale na přelomu padesátých a šedesátých let, kdy byly pokládány základy odborné kischovské recepce. Zákonitě tedy museli věnovat hlavní pozornost samotnému Kischovi a jeho materiálům, čímž sice rozšířili dostupné informace o raných autorových pracích, potřebný dobový kontext ale

⁶ PATKA nabízí precizně zpracovanou analýzu Kischových textů z 20., 30. a 40. let, pražskému mládí a fenoménu *Pražského kruhu* se ale věnuje jen okrajově. Také další západoevropští autoři převážně rezignují na bližší analýzu pražského diskursu, odkud EEK vyšel, a stavějí těžiště svých analýz do Kischova „mezinárodního“ období ve 20. letech, kdy působil v Berlíně. Naopak čeští badatelé dosud přehlíželi některé nuance rakousko-uherského a německého prostředí, které přispěly ke Kischově autorskému formování. Patří k nim například vídeňská fejetonistická škola, jejíž diskurs je nutné zákonitě aplikovat alespoň na úvodní část Kischovy kariéry.

⁷ Sbíрка reportáží *Der rasende Reporter* vyšla poprvé v roce 1924.

⁸ *Abenteuer in Prag* (1920), *Marktplatz der Sensationen* (1942).

⁹ POLÁČEK, Josef. *Pokus o mladého Kische*. 1. vydání. Praha: Novinářský sborník, 1965, 14 stran; POLÁČEK, Josef. *Der junge Kisch: Biographisches und Werkgeschichtliches aus seinem Briefwechsel 1902 – 1914*. In: *Philologica Pragensia*, roč. 1965, č. 1, s. 26 – 48.; POLÁČEK, Josef. *Der junge Kisch II: Juvenilien und frühe Reife*. In: *Philologica Pragensia*, roč. 1966, č. 3, s. 236 – 248.

¹⁰ KUSÁK, Alexej. *Egon Erwin Kisch v Bohemii*. Praha: FF UK, 1958. 57 stran. Výťah z této diplomové práce vyšel ve sborníku *Otázky novinářstva*, č. 1/1958, s. 201 – 222.

čerpali pouze z Tržiště senzací, případně z Kischovy korespondence s bratrem Paulem¹¹.

Tato mezera se stala hlavním argumentem pro vytyčení tématu mé práce. Rozhodl jsem se pokusit o doplnění dosud chybějícího kontextu rané Kischovy tvorby na základě studia reportážních textů v Bohemii z let 1906 až 1913. To znamenalo v první řadě <prozkoumat dobové prostředí, které Kischovi poskytlo východisko> pozdějšího růstu z původně lokálního reportéra na všestranného novináře evropského formátu. Vedle analýzy konkrétních Kischových reportážních textů bylo nutné věnovat ve zvýšené míře pozornost dalším autorům a tvůrčím faktorům stanoveného diskursu, jako nevyhnutelné se jevilo načrtnutí historie samotné Bohemie, o níž většina pramenů dostupné literatury neříká o mnoho více než prozrazuje samotný Kisch ve svých vzpomínkách. V dalším sledu jsem se pak zaměřil nejen na prostředí, ale i na autorský zájem o téma a předměty reportáží – v Kischově případě se jedná hlavně o sociální a kriminalistickou tematiku. Jako časové ohraničení jsem stanovil odhalení aféry plukovníka Alfreda Redla na přelomu května a června 1913.

Jako hlavní hypotéza se nabízel všeobecně přijímaný předpoklad, že se Kisch v dobovém kontextu dalších autorů Bohemie vyčleňoval širší pracovního nasazení a užitou novinářskou metodologií. Zároveň mě zajímalo, jaký vliv měla dobová odborně-vědecká reflexe sociální otázky na Kischovo reportážní zaměření a jakým způsobem se <sem promítala jeho pozice v kontextu tehdejších německy píšících novinářů v Praze.> Takto zformulované předpoklady jsem se pokusil potvrdit nebo vyvrátit prozkoumáním dostupných pramenů.

1.2. Pracovní metody

Na počátku mé práce tedy stála jednoduchá otázka: jakým způsobem byl mladý Egon Ervín Kisch ukotven v soudobém reportážním diskursu listu Bohemia a širěji také pražské německy píšící scény v letech 1906 až 1913? Jako nejschůdnější metoda uchopení tohoto problému se jevila kvalitativní obsahová analýza. Pro obdržení nutného faktografického zázemí byl potřebný pečlivý sběr dat, posléze jejich vyhodnocení a zasazení do daného tematického rámce, vytvořeného na základě studia sekundární studijní literatury, kvalitativní výzkum a obsahová analýza vybraných textů.

¹¹ První veřejné vydání až v roce 1978. KISCH, Egon Erwin. *Briefe an den Bruder Paul und an die Mutter 1905 – 1936*. Uspořádal Josef Poláček, spolupráce Fritz Hofmann. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1978. Lizenznummer 301. 120/80/78.

Ke splnění těchto úkolů bylo potřebné vydat se souběžně po dvou cestách. Bezpodmínečným předpokladem bylo podrobné prostudování Bohemie z let 1906 – 1913, což znamenalo v praxi studium necelých čtyř desítek novinových svazků. Tento primární dobový pramen mi umožnil načerpat bližší vědomosti o diskursu Bohemie, získat povědomí o jednotlivých autorech a dobové pražské německé scéně. Souběžně s tím jsem čerpal další vědomosti ze studia sekundárních pramenů pražské a vídeňské provenience. Cenným referenčním zdrojem k Bohemii se podle předpokladů ukázaly být některé Kischovy knižní práce jako Tržiště senzací nebo Dobrodružství v Praze, jejichž vzájemná konfrontace nejednou otevřela netušený rozměr předložených faktů. Podstatnou výhodou se také ukázala možnost opřít se o dosud poslední souhrnné vydání dvanácti svazků sebraných spisů E.E. Kische v německém originále¹². Jednak mi umožnila zázemí pro intenzivnější studium některých autorových novinových textů z Bohemie¹³, zároveň jsem se tím vyhnul riziku zkreslení, hrozícím při práci s některými vydáními Kischových textů z padesátých a šedesátých let, trpícími zásahy do původního textu či vypouštěním celých kapitol.

Druhou ze zmíněných cest byl sběr dat k osobě samotného Egona Ervína Kische. Zde jsem měl situaci částečně usnadněnou skutečností, že jsem se Kischem už dříve zabýval a měl jsem tudíž základní představu o rozvrstvení dané sekundární literatury. Na základě této předchozí zkušenosti jsem pro účely následující práce použil pouze prameny, které v kontextu výzkumného tématu dle mého názoru představují skutečný přínos. Některé jiné, patřící k obecně akceptovaným referenčním textům, avšak nesplňující kritéria vytyčená odevzdanými tezemi, jsem naopak vědomě vypustil a tudíž nejsou uvedeny ani v seznamu použité literatury¹⁴.

¹² KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6.

¹³ Devátý svazek sebraných spisů EEK *Mein Leben für die Zeitung 1906 – 1925* (připravil Josef Poláček) obsahuje Kischovy novinové texty, které nebyly přepracovány pro žádnou z pozdějších knižních prací. Kromě těchto textů, identifikovatelných prokazatelně jako Kischovy materiály díky podpisu nebo uvedené šifře, Poláček shromáždil ve svazku 12 *Nachgelassenes und Verstreutes* další okruh prací z Bohemie, které nejsou podepsány, ale Kisch je s největší pravděpodobností jejich autorem.

¹⁴ Příkladem je UTITZ, Emil. *Klasický žurnalista Egon Erwin Kisch*. Přeložili V. a A. Lustigovi. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Orbis za spolupráce Novinářského studijního ústavu, 1958. 192 stran. Tematická skupina 02/70, 56/III/8. Někteří autoři považují Utitzovu práci za první ucelenou kischovskou monografii v českém jazyce. Do značné míry se ale jedná o parafrázi dějů z Tržiště senzací, které Utitz – bývalý spolužák dr. Paula Kische – doplnil o své soukromé vzpomínky. Domnívám se, že pro účely moderního zkoumání Egona Ervína Kische lze Utitzovu práci považovat za překonanou. Podobný názor vyjádřil už v době vydání knihy KUSÁK, s. 54: „*Spis E. Utitze ‚E.E. Kisch, der klassische Journalist‘ jsem bohužel nemohl použít jako pramenu, neboť jde o práci kompilační a nadto značně nespolehlivou ve faktech.*“

Vedle stěžejních, všeobecně známých prací, jako je obsáhlá kischovská monografie od vídeňského autora Marcuse G. Patky¹⁵ nebo v různých sbornících a periodikách publikované statě Josefa Poláčka, jsem se pokusil o zohlednění literatury, která dosud k podobným účelům téměř nebyla využita a kterou jsem dříve neměl možnost prostudovat. Jedná se zejména o disertace z Universität Wien¹⁶, akcentující vzhledem k výše zmíněné roztržitosti kischovského bádání odlišné aspekty než bylo dosud běžné v českých zemích. Podobně cenným zdrojem je ale i diplomová práce Alexeje Kusáka z konce padesátých let, jež se po jeho emigraci do západního Německa ztratila z archivu knihovny Univerzity Karlovy¹⁷ a jejíž kompletní text jsem získal až prostřednictvím konzultace se samotným autorem. Díky možnosti využít zmíněných pramenů jsem během zkoumání našel ještě několik dalších unikátních dobových textů, které mi pomohly rozšířit si představu o podobě Kischových novinářských začátků¹⁸.

Důležitým klíčem ke zpracování následující statě je skutečnost, že se tato diplomová práce Kische týká a netýká zároveň. *Zuřivý reportér* představuje její východisko a nutné tematické ohraničení, předmětem mého zájmu jsou ale v nemenší míře i jeho novinářští kolegové a současníci. Potřebné rešerše proto překročily rámec životopisu Egona Ervína Kische a mnohdy zabočily do obecného proudu pražské německé literatury. Zvolenou míru určuje jednak skutečnost, že toto téma dosud nebylo podrobena bližšímu zkoumání, zároveň ale také závazek, že získaná fakta mají zasadit Kische do nového kontextu. Nesnažil jsem se proto o určení hranice mezi oběma tematickými celky a pokusil se spíše o jejich propojení, jehož následkem je částečná rezignace na přísně chronologický postup.

Východisko práce představuje úvodní kapitola shrnující problematiku mladého Egona Ervína Kische, její rozvinutí pak následující statě o historii listu Bohemia, jejím obrazu v Tržišti senzací a analýza soudobých reportážních textů v tomto periodiku, pocházejících od samotného Kische i jiných autorů. Závěrečnou část práce tvoří

¹⁵ PATKA, Marcus G. *Egon Erwin Kisch: Stationen im Leben eines streitbaren Autors*. 1. vydání. Vídeň: Böhlau Verlag, 1997. 565 stran. ISBN 3-205-98612-1.

¹⁶ Například: KRONBERGER, Johann. *Egon Erwin Kisch: Seine politische und publizistische Entwicklung vom bürgerlichen Journalisten zum Schöpfer der literarischen sozialistischen Reportage*. Vídeň: Universität Wien, 1979. 250 stran; REINHARDT, Ernst. *Egon Erwin Kisch als Lokalreporter*. Vídeň: Universität Wien, 1958. 141 stran.

¹⁷ Sdělení knihovny FSV UK (Hollar) ze dne 12.12. 2006.

¹⁸ Takovým pramenem jsou například vzpomínky novináře Tůmy-Zevlouna: TŮMA-ZEVLOUN, Ladislav. *Alej vzpomínek*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1958. 139 stran. 56/VIII-5. Cenné poznatky jsem čerpal také z archivu Josefa Poláčka, který je uložen v pražském Památníku národního písemnictví.

do je p
obecn
mu

konfrontace a propojení těchto dvou celků: zasazení Kischových prací do kontextu dobového žánrového a tematického diskursu a analýza dalších vlivů.

Na závěr vysvětlení k jazykovému rozvrstvení mé práce. Vzhledem k tomu, že téměř veškerá primární literatura k tématu a velký podíl literatury sekundární pocházejí z německojazyčné oblasti, musel jsem stanovit pravidla, jakým způsobem z nich budu citovat a jak na ně odkazovat. Rozhodl jsem se pro jednoduchý klíč: originální ukázky z kischovských edic a případné další literární texty jsem se rozhodl ponechat v němčině, veškeré ostatní stati uvádím ve vlastním českém překladu.

2. Novinář a autor Egon Ervín Kisch

2.1. Stručné biografické shrnutí

Úvodem stručně zopakujeme hlavní data a milníky života a profesní kariéry novináře Egona Ervína Kische.¹⁹

Egon Kisch²⁰ se narodil 29. dubna 1885 jako jeden z pěti synů Hermanna a Ernestine Kischových²¹. Vyrůstal na Starém Městě pražském v domě *U dvou zlatých medvědů* v Melantrichově ulici, který v roce 1867 koupil jeho děd Jonas a kde Kischův otec provozoval obchod se sukny. Po skončení I. německé státní reálné školy v Mikulandské ulici studoval v letech 1903/1904 dva semestry na vysoké škole²², studia však nedokončil a narukoval jako jednoroční dobrovolník do armády. V roce 1906 odcestoval do Berlína, kde navštěvoval žurnalistickou vysokou školu Richarda Wredeho²³. V té době už měl za sebou knižní debut²⁴, absolvoval též krátké mezidobí

¹⁹ Navzdory specifickému zaměření své práce považuji za potřebné alespoň načrtnout základní životopis EEK. Pramenem základních dat následující chronologie jsou přehledy v těchto pracích: PATKA, Marcus G. *Der Rasende Reporter Egon Erwin Kisch: Eine Biografie in Bildern*. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1998, 303 stran; SCHLENSTEDT, Dieter. *Egon Erwin Kisch: Sein Leben und Werk*. 1. vydání. Berlín: Verlag Das Europäische Buch, 1985. 464 stran; SIEGEL, Christian Ernst. *Egon Erwin Kisch: Reportage und politischer Journalismus*. 1. vydání. Brémy: Schönmeyer Universitätsverlag, 1973. 384 stran; TOMÁŠ, Jirí. ŽEMLIČKOVÁ, Gabriela. *Egon Ervín Kisch, novinář a bojovník*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1984. 160 stran.

²⁰ Umělecké jméno Erwin (český transkript Ervín) si autor zvolil na počátku své novinářské kariéry, setkáváme se s ním ale už v některých Kischových zápisnicích z doby před rokem 1906, které jsou uloženy v archivu Památníku národního písemnictví, a také v rané korespondenci. Jednu z verzí, jak ke svému jménu přišel, nabízí Kisch v *Tržišti senzací*, s. 41.

²¹ Kořeny židovské rodiny Kischových sahají do 16. století, podle PATKY čítá nizozemskou, anglickou a jihoafrickou větev. K nejvýznamnějším příbuzným patřili balneolog a lékař Enoch Heinrich Kisch (1841 – 1918), fyziolog Bruno Zacharias Kisch (1890 – 1966), historik Guido Kisch (1889 – ?) a britský důstojník angažovaný v sionistickém hnutí Frederick Hermann Kisch (1888 – 1943). (viz PATKA, s. 31)

²² Vysoká škola technická a Pražská německá univerzita.

²³ PATKA, s. 11.

²⁴ Sbírká básní *Vom Blütenzweig der Jugend*, vyd. E. Pierson, Drážďany 1904; próza *Der freche Franz*, vyd. Hugo Steinitz, Berlín 1906.

v roli eléva redakce Prager Tagblattu. Definitivně ale vstoupil mezi profesionální autory až působením v listu Bohemia, kde v letech 1906 až 1913 zastával místo lokálního reportéra, zpravodaje a fejetonisty. Svě nejlepší práce z této doby Kisch shrnul do knižně vydaných souborů *Aus Prager Gassen und Nächten* (Z pražských ulic a nocí, 1912) a *Prager Kinder* (Pražské děti, 1913). Ve stejné době napsal román *Der Mädchenhirt* (Pasák, 1914), svůj jediný počín v románovém žánru, čerpající stejně jako předchozí práce z pražského prostředí²⁵.

Několik týdnů poté, co se podílel na mediálním odhalení špionážní aféry šéfa generálního štábu Alfreda Redla, se Kisch přestěhoval do Berlína. Jeho druhé setkání s tímto městem trvalo jen několik měsíců. Místo spolupracovníka Berliner Tageblattu a dramaturga Künstertheater Berlin musel opustit po vypuknutí světové války, kdy narukoval v řadách svého pražského regimentu na srbskou frontu. V centru válečného dění ovšem nezůstal dlouho. Dne 18. března 1915 byl zraněn na ruské frontě a dostal se zpět do Prahy. Zbytek války strávil ve službách armády v Maďarsku a později ve vídeňském *k. u. k. Kriegspressequartier*. Po skončení války se ve Vídni angažoval v tzv. Rudé gardě, bezprostředním důsledkem bylo vykazání z Vídně, zvýšená pozornost úřadů a deprimující návrat do Prahy.

Během následujících dvou let strávených v rodném městě se Kisch věnuje divadelní práci v Revoluční scéně Emila Artura Longena, kde se podílí na dramatinizaci Tonky Šibenice a napsání několika dalších her²⁶. Výsledkem spolupráce s listem Prager Tagblatt jsou další reportážní texty s pražskou tematikou, toto období ale v Kischově životě představuje jen krátkou epizodu a v roce 1921 se natrvalo vrací do Berlína. Německé hlavní město zůstává jeho základnou až do nástupu nacistů k moci v roce 1933. Do té doby Kisch spolupracuje s tamním levicovým tiskem²⁷, ale například i s pražskými Lidovými novinami a připravuje antologii *Klassischer Journalismus*²⁸. V té době už je členem Komunistické strany Rakouska (KPÖ), odkud v roce 1925 po vydání knihy *Der rasende Reporter* přešel do Komunistické strany Německa (KPD). Členem KSC se stal až po druhé světové válce.

²⁵ Podrobnosti včetně bibliografických údajů uvádím v přehledu díla E.E. Kische na s. 106.

²⁶ *Z Karlína do Bratislavy parníkem Lanna 8 za 365 dní* (společně s J. Haškem a E.A. Longenem), *Případ plukovníka Redla, Ukradené město*.

²⁷ Například *Arbeiter Illustrierte Zeitung*, *Arbeiterstimme*, *Berlin am Morgen*, *Blätter für Alle*; časopisy *Die literarische Welt*, *Das Dreieck*.

²⁸ Viz KÖPPOVÁ, Barbara. *Znovu po mnoha letech o Kischově knize Klasický žurnalismus*. In: *Sešity novináře*, roč. 19, č. 1, s. 119 – 137. Praha: Čs. svaz novinářů ve Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1985.

Dvacátá léta pro Kische znamenají zrod obrazu *zuřivého reportéra* a četné cesty po světě. V letech 1925 – 1926 cestuje po Sovětském svazu, v období 1928 – 1929 pobývá ve Spojených státech, 1931 opět Sovětský svaz, 1932 Čína. Ze všech cest se vrací s materiálem pro další knihy²⁹. Po tvůrčí stránce Kisch prožívá plodné období, významné i tím, že v roce 1929 se veřejně podílí na diskusi o teorii reportáže. V časopise Čin publikoval příspěvek *Román? Ne, reportáž!*³⁰, v němž v polemické nadsázce prohlásil román za mrtvý a reportáž literárním žánrem budoucnosti³¹.

Zároveň se opět politicky angažuje. V roce 1928 byl zakládajícím členem Spolku proletářsky-revolučních spisovatelů (Bund proletarisch-revolutionärer Schriftsteller), o dva roky později se jako delegát této organizace zúčastnil kongresu Mezinárodní jednoty revolučních spisovatelů v Charkově. Po požáru říšského sněmu v roce 1933 byl E.E. Kisch jedním z prvních zatčených. Život mu zachránil československý pas a intervence velvyslanectví Československé republiky. O čtyři měsíce později, v červnu 1933, odchází do pařížského exilu. Od té doby se datuje jeho systematická a dlouhodobá agitace proti fašismu, vyznačující se přednáškovými turné, účastí na kongresech a členstvím v protifašistických organizacích a seskupeních, sdružujících levicově smýšlející umělce. Nejslavnější agitační cestou této doby byla výprava na protiválečný kongres do Austrálie, kam Kische úřady odmítly vpustit³² a reportér si vstup na australskou půdu vynutil skokem z lodě, při němž si zlomil nohu. Dalším milníkem pro něj byla účast na mezinárodním kongresu spisovatelů v Paříži.

Kisch zblízka zažil občanskou válku ve Španělsku, po obsazení Paříže nacisty ale musel hledat nové útočiště. Mezitím se oženil se svou dosavadní sekretářkou a spolupracovnicí Giselou Lyner a v roce 1939 opustil Francii. Přes New York se dostal do Mexika, kde v emigraci strávil druhou světovou válku. Zde také napsal vzpomínkovou knihu *Tržiště senzací*, která se stala hojně využívaným podkladem pro pozdější badatele a také svérázným zrcadlem mýtu *zuřivého reportéra* a Kischova smyslu pro sebestylizaci³³. Do Prahy se vrátil v roce 1946. Oslavován komunistickými představiteli „nového“ Československa jako žijící legenda socialistického žurnalistu a

²⁹ *Zaren, Popen, Bolschewiken* (1927), *Kriminalistisches Reisebuch* (1927), *Wagnisse in aller Welt* (1927), *Paradies Amerika* (1930), *Asien gründlich verändert* (1932), *China geheim* (1933).

³⁰ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben – svazek 11: Läuse auf dem Markt, Vermischte Prosa*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, s. 436.

³¹ Podrobně o vývoji této literárně-teoretické diskuse SIEGEL, s. 88 a PATKA, s. 91.

³² Kisch tyto události podrobně zpracoval v knize *Landung in Australien* (1937).

³³ Viz CÁP, s. 19 – 28.

vyčerpán událostmi předchozích let už ale nedokázal výrazněji navázat na předchozí práci³⁴. Po náhlém zhoršení zdravotního stavu umírá 31. března 1948.

2.2. Mladý Kisch – základní charakteristika

Kisch z doby před první světovou válkou se ovšem neshoduje s mnohokrát skloňovaným *zuřivým reportérem* a celosvětově populárním autorem, není ani čelným teoretikem reportáže a jejího postavení v literárním diskursu³⁵. Vlastnosti autora, jímž se v následujících kapitolách budeme zabývat, je nutné pečlivě hledat v dobových materiálech, jeho prvních dvou knižních pracích a korespondenci, nikoli v kontextu jeho pozdějšího, vyzrálého díla. Jak už jsem zmínil v úvodu, tuto cestu zatím podnikla jen hrstka badatelů: přelomové práce na toto téma publikovali Alexej Kusák, Josef Poláček a Johann Kronberger, většina ostatních kischovských monografií chápe problematiku mladého Kische jen jako epizodu, tvůrčí prolog později kvalitního autora. I jindy precizní Marcus G. Patka věnuje mladému Kischovi jen okrajovou zmínku³⁶. Skutečnost, že většinu svých pozdějších politických postojů si Kisch zformoval a osvojil až během válečného nasazení na frontě a událostí roku 1918 ve Vídni a že teprve v tom čase začal uvažovat o svém povolání jako o specializované tvůrčí disciplíně podléhající určitému profesnímu diskursu a teoretickému pozadí, ovšem neznamená, že by dřívější tvůrčí perioda pro kischovské bádání neobsahovala naléhavé otázky. Pokusme se podívat na faktografické pozadí některých údajů z výše uvedeného heslovitého náčrtu.

Zřejmě nejpalčivější otázkou, s níž se moderní kischovský diskurs zatím nestihl uspokojivě vyrovnat, je otázka původního tvůrčího směřování autora. Samotný Kisch v rámci pozdější stylizace konstruoval a šířil teorii, podle níž od dětství osudově a neodvratně směřoval k žurnalismu. Fatalistické pojetí svého života ilustruje obrázky z raného mládí. Od dětství jeho jednání dominuje zvědavost, rád naslouchá příběhům, které ve dvoře domu zpívá slepý nožířský učeň Metoděj³⁷. Pod dojmem této zpravodajské kroniky svého druhu a příležitostného sledování významných dobových událostí jako procesu s Omladinou či velkých kriminálních případů 90. let 19. století si

³⁴ Kischovými pracemi v tzv. novém Československu se zabýval VI. KAŠPAR v diplomové práci *Ku Kischově reportáži a jeho pracím o novom Československu*. Praha: FF UK, 1958. 201 stran.

³⁵ Jak shrnuje SIEGEL (s. 88 – 90), první příspěvky k teorii reportáže, zprvu o specifiích tvůrčí metody reportéra, Kisch publikuje až v roce 1918. „*Spouštěcím momentem není snaha rozšířit dosud psané pražské lokální reportáže o politickou dimenzi, nýbrž o postižení ochoty, s níž se vídeňské listy (v době první světové války, pozn. M.C.) nechají využít jako manipulační nástroje...*“ (s. 88)

³⁶ PATKA, s. 31 – 32.

³⁷ *Tržiště senzací*, s. 7.

malý Kisch podle svých slov začíná hrát na vydavatele a autora novin, které vyrábí s pomocí dětské tiskárny pod pultem obchodu svého otce³⁸. Těsně před absolutoriem na státní reálné škole měl uvést ke zděšení učitelů jako představu o budoucím zaměstnání „novinář“³⁹ a na tomto přání trvat i během vojenské služby⁴⁰.

V souvislosti se zmíněnými epizodami z autorova mládí se jeví jeho směřování do role profesionálního novináře v denním listu skutečně jako neodvratné. Přesto lze najít překvapivé množství indicií, které takto jednoznačné pojetí Kischovy profesní iniciace zpochybňují. Zdá-li se z pohledu současného mediálního diskursu podobný průběh volby budoucího povolání jako přirozený, v rakousko-uherských denních listech z přelomu 19. a 20. století se žádné uplatnění pro novináře-reportéry v dnešním smyslu slova neotevíralo. Jak prokážeme v následujících kapitolách, publicistiku v dobovém tisku ovládali téměř bezvýtku literáti a jimi provozované žánry kulturních kritik, fejetonů a nedělních glos. Příležitost k takovému působení zpravidla dostávali pouze osvědčení autoři, kteří během mnoha let prokázali nezpochybnitelnou autoritu v oboru dramatického umění a literatury⁴¹. Ze vzpomínek současníků jako byl vlivný kritik Emil Faktor, který se na rozdíl od Kische dokonale v daném prostředí etabloval a jemuž se budeme později podrobně věnovat, probleskují náznaky, že Kischovy ambice byly od prvních kroků v Bohemii podstatně vyšší než byla pozice reportéra⁴².

Této tezi nenasvědčuje jen skutečnost, že se Kisch ještě ve 20. letech pokoušel prosadit jako dramatik a že v tisku až do roku 1913 příležitostně zveřejňoval svou poezii. Snahu včlenit se do literárně-uměleckého diskursu pražsko-německé scény začátku 20. století signalizuje také způsob autorova příchodu: podobně jako jeho četní předchůdci v čele s Friedrichem Adlerem, Faktorem a dalšími publikuje jako svou knižní prvotinu sbírku básní. Studentská lyrika *Vom Blütenzweig der Jugend* ale neplní úlohu prvního můstku na kýženu scénu, naopak znamená jednu z největších proher autorovy celoživotní tvorby. Vydání knihy se nechopí žádný osvědčený vydavatel, nýbrž Kischova matka, která do synovy prvotiny investuje 200 říšských marek. Dobová kritika poměrně jednoznačně analyzuje nedostatky předloženého díla, i když v menší míře oceňuje i

³⁸ Tamtéž, s. 29 – 30.

³⁹ Tamtéž, s. 44.

⁴⁰ Tamtéž, s. 49.

⁴¹ Viz WANDRUSZKA, Adam. *Geschichte einer Zeitung. Das Schicksal der Presse und der Neuen Freien Presse von 1848 zur Zweiten Republik*. 1. vydání. Vídeň: Neue Wiener Presse Druck- u. Verl. Ges. m.b.H., 1958. 170 stran, s. 124.

⁴² FAKTOR, Emil. *Gespräche und Konflikte mit E.E. Kisch*. In: *Prager Mittag*, 30.4. 1935, s. 2. Praha: Paul Peter Winter, 1935.

pozitiva⁴³, a Kisch se po zbytek života za svůj debut upřímně stydí. Až do konce 30. let jej úspěšně retušuje ze svého oficiálního životopisu a sílu k jeho přiznání nachází až v mexickém exilu. „*Der Tonfall der Verse war von Heinrich Heine entlehnt, das Stoffliche von den Elf Scharfrichtern, einer Münchner Künstlergruppe...*“⁴⁴

V literatuře i vzpomínkách pamětníků se zachovaly zmínky o tom, jak Kisch likvidoval výtisky své sbírky, nalezené náhodně v knihovnách a jak se bránil její reedici⁴⁵. K té došlo až mnoho let po autorově smrti, kdy Fritz Hofmann a Josef Poláček knihu zahrnuli do závěrečného dvanáctého svazku Kischových sebraných spisů⁴⁶. Bližší studium veršů dává dobovým kritikům do značné míry za pravdu, i když například Poláček varuje před jejich apriorním zatracením⁴⁷. Převážně milostná lyrika vzniklá mezi autorovým patnáctým a osmnáctým rokem mnohdy dává tušit nejen básníkovu nevyzrálou, ale i autorskou bezradnost, kompenzovanou povrchním vypůjčením postupů z děl známých básníků jako Heine, Baudelaire, Verlaine a dalších:

*Fast fürcht'ich, es sei'n schwerer Traum,
Ein Scheingespinnst, das sich von mir erhübe;
Denn heute fand ich – ich erfaß es kaum,
Die Liebe! Die Liebe! Die Liebe!*⁴⁸

V básni *Meine Heimat*⁴⁹ se dospívající Kisch nečekaně zrale zamýšlí nad národnostními boji Němců a Čechů a staví se otevřeně proti nacionalistickému šovinismu. Většina ostatních příspěvků ale jakoby zapadala do úzké šablony. Některé motivy (blondřaté dívčí lokny, zapovězené prostitutky) se průběžně opakují, autor se pateticky pokouší personifikovat například do lásky rozdávající štěstí, umírajícího

⁴³ POLÁČEK, s. 240, cituje recenzi Emila Faktora v Bohemii: „... ist bei Egon E. Kisch ein satirisches Talent im Werden. Man lasse ihm Zeit, die Sünden wider den guten Geschmack zu erkennen und aus dem Reichtum der Sprache originellere Formen zu schöpfen...“

⁴⁴ Tržiště senzací, s. 62.

⁴⁵ HAUPT, Klaus. Kisch war hier. 1. vydání. Berlín: Verlag der Nation, 1985. 338 stran. Lizenz-Nr. 400/58/85, s. 8: „Jahrzente danach schenkt er Jarmila (Haasová-Nečasová) ein Exemplar. Sie ist eine vertraute Freundin. Die Widmung, die er ihr in das kleine Büchlein schreibt, lautet: ‚Dieses Quatschbuch gebe ich der Jarmila, die schon einmal ein Exemplar davon besaß und es verloren hat, unter der alten Bedingung: es niemanden zu zeigen. Herzlichst – Der (leider) Autor.‘“

⁴⁶ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben – svazek 12: Der freche Franz, Vom Blütenzweig der Jugend, Nachgelassenes und Verstreutes*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6.

⁴⁷ POLÁČEK, *Der junge Kisch II*, s. 241.

⁴⁸ *Was ich heute fand*. In: KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben – svazek 12: Der freche Franz, Vom Blütenzweig der Jugend, Nachgelassenes und Verstreutes*, s. 7.

⁴⁹ Tamtéž, s. 17.

zamilovaného muže, milence doprovázejícího svou lásku k hrobu a podobně. V *Meinem Kritikus*⁵⁰ se obrací na kritika své tvorby, čímž vlastně předznamenává reakci novinových recenzentů:

*Du schilst nicht meine Dichtungsgabe,
Du spottest nur, dass ich ein Knabe sei.
Ein unerfahrener, lebensfremder Knabe;
Drum sei mein Dichten auch nur Spielerei!
Wohl sprachst du recht. Ich bin ein junger Knabe,
Dein Ausspruch hat mich darum nicht verletzt.
Mein Knabensinn ist alles, was ich habe;
Nimmt man mir den, dann wär ich, was du jetzt.*

Jestliže tvůrčí debakl na samém počátku Kischovi částečně bere odvahu, k dalšímu revidování původních smělych plánů jej zřejmě přesvědčuje neúspěch studia na vysoké škole, který mu minimálně dočasně cestu do světa velkých literárních vzorů německoměstřanské Prahy uzavírá. Jak podotýká Schlenstedt, volba povolání novináře se v této situaci jeví jako vhodné řešení: „... občanská povolání tohoto druhu byla svého času mezi pražskými umělci běžná: po delší nebo kratší dobu je zastávala většina starších či mladších spisovatelů, Franz Kafka pracoval v pojišťovně, Max Brod jako právník na poštovním ředitelství, Otto Pick jako bankovní úředník, Ottokar Winicky jako vrchní finanční rada, Franz Werfel působil ve spediční firmě a Rudolf Fuchs byl úředník. Kischův vstup do tisku nebyl přímo protikladem vstupu do takového občanského zaměstnání. (...) Pro Kische je v roce 1918 žurnalista „mezistupněm mezi umělcem a občanem, z obou stran napadaný, a jejich prostředníkem...“⁵¹

Kischovy literární ambice v roce 1906 na dlouhou dobu ukončuje další vydaná kniha *Der freche Franz und andere Geschichten*⁵², tentokrát koncipovaná jako soubor kratších próz. Během krátké doby vychází tři vydání, přijetí v tisku je tentokrát o poznání shovívavější, zčásti dokonce nadšené. Autor však ztroskotává na podobných překážkách jako při předchozím pokusu: ambici zdolat úkol, na který vzhledem ke své životní i

⁵⁰ Tamtéž, s. 28. Adresátem básně je pravděpodobně starší bratr Paul Kisch, pozn. M.C.

⁵¹ SCHLENSTEDT, s. 31. – překl. M.C.

⁵² KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben – svazek 12: Der freche Franz, Vom Blütenzweig der Jugend, Nachgelassenes und Verstreutes*. Uspořádal Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6

stylistické nezkušenosti zatím nestačí. Většina obsažených textů je ukotvena do studentského prostředí a čtenář bez větších problémů odhaluje, že splet' banálních zápletek pochází přímo z autorova školního života. Titulní povídka⁵³ vypráví o chlapci a jakémsi Kischově alter-egu Franzi Siegfriedovi Klettingovi, který navzdory drzému chování úspěšně dosáhne vzdělání a ožení se s dcerou bohatého továrníka. Vykreslení hlavní postavy je ledabylé, děj určuje několik příhod ze školních lavic a v závěru autor rychle pospíchá k pointě.

Texty, které mohou být z dnešního hlediska zajímavé spíše jako možný zdroj pro hledače anekdot z nezdokumentovaného Kischova mládí než svou literární hodnotou, zřejmě nesplnily naděje, které do nich autor vkládal: trpký pocit z předchozí prohry nedokázaly smazat. Potřebnou satisfakci si zprvu musel sám vysnit a nejlépe to šlo na papíře. Vypravěč povídky *Glücklich abgewöhnt*⁵⁴ píše básně, které jeho přítel trvale kritizuje a zesměšňuje. Zvláštní poklony se básníkovi dostane poté, co se třídní krasavice rozhodne získat zmíněného chlapce tím, že se vydává za autorku vypravěčových básní. Přítel okamžitě mění názor na hodnotu vypravěčovy tvorby, neboť netuší, kdo je pravým autorem a vezme si dívku za ženu.

Navzdory tomu obsahuje *Der freche Franz* několik náznaků pozdějších Kischových silných stránek. Poláček⁵⁵ oceňuje záblesk kischovské sebeironie, projevené například začátkem titulní povídky: „*Er hieß eigentlich Franz Siegfried Kletting, und zwar hieß er wirklich so und hatte sich seinen zweiten Vornamen nicht etwa widerrechtlich beigelegt, wie es viele Dichter- und Schriftstellerlerlinge tun, um ihren mit Doppelnamen bekannteren Kollegen wie Gotthold Ephraim, Ernst Moritz, Gottfried August, Johann Wolfgang, Egon Erwin, Jean Paul, Christian Fürchtegott, Carl Emil, Otto Julius und Otto Erich auch äußerlich ähnlich zu sein...*“⁵⁶

Další indicii autorova talentu je závěrečná povídka celého cyklu *Dragotin Podravič, der Slowene*⁵⁷. Vůbec poprvé se zde setkáváme s pojednáním problematiky národnostní identity, navíc z pera německého autora. Hrdého mladíka ze slovinského venkova zlomí v daleké Praze zjištění, že dívka z jeho rodné vsi se pod příslibem luxusního života spustila jako lepší prostitutka a proti tomuto způsobu života kvůli dobrým výdělkům nic

⁵³ Tamtéž, s. 43.

⁵⁴ Tamtéž, s. 72.

⁵⁵ POLÁČEK, Josef. Der junge Kisch: Biographisches und Werkgeschichtliches aus seinem Briefwechsel 1902 – 1914. In: *Philologica Pragensia*, roč. 1965, č. 1, s. 26 – 48.

⁵⁶ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben – svazek 12: Der freche Franz, Vom Blütenzweig der Jugend, Nachgelassenes und Verstreutes*, s. 43.

⁵⁷ Tamtéž, s. 81

nenamítá ani její rodina. Zničené ideály nakonec dovedou Podraviče k dobrovolné smrti. K poznání trpké pravdy jej dovedl přítel, jenž mladíka seznámil s pražským *polosvět*em v zájmu napravení Podravičovy naivity: „... *ich konnte es mir nicht versagen, ihm zu erklären, dass er in der Welt nicht handeln könne, wenn er die Welt in ihrer Niedrigkeit und Verworfenheit, kurz, in ihrer Wirklichkeit nicht kennengelernt habe...*“⁵⁸

Slova vložená do úst fiktivního vypravěče se v následujících letech stanou maximou samotného Kische. V procesu rozhodování upřednostnit praktickou žurnalistiku před dosud se mu nepřející literaturou ovšem sehrály roli ještě další, hlubší aspekty: snaha o nalezení a uplatnění vlastní identity. Tento rozměr přibližuje mimo jiné Kusák ve své objevné diplomové práci: „*Trojí ghetto obemýkalo na konci minulého století život pražských Židů: ghetto původu, ghetto jazyka a ghetto majetku. Trojitá hradba oddělovala německy mluvící židovské měšťanské rodiny od všech ostatních skupin pražského obyvatelstva: od českého měšťanstva německá řeč, od českého lidu vlastnictví a od německého obyvatelstva židovský původ.*“⁵⁹ Kischův vstup do žurnalistiky a s ním související putování po nezmapovaném pražském *polosvět*ě Kusák metaforicky označuje s pomocí citace Pavla Eisnera⁶⁰ za „*nejodvážnější výpravu*“ z této izolace, i když přiznává převážně podvědomé aspekty motivace profesně vyniknout: „*Především se musíme smířit s tím, že není nějakého jednorázového útěku z ghetta, jak by nás k tomu mohla svádět aforisticky ražená myšlenka Pavla Eisnera, kterou jsme si dali jako motto do záhlaví...*“⁶¹

Složitost tohoto procesu dokládají osudy Kischova staršího bratra dr. Paula Kische (1883 – 1944), jemuž se podařilo vyrazit po původní cestě, kterou si kdysi stanovil Egon. Vystudoval práva a germanistiku (Praha, Mnichov, Vídeň) a záhy začal publikovat především články z německé literární historie ve fejetonech předních rakouských listů včetně *Neue Freie Presse* a *Bohemie*. Jeho dílo bylo zásadně ovlivněno německo-liberálním směrem s radikálně protičeskou tendencí. Až do konce života zastával postoje, které si jako člen buršáckého uskupení *Saxonia* osvojil už začátkem 20. století, a zůstal tak do značné míry názorovým protipólem svého bratra. Složitost

⁵⁸ Tamtéž, s. 82 – 83.

⁵⁹ KUSÁK, s. 5.

⁶⁰ EISNER, Pavel. *Milenky*. Praha: Helios, 1931, s. 49.

⁶¹ Tamtéž, s. 11.

jejich vztahu vyčerpávajícím způsobem popsal Poláček⁶². Jestliže Kisch z dob vydání *Vom Blütenzweig der Jugend* byl názorově i profesně ještě plně ve stínu staršího bratra jako vzoru, stačily mu dva roky intenzivní novinářské práce v Bohemii, aby se od tohoto vlivu oprostil a aby to byl ve vzájemné korespondenci naopak on, kdo minimálně v otázkách publicistiky ukazuje cestu bratrovi⁶³.

Ambice vyniknout i na poli vyššího umění Kisch zcela neopustil přinejmenším do roku 1930. Ledacos ale nasvědčuje tomu, že nejpozději v roce 1905 muselo dojít k vědomému příklonu Kische k pozici profesionálního novináře⁶⁴. Hlavním argumentem pro tuto tezi je odjezd do Berlína, kde Kisch v zimním semestru 1905/1906 navštěvoval žurnalistickou školu Richarda Wredeho. To v jeho době zdaleka nebylo obvyklé⁶⁵. Svědčí o tom i slova z úvodu Wredeho učebnice *Handbuch der Journalistik*, ze které Kisch v Berlíně získával teoretické základy: „*Mein Streben, die Journalistik zu einer Wissenschaft zu erheben, wird ja von manchen alten Praktikern noch als mindestens überflüssig angesehen, aber tiefe Denker, hervorragende Redakteure und namhafte Universitätslehrer geben mir recht... Wie werde ich Journalist, wie bilde ich mich zum Redakteur aus? (...) Mit einem gewissen Selbstbewusstsein hört man jetzt noch von vielen Herren der Praxis, älteren und jüngeren, vom Chefredakteur des Weltblatts bis zum Scherenredakteur in Schilda, das große Wort: ‚Zum Journalisten muss man geboren werden, lernen kann man das nicht...‘*“⁶⁶

⁶² POLÁČEK, Josef. *Der junge Kisch: Biographisches und Werkgeschichtliches aus seinem Briefwechsel 1902 – 1914*. In: *Philologica Pragensia*, roč. 1965, č. 1, s. 26 – 48.

⁶³ Nad rámec této práce spadá otázka vývoje politické orientace Egona Ervína Kische, kterou v době před první světové válkou klíčovým způsobem ovlivnil právě Paul Kisch. KUSÁK ve své práci jako první přinesl přesvědčivé indicie, že začínající reportér dokonce jednu dobu koketoval s buršáckým hnutím a byl členem spolku Normania (KUSÁK, s. 12). Velmi záhy se ale od této epizody distancoval a vzhledem k tomu, že předmětem mého zájmu je Kischův *profesní* vývoj a periodizace, od podrobnějšího exkursu v této otázce jsem upustil.

⁶⁴ V podobném smyslu se vyjadřuje při hodnocení působení v Bohemii SCHLENSTEDT: „*Auch wenn keineswegs alles in dieser Lebensphase der Zeitung untergeordnet war, bestimmte doch nun die Redaktionsarbeit den Tages- und Jahresrhythmus des jungen Journalisten und in vielem auch die Inhalte seiner Tätigkeit. Die literarischen Versuche Kischs hören in diesen Jahren nicht auf, sie treten aber zunächst deutlich zurück.*“ (s. 44)

⁶⁵ KÖPPOVÁ, Barbara. *Egon Erwin Kisch: vzdělaný novinář*. In: Kol. autorů. *Egon Erwin Kisch známý a neznámý: Sborník ze sympozia o životě a díle Egona Ervína Kische k 120. výročí jeho narození*. Editor: Jan Halada. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova – nakladatelství Karolinum, 2005. 74 stran. ISBN 80-246-1088-4.: „*Abychom pochopili, proč považujeme právě specializované vzdělání za jeden z významných rysů, které Kische odlišují od novinářů jeho epochy, je třeba připomenout, že v době, kdy Kisch začínal svoji novinářskou činnost, nebyla pravidlem nejen specializovaná příprava na povolání novináře, ale žurnalistika se obecně považovala za povolání k jehož výkonu není třeba jiné průpravy než jakési zaškolení přímo v redakci.*“ (s. 14)

⁶⁶ WREDE, Richard. *Handbuch der Journalistik*. Berlín: Dr. R. Wrede-Verlag, 1902. 1. vydání. 272 stran., s. 1.

Tato skutečnost staví pozdější výkony mladého Kische v Bohemii do nového světla a svědčí o značné motivaci neponechat od začátku nic náhodě. Ve Wredeho škole si osvojuje teorii v přednáškách i praxi při cvičeních v terénu, má rovněž dostatek času pozorovat příklady, jak si v žurnalistice nepočínat. „*Die journalistischen Fachkenntnisse, und es sind deren, wie wir sehen werden, eine ganze Menge, müssen theoretisch gelehrt und gelernt und praktisch geübt werden, dass dieser Weg nicht immer oder vielmehr sehr selten bis jetzt eingeschlagen ist, hat seinen Grund darin, dass viele, die sich der Journalistik widmen, dieses thun, um rasch Geld zu verdienen und so ihren Lebensunterhalt bestreiten zu können...*“⁶⁷ Z korespondence s bratrem Paulem i Wredeho učebnice vyplývá, že velký důraz berlínská škola kladla na získání všeobecného přehledu. Mezi předměty najdeme nejen specializované obory jako románovou kritiku, divadelní kritiku, praktickou žurnalistiku, zpravodajství či korespondování⁶⁸, ale také základy filozofie, psychologie, logiky, etiky, státních věd a kulturní historie⁶⁹.

Půlroční studium stojí na počátku formování Kischova celoživotního autorského rukopisu, podloženého vyčerpávajícími rešeršemi a snahou o dokonalé poznání prostředí. Když přijel z Berlína, byl teoreticky pro své budoucí povolání vybaven a věděl, kam směřovat svou autorskou ctižádost.⁷⁰ „*Vstoupit do redakce se dá poměrně nejsnadněji jako elév, tj. jako neplacený, popřípadě pouze málo placený spolupracovník. Většinou se po uplynutí dvou až čtyř měsíců rozhodne, zda elév do redakce nastoupí. Tam, kde poměry neumožňují přijetí eléva, má svou výhodu absolvování žurnalistické školy v Berlíně...*“ napsal v roce 1913 ve stati pro mládež uvažující o budoucím zaměstnání⁷¹.

V té době už shrnoval vlastní zkušenost. Jeho činnost eléva v listu Prager Tagblatt na začátku roku 1906 netrvá déle než zmíněných několik měsíců. Od dubna nastupuje na místo lokálního reportéra v konkurenční Bohemii, jejíž problematika bude předmětem zkoumání následujících kapitol.

⁶⁷ Tamtéž, s. 9.

⁶⁸ POLÁČEK, *Der junge Kisch I.*, s. 30.

⁶⁹ WREDE, s. 5.

⁷⁰ Viz také NEČASOVI, Vincenc a Jarmila. *Pražský novinář Egon Ervín Kisch*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1980. 160 stran. Tem. skupina 02/70, 59-251-79., s. 61.

⁷¹ KÖPPLOVÁ, s. 17.

3. Bohemia: list pražských Němců

3.1. Historie a vývoj

Pražský německý list Bohemia byl založen v roce 1827. Ve srovnání s Prager Tagblattem, který jej na přelomu 19. a 20. století předstihl v prodaném nákladu⁷², byl zaměřen více nacionalisticky („deutsch-nationalistisch“) s výraznou protičeskou tendencí. Hlavním posláním konzervativní Bohemie jako nejstaršího německého denního listu v Čechách byl dlouhodobý boj za zájmy německého obyvatelstva a politický program zčásti odvozovala právě od své tradice⁷³. List plnil vedle informačních úkolů jasně definovanou primární funkci: „*Národní denní list může spolehlivě vést věci celku jen tehdy, když za ním v rozhodujících hodinách jednotně a obětavě stojí národnostní celek. Úředníci a důstojníci, průmyslníci a dělníci, občané a sedláci mají v Bohemii orgán, který poskytuje každé straně a každému stavu volné slovo, a který staví myšlenku národní jednoty nad všechny stranické rozdíly... Německému lidu – německý list!*“⁷⁴

Jestliže například Bedřich Rohan viděl slabinu Bohemie v jejím personálním zázemí⁷⁵, tradiční titul ztrácel s postupem let v souboji s konkurencí především kvůli nedostatečné pružnosti⁷⁶ a nezvládnuté adaptaci na měnící se politické a společenské podmínky, tolik odlišné od doby jeho založení. „*Dvacátá léta 19. století byly pro vládu šťastným obdobím; lid byl navyknutý na poslušnost, plný strachu před zákony, plný důvěry vůči vládě, spokojený se zlepšováním své materiální situace, bez autonomních choutek, bez angažovanosti za politickou svobodu. Slovanské tendence byly patrné jen v hloubce a*

⁷² ROHAN, Bedřich. *Kafka bydlel za rohem: Vzpomínky na Prahu dvacátých a třicátých let*. Přeložila Lenka Chytilová. 1. vydání. Praha: Brána s.r.o., 1997. 160 stran. ISBN 80-85946-73-4., s. 70: „*Navzdory ještě nižšímu nákladu 14 000 výtisků se i tyto noviny díky věrnosti konzervativního čtenářstva udržely nad vodou rovněž až do březnových dnů roku 1939.*“

⁷³ Viz dobová reklama Bohemie z 1.1. 1909: „*In einer ernsten Zeit tritt die Bohemia, die älteste deutsche Tageszeitung Böhmens, in das 82. Jahr ihres Bestehens. Achtzig Jahre des unentwegten Kampfes für Deutschtum und Freiheit – man wird vielleicht in diesen Tagen besser denn je begreifen, dass diese Zahl zugleich ein Programm bedeutet. In solcher Frist erwächst einem politischen Blatte, zumal auf dem von unablässigen nationalen Erschütterungen aufgewühlten Boden Prags eine Tradition, die allen Freunden und Anhängern die Gewähr eines stets verlässlichen, gesinnungstüchtigen Führers in politischen und nationalen Fragen bietet.*“

⁷⁴ Tamtéž – překlad M.C.

⁷⁵ ROHAN, s. 70: „*... pro liberální čtenáře příliš pravicová a pro pravicové extremisty ‚nedostatečně rasově čistá‘...*“

⁷⁶ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben – svazek 11: Läuse auf dem Markt, Vermischte Prosa*, s. 29: „*In der Redaktion der Bohemia hatten sich Politik und Tagesnachrichten fast nie überschritten. Die Meldungen aus dem Landtag waren Politik und boten den Stoff für Glosse oder Leitartikel. Was von der Polizei kam, bekümmerte – wenn es sich nicht gerade um ein politisches Verbrechen handelte – die politische Redaktion nicht.*“

kráčely jen pomalu a v tajné historické vzpomínce ke svému obživnutí. Šlechta, duchovní a vůbec všechny stavy od obcí až po zemské vedení byly povolné vládě a činné jen v jejích službách.“⁷⁷

Mediální trh v této době tvořily téměř výhradně vídeňské listy, které byly v omezeném počtu expedovány do vybraných kaváren. Přímo v Praze sice vycházel list *Prager Zeitung*, ve srovnání s etablovanými cizími časopisy jako byl například *Die Wage*, ale přinášel výhradně úřední zprávy z politického života. První pokusy založit beletristický list po vzoru německých *Unterhaltungsblätter* ztroskotaly. Od roku 1821 vycházející *Der Kranz, oder Unterhaltungen für Geist und Herz*, vydávaný firmou Gottlieb Haase Söhne, trvale bojoval s cenzurou. Po Václavu Krameriovi převzal jeho redakci Sebastian Willibald Schietzler, který ale vyvolal nedůvěru policie „*trvalou korespondencí se zahraničními novinami*“⁷⁸ Po jedné z konfiskací v červenci 1822 musel Schietzler odejít a přepustit periodikum spisovateli Wolfgangu Adolfu Gerlemu (1783 – 1846). Kvůli narůstající nedůvěře úřadů bylo nakonec vydávání *Der Kranz* zastaveno v roce 1824.

Gerle⁷⁹ se poté neúspěšně snažil rozběhnout časopis *Der Pilger oder encyklopädische Blätter*. Nakonec se spojil se spisovatelem J. rytířem z Rittersbergu a vydavatelem Jakubem rytířem ze Schönfeldu, s nimiž v roce 1825 požádal o povolení vydávat časopis *Bohemia, Zeitschrift für das gesellige Leben*⁸⁰. V dopise hlavnímu purkrabímu hraběti Franzi Antonu Kolowratovi, kterého se pokoušeli získat na svou stranu, uvedli společníci říjen jako reálný termín pro vydání „*několika zkušebních listů, aby se publiku ukázalo, co může od této periodické tiskoviny očekávat, a pokusit se, zda by někteří čtenáři zahraničních listů případně nedali přednost domácímu ovoci před cizím*“⁸¹ Příslušné úřady sice žádost Gerleho, Rittersberga a Schönfelda posoudily příznivě, vyslovily ale námítky vůči první části titulu zamýšleného periodika⁸². Poslední instancí, která měla rozhodnout, bylo policejní prezidium a to podle všeho podalo zamítavé stanovisko, čímž první pokus o založení Bohemie zhatilo.

⁷⁷ WEBER, Ottokar. *Die Gründung der Bohemia (Nach Akten des Archivs im Ministerium des Innern in Prag)*. In: Die Jahrgangsausgabe der Bohemia, 30.1. 1927, příloha s. 1 – překlad: M.C.

⁷⁸ WEBER, s. 1.

⁷⁹ O Gerlem napsal Kisch u příležitosti šedesátého výročí od jeho pohřbu článek do Bohemie, kde ovšem jeho souvislost se založením listu nezmínil. KISCH, Egon Erwin. *Das Jubiläum eines Vergessenen*. In: Bohemia, roč. 79, č. 286 (17.10. 1906), s. 1 – 2.

⁸⁰ Bohemia, časopis pro družný život – překl. M.C.

⁸¹ Dopis 27.6. 1825, cit. WEBER, s. 1 – překlad: M.C.

⁸² Podle všeho označení *Bohemia*. V Praze vzniklo periodikum tohoto jména už v roce 1812, ale bylo zastaveno po vydání prvního čísla.

V následujícím roce vypršela Schönfeldovi smlouva na vydávání Prager Zeitung a oficiální tiskovinu převzala firma Gottlieb Haase Söhne⁸³. Ta požádala v dubnu 1826 o povolení vydávat beletristickou přílohu *Unterhaltungsblätter*, která by obohatila nepolitickou část úředního listu, a po půlročním čekání jí bylo vyhověno. První číslo *Unterhaltungsblätter* vyšlo po novém roce 1828. Jeho hlavním materiálem byl příběh muže jménem Jakub, který v roce 1445 založil společně s několika přívrženci zvláštní dvorský stát po vzoru Kulatého stolu krále Artuše.

Nové periodikum zpočátku vycházelo bez uvedeného data a bylo tvořeno čtyřmi stránkami o dvou listech. V prvním roce vyšlo celkem 105 čísel. Podle údajů Franze Klutschaka v jubilejním čísle *Bohemia* z roku 1877⁸⁴ se první novinářskou hvězdou listu stal profesor Anton Müller⁸⁵ (1762 – 1843), jehož divadelní kritiky měly v úvodním období největší čtenářský ohlas. Na podzim 1829 podal vydavatel Haase žádost o přejmenování přílohy na *Bohemia oder Unterhaltungsblätter für gebildete Stände*⁸⁶ a 1.1. 1830 vyšla příloha poprvé pod tímto názvem. Obsah zpočátku zůstal beze změn. V tomto období také došlo k významným změnám v organizaci – v roce 1836 se *Bohemia* poprvé a naposled stěhovala z původního sídla na Staroměstském náměstí do areálu v Anenském dvoře⁸⁷.

Vedle Müllera zpočátku dodávali značný počet článků samotní vydavatelé.⁸⁸ Šéf firmy Ludwig Haase zveřejňoval postřehy z četných zahraničních cest, které v rámci podnikání absolvoval, a referováním o exotických krajích zvyšoval atraktivitu listu. Nejvíce z bratrů Haaseových byl ale s *Bohemií* spojen nejmladší Rudolf Haase (1811 – 1888), absolvent práva na pražské univerzitě. Od roku 1835 převzal jako první

⁸³ Zakladatelem společnosti byl magdeburský sazeč a tiskař Gottlieb Haase (1763 – 1824), který přišel do Prahy v roce 1795. Kapitál na založení vlastní firmy získal díky úspěchu do té doby nevídaného nápadu: tisknout novoroční a různá další blahopřání. Jako první prodával také dopisní papír opatřený kresbami. Díky těmto úspěchům se stal v roce 1805 českým stavovským tiskařem, otevřel vlastní papírnictví, knihkupectví a v roce 1815 první specializovanou tiskařskou dílnu v Čechách. V otcově podnikání od 20. let pokračovali synové Ludwig, Andreas, Gottlieb a Rudolf, kteří založili *Bohemií*. Po smrti bratrů se stal jediným majitelem Gottlieb Haase mladší, který v roce 1871 transformoval rodinnou firmu na akciovou společnost *Bohemia, a.s. pro papírenský a tiskárenský průmysl*. Po osmi letech se koncern vrátil do majetku rodiny Haaseových prostřednictvím Andrease Haaseho von Wranau. V roce 1917 koupila *Bohemií* firma *Deutsche Zeitungs-A.G.*

⁸⁴ *Bohemia* 1.1. 1877 – 50. výročí založení listu.

⁸⁵ Müller přišel do Prahy z Innsbrucku díky dobrým vztahům s hrabětem Karlem Chotkem a stal se profesorem estetiky na zdejší univerzitě. Podle jedné z dochovaných verzí byl právě Müller iniciátorem založení přílohy, neboť v původním listu *Prager Zeitung* se nedostávalo dost prostoru pro jeho divadelní materiály.

⁸⁶ *Bohemia* nebo zábavné listy pro vzdělané stavy – překl. M.C.

⁸⁷ Adresu na Anenském náměstí si *Bohemia* ponechala až do svého zániku v roce 1939.

⁸⁸ Nsg. *Die Gründer der Bohemia*. In: *Die Jahrbuchausgabe der Bohemia*, roč. 100, 30.1. 1927, příloha s. 2.

šéfredaktor vedení listu a začal cílevědomě pracovat na založení stálé redakce. Získal politického redaktora Franze Klutschaka, po Müllerově smrti předal kulturní rubriku literátovi Bernhardu Guttovi a hudebnímu historikovi A.W. Ambrosovi. V roce 1845 byla Bohemia natolik životaschopným organismem, že Haase mohl její vedení předat Klutschakovi a sám se nadále věnovat řízení firmy.

V prvních letech dominovaly Bohemii v souladu s úmysly zakladatelů především kulturní a fejetonistické materiály. Politický význam list získal až se svým osamostatněním po revolučním roce 1848. Když císař Ferdinand zrušil zvláštním výnosem z 15. března tiskovou cenzuru, šéfredaktor Franz Klutschak (1814 – 1886) napsal: „*Od nynějška nepředložím cenzuře ani řádek. Budu psát už jen tak, jak smýšlím a jak cítím...*“⁸⁹ V následujících týdnech zveřejnila Bohemia několik ostrých kritik předkládaných zákonných ustanovení, především z pera Klutschaka a Gutta. Dominantní složkou listu se stala politika, stále více prostoru spotřebovalo také zpravodajství o událostech, které do té doby cenzura znemožňovala pokrývat: války a bitvy, úmrtí významných osobností, důležité smlouvy, přírodní katastrofy. Kvalitnější dopravní síť a servis korespondenčních agentur pomáhaly ukrajovat prostor pro beletristické a zábavné příspěvky, které dosud tvořily těžiště Bohemie. Žánr zprávy fascinoval čtenáře natolik, že zprvu nebylo potřeba na něj výrazněji upozorňovat – místo titulků je uvozovalo strohé označení *Telegramm*.

Uvolnění tiskového dozoru ale s sebou přineslo i potíže nečekaného rázu: zvýšený tlak čtenářů na zveřejnění různých dopisů a zaslaných materiálů. Klutschak jej vyřešil založením rubriky *Eingesendet* (Zasláno), od dubna 1848 začala vycházet také inzertní příloha o dvou stranách. Náklad Bohemie průběžně stoupal, v roce 1864 činil 4700 výtisků, z toho 4500 se rozesílalo abonentům – nejvíce v tehdejší Praze⁹⁰.

Klutschakův přínos v „budovatelském“ období shrnul s odstupem mnoha let berlínský kritik Alfred Klaar, který v osmdesátých letech 19. století krátce v Bohemii působil a zažil závěr šéfredaktorovy čtyřicetileté éry: „*Klutschakovi se skutečně podařilo, že Bohemia byla svými čtenáři přijímána jako kodex dokonalosti a poctivosti... V redakci vládl přísný režim. Starší spolupracovníci vyprávěli, že šéfredaktor nechyběl ve své kanceláři v předepsanou hodinu dokonce ani ve svůj svatební den. Ani ve vážných*

⁸⁹ STERN, Josef. *Aus dem 48er Jahr*. In: Die Jahrgangsausgabe der Bohemia, roč. 100, 30.1. 1927, příloha s. 2 – 3, překl. M.C.

⁹⁰ LARSEN, Egon. *Unsere wenigen Altvordern: 5 Minuten Zeitungsgeschichte*. In: Bohemia, roč. 110, 20.6. 1937, s. 37. Další pořadí: Politik 4600, Národní listy 4200 výtisků.

momentech mu nescházela potřebná rozhodnost.“⁹¹ V samém závěru své činnosti Klutschak provedl v redakci Bohemie generační obměnu, jejíž součástí byli noví redaktoři v čele s politickým zpravodajem Hermannem Katzem, který zároveň zastával místo pražského dopisovatele vídeňského listu Neue Freie Presse⁹².

Novým šéfredaktorem se stal Klutschakův blízký spolupracovník a bývalý duchovní Josef Walter, největší rozmach ale list zažil pod vedením jeho následníka Josefa Willomitze (1849 – 1900), dopracovanějšího se do vedení redakce z postu řadového novináře. Willomitzer na sebe už dříve upozornil jako renomovaný satirik a povídkář⁹³ a svému listu vtiskl navzdory protestům konzervativní části čtenářské obce opět někdejší beletristický charakter. „*Okruh příznivců a citelů tohoto všestranného talentu byl velký. Časopisy jako Jugend, Simplizissimus a berlínský Ulf zbystrily jeho smysl pro vtipnou glosu a výrazně zvýšily jeho zálibu ve vtipných formulacích různých časovostí... Dnes se zdá samozřejmé, že se takto všestranný publicistický talent může bez hranic projevovat na stránkách denního listu. V časech předsudků a tradicionalistické opatrnosti ale k tomu byla potřeba neomylná, nijakými ohledy bržděná svéhlavost. Dnes ovládá vědomí deníkových žurnalistů spisovatelská tížádnost, která posílila ve službách amerikanizovaného tisku. Josef Willomitzer ale tvořil podle těchto tendencí už dlouho před příchodem tohoto proudu.*“⁹⁴

Politický kurs Bohemie, zejména v národnostní otázce, zůstal od roku 1848 nezměněn. „*Jestliže si Bohemia pod Klutschakem zachovala zásady dokonalého pořádku, úplnosti a lásky k pravdě, tak pod vedením Willomitze vykročila vstříc úkolům doby, v souladu se svými tradicemi, ale omlazena v duchu veselého odporu, v pozici obránáře, který s jistotou a razancí potíral chytré a brutální pokusy omezit německví a popřít jeho práva.*“⁹⁵ Willomitzer ovšem neinterpretoval národnostní otázku jako souboj dvou národů o právo na sebeurčení, nýbrž jako kolizi odlišných politických směrů a ve svých

⁹¹ KLAAR, Alfred. *Aus den Tagen meines Bohemia-Beginns*. In: Die Jahrbuchausgabe der Bohemia, roč. 100, 30.1. 1927, příloha s. 3 – 4, překl. M.C.

⁹² Blíže o Hermannu Katzovi viz kapitola 3.2.

⁹³ WOLKAN označuje Willomitze za jednoho z nejvytříbenějších satiriků a humoristů v Čechách, za jeho hlavní přednost považuje absenci zlomyslnosti v textech. Jako vrcholná literární díla autora jmenuje trojici humoristických knih *Ins Blaue hinein*, *Unica* a *Das unheimliche Gebiß*. WOLKAN, Rudolf. *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen und in den Sudetenländern*. Augsburg, 1925, s. 93.

⁹⁴ FAKTOR, Emil. *Willomitzer: Zum zehnjährigen Todestag, am 3. Oktober*. In: Bohemia, roč. 83, č. 271 (2.10. 1910, s. 2 – 3, překl. M.C.

⁹⁵ KLAAR, s. 4, překl. M.C.

často ostře satirických textech se soustředil spíše na napadání politické strategie protistrany než na její samotnou podstatu.⁹⁶

Od roku 1861 má Bohemia v národnostní při hlavního protivníka v Grégrových Národních listech, jejichž vzájemná polemika přetrvává více než půlstoletí. Přesto dochází i ke krátkým obdobím smíru: když jsou v roce 1861 odsouzeni Julius Grégr za Národní listy, Alois Krása za Čas a David Kuh za Tagesbote aus Böhmen ke čtrnácti dnům vězení, finančním pokutám a zákazu novinářské činnosti za veřejnou polemiku s úřady v jedné z tehdejších afér, Bohemia veřejně vystupuje proti tomuto útoku na svobodu tisku a bez ohledu na zásadní názorové neshody se za Grégra a další postaví: „*Možná, že s některými výpady otištěnými v Času nemůže nikdo souhlasit méně než my, přesto mu přiznáváme plné právo je vyslovovat.*“⁹⁷ Na straně Bohemie vedou v tomto období boj příslušníci generace sdružené kolem literárního a žurnalistického spolku Concordia, vedle Willomitze především Fritz Mauthner (1849 – 1923).

V průřezu historií listu se dostáváme na začátek 20. století, tedy období, jemuž se budu blíže věnovat v následujících kapitolách mé práce, neboť je spojeno s prací Egona Ervína Kische a jeho současníků. Pro potřeby tohoto přehledu se prozatím omezím na konstatování, že do nového a v mnohém zlomového období list vstoupil pod vedením dr. Richarda Schuberta, který zastával pozici šéfredaktora v letech 1901 – 1908. Jak se přesvědčíme v následujících úsecích této práce, *kischovská* éra Bohemie se vyznačuje všestranně vysokou žurnalistickou úrovní a také zvyšujícím se mezinárodním renomé listu. Z dobové perspektivy za tím stojí výkony jako pokrytí aféry plukovníka Alfreda Redla na jaře 1913, zpětně viděno ale Bohemia vstupuje do historie světové žurnalistiky samotnou skutečností, že byla dějištěm zrodu kariéry *zuřivého reportéra*.

List v této době vycházel dvakrát denně: ranní vydání v 6 hodin, večerník o menším rozsahu 4 – 6 stran v 17 hodin. Až do února 1913 se v čele každého vydání objevoval nepodepsaný úvodník, doplněný často o polemickou glosu. Rozdělení na domácí a zahraniční rubriku v Kischově době nebylo obvyklé. Na straně 2 začínal regionálně neroztřídný souhrn nejnovějších zpráv *Drahtnachrichten*, související zajímavosti – rovněž bez zeměpisného ukotvení – nabízely rubriky *Mosaik* a *Tagesnachrichten*. Jak poznamenává Kusák⁹⁸, ranní vydání Bohemie mělo značný rozsah zejména v neděli a o

⁹⁶ Tamtéž. Willomitzer byl jedním z pražských německých literátů, kteří po aféře s tzv. rukopisy zveřejnili knižní parodii obou zfalšovaných dokumentů, pozn. M.C.

⁹⁷ KISCH, Egon Erwin. *Im Jänner vor fünfzig Jahren*. In: Bohemia, roč. 84, č. 1 (1.1. 1911), s. 2 – 4. Článek vyšel na místě fejtonu v rámci *Prager Streifzüge*, XXII.

⁹⁸ KUSÁK, s. 36.

svátcích, kdy bylo doplněno nejen inzercí, ale i specializovanými přílohami jako Prager Frauenzeitung či Sonntagsbeilage, v době svátků prestižní Weihnachts- a Osternbeilage. Bohemia rovněž otiskovala román na pokračování mimo fejetonovou rubriku.

Po založení samostatného československého státu v roce 1918 se pozice Bohemie v mnohém mění. Nejen na poli hospodářském, kde ji předstihl dravější Prager Tagblatt⁹⁹, ale hlavně ve sféře politické. Vznik nového státu výrazně otrásl podobou prostředí, na němž stará Bohemia stavěla svůj program a identitu: „*Jsme stejní, jací jsme byli v letech 1848, 1867 i 1918, i když v podmínkách nové státnosti musíme sloužit náročnějším a vyšším úkolům, a zůstaneme stejní i nadále, věrni tradici a odkazu minulých dnů, z nichž čerpáme odvahu a sebedůvěru pro budoucnost. Nebo je známá jiná cesta, po které se pustit? Měli bychom zúctovat s minulostí, měli bychom popřít, na co jsme vynaložili síly, co nám dodá sílu k zarputilé vytrvalosti?*“¹⁰⁰

Při oslavě jubileí v letech 1927 a 1937 dostaly prostor osobnosti českého tábora jako prezident Tomáš G. Masaryk¹⁰¹ či spisovatel Karel Čapek¹⁰², okolnost ve dřívějším diskursu Bohemie stěží vídaná.

Historie pražského německého listu Bohemia se uzavřela německou okupací Československa v březnu 1939.

3.2. Obraz Bohemie v Tržišti senzací

Z předchozí stati vyplývá, že éra největšího rozmachu Bohemie je ohraničena rokem 1918. Jestliže byl konzervativní list svým tradičním směřováním a podobou pevně spojen s devatenáctým stoletím, lze považovat za ironii osudu, že s ním spojil své žurnalistické začátky právě Egon Ervín Kisch, osobnost bytostně se obracející ke století dvacátému¹⁰³. Příliš velký počet třecích ploch s tímto prostředím měl za následek, že Kisch ani v pozdějších letech svého života nevzpomínal na Bohemii nijak srdečně. Když uprostřed druhé světové války, v mexickém exilu daleko od domova, napsal

⁹⁹ Již citovaný ROHAN, spolupracovník Prager Tagblattu, na téma Bohemia napsal: „*Na staršího a slabšího rivala, pohlíželi lidé z Tagblattu s vlídně kritickou lhostejností. Tato konkurence... zdaleka nebyla nebezpečná, a jednotliví reportéři Bohemie bývali natolik obecně akceptováni, že se o nich dokonce dávaly k lepšímu anekdoty...*“ (s. 70)

¹⁰⁰ WESSELSKI, Albert. *Die Tradition eines Jahrhunderts*. In: Die Jahrtausendausgabe der Bohemia, roč. 100, 30.1. 1927, s. 1.

¹⁰¹ F.W. *Präsident Masaryk über kulturelle Zeitfragen (Äußerungen für die Bohemia)*. In: Die Jahrtausendausgabe der Bohemia, roč. 100, 30.1. 1927, s. 1.

¹⁰² ČAPEK, Karel. *Das unnatürliche Problem*. In: Bohemia, roč. 110, 20.6. 1937, s. 34.

¹⁰³ KRONBERGER cituje ve své disertaci Josefa Poláčka: „*Gerade die Zeit der Anstellung bei der Bohemia scheint eine der widerspruchsvollsten seines Lebens gewesen zu sein. Wie sollte dem auch anders sein? Als deutscher Lokalreporter arbeitete er im tschechischen Prag bei einem ausgesprochen antitschechischen Blatt.*“ (s. 37).

vzpomínkovou knihu Tržiště senzací¹⁰⁴, předznamenal tím obraz Bohemie, který v příštích letech a desetiletích měla převzít většina autorových životopisců¹⁰⁵. Jejich obezřetnost při studiu tohoto materiálu výrazně omezil nesprávný předpoklad, že se jedná o pečlivou Kischovu autobiografii¹⁰⁶. Autorova motivace při použití zvolených postupů zůstává dodnes sporná, do textu ale vložil některé indicie, které ještě po letech umožňují dešifrovat nebo alespoň odhadovat, kde fabuloval.

Nedokládá to jen pohled do dobového tisku, především inkriminovaných ročníků Bohemie, ale i jednoduché zvážení situace, v níž kniha vznikala. I když se Kisch v některých pasážích pouští do detailní analýzy dobových tiskových reálií Rakouska-Uherska a místy dokonce cituje některé články, musel se spolehnout výhradně na svou paměť. „*Kischova knihovna zůstala v Evropě; samotný Kisch odcestoval do amerického exilu v prosinci 1939 jen s nejnmutnějšími zavazadly; Gisela Kischová, která svého muže následovala do exilu až začátkem roku 1940, nesměla vzít s sebou žádné manuskripty...*“¹⁰⁷

Projevené názory, styl popisu jednotlivých událostí a vůbec atmosféru celého Tržiště senzací můžeme směle označit za jakousi esenci perspektivy, z níž Kisch jako zkušený sedmapadesátiletý novinář¹⁰⁸ nahlížel na své profesní začátky v prvních letech 20. století. Mnohé postavy a děje svého mládí popisuje s laskavým nadhledem a nostalgií, která se ale mnohdy mění v sarkasmus a ostrou ironii, když se dostává k charakterizaci Bohemie. Z dnešní perspektivy lze jen těžko posoudit, do jaké míry si zde Kisch vyřizuje osobní účty a do jaké míry dává průchod dávné frustraci, kterou musel ambiciózní mladý autor pocítit při poznání, že hřiště německo-nacionální Bohemie mu

¹⁰⁴ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 8: *Marktplatz der Sensationen* (dále jen Tržiště senzací).

¹⁰⁵ Např. Kol. autorů. *Kalendář E.E. Kische*. Přeložili Jiří a Jiřina Trojanovi, texty EEK Jarmila Haasová-Nečasová. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958; KOZLOVÁ, Danica; TOMÁŠ, Jiří. *Egon Erwin Kisch*. 1. vydání. Praha: Horizont – nakladatelství Socialistické akademie ČSSR, 1984; KRÉNOVÁ, Martina. *Praha a její sociální problémy očima Egona Ervina Kische a jeho současníků*. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1985; NEČASOVÍ, Vincenc a Jarmila. *Pražský novinář Egon Erwin Kisch*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1980..

¹⁰⁶ Na úskalí těchto postupů poprvé upozornil v šedesátých letech POLÁČEK, který měl možnost konfrontovat Kischem publikovaná fakta se zachovalou autorovou pozůstalostí a dalšími dobovými dokumenty: „*Tržiště senzací patří do oblasti toho, co nazýváme Dichtung und Wahrheit, v níž se smýslenka se skutečností snoubí tak říkajíc tajně...*“ (Pokus o mladého Kische, s. 1). Nejznámějším příkladem této tendence je vzpomínka na novinářský debut při Šitkovských mlýnech, jemuž Kisch připisuje symbolický význam v rámci svého zrání a jeden ze signifikantních obrátů, které formovaly jeho profesní zásady. Jak ale uvádí POLÁČEK, Šitkovské mlýny hořely až v prosinci 1912, kdy Kisch působil v Bohemii už šest let a jen stěží mohl být považován za začátečníka.

¹⁰⁷ POLÁČEK, Josef. *In Stürmen geboren: Egon Erwin Kischs „Marktplatz der Sensationen“*. In: *Exil 1933 – 1945*, Universität Hamburg, č. 1/1989, s. 64 – 79.

¹⁰⁸ Tržiště senzací vyšlo poprvé v roce 1942.

je příliš těsné, avšak v životní situaci začátečníka nemá jinou volbu než v tomto listu setrvat a sbírat zkušenosti.

Jako primární úkol Bohemie Kisch retrospektivně uvádí, v souladu se zjištěními předchozí kapitoly, národnostní boj ve prospěch německé menšiny, pravidla tohoto úkolu ale doplňuje o groteskní podrobnosti¹⁰⁹. „Bei der Bohemia herrschten patriarchalische Verhältnisse. Sie war achtzig Jahre alt und ein vornehmlich politisches Blatt. Ihre Stellungname galt als die der Deutschen in Böhmen, wurde von den Provinzzeitungen nachgedruckt und an ausländische Zeitungen telefoniert.“¹¹⁰

Redakce listu je v Kischově podání panoptikem figurek, jejichž podivnost je zakotvena ve specifických samotného prostředí německé Prahy na přelomu století¹¹¹, ale také ve zvlátnostech tehdejšího novinářského diskursu. Komického efektu Kisch dociluje konfrontací prostředí rakousko-uherského listu s obrazem moderního deníku 20. století. Slabiny dobové Bohemie Kisch mistrně doplňuje o různé kuriózní detaily a anekdoty, které mění ráz vzpomínky v karikaturu. Příkladem této tendence je Kischovo vykreslení šéfredaktora, o jehož osobě čtenáři nabízí dva detaily: pochybnou kompetenci a zvláštní zevnějšek: „Es gehörte zur Tradition, dass die polemische Glosse, die neben dem Leitartikel der Zeitung den politischen Charakter gab, vom Chefredakteur selbst geschrieben wurde. Dieser hatte sich, als er noch Provinzadvokat war, um ein Reichstagsmandat beworben, wozu ihn sein mächtiger holzfarbener Backenbart, der nahe den Brustwarzen in Spitzen auslief, wohl prädestinierte. Aber kurz vor der Wahl bot ihm sein millionenschwerer Gegenkandidat die Chefredaktion der Bohemia an, wenn er von der Kandidatur zurücktrete. Das Geschäft war ein sicheres und dauerndes, wogegen die Wahlaussichten schwankten und ein Abgeordnetenmandat nach sechs Jahren ablief. So nahm er den Handel an, wurde Chefredakteur, bekleidete wichtige

¹⁰⁹ Tržiště senzací, s. 83: „Gleich bei meinem Eintritt in die Redaktion schärfte man mir die goldenen Regeln ein: kein tschechisches Wort ohne deutsche Übersetzung, denn wir muten unseren Lesern nicht zu, Tschechisch zu verstehen. Bei Slava-Rufen muss in Klammern bemerkt werden, dass es sich um Hochrufe handle, bei Hanba-Rufen, dass es „Nieder“ bedeutete. Der häufige tschechische Frauenname Blazena heißt bei uns Beatrice, Bozena bei uns Theodora (die Genannten hätten sich unter diesen Taufnamen selbst nicht erkannt). Die Brücke am Podskaler Kai, vom Stadtrat zu Ehren des großen Tschechen ‚Palacky-Brücke‘ benannt, bleibt für unsere Leser die Podskaler Brücke...“

¹¹⁰ Tamtéž, s. 80.

¹¹¹ Tamtéž, s. 81: „Das deutsche Prag! Das waren fast ausschließlich Großbürger, Besitzer der Braunkohlengruben, Verwaltungsräte der Montanunternehmungen und der Skodaschen Waffenfabrik, Hopfenhändler, die zwischen Saaz und Nordamerika hin- und herfuhrten, Zucker-, Textil- und Papierfabrikanten sowie Bankdirektoren; in ihrem Kreis verkehrten Professoren, höhere Offiziere und Staatsbeamte. Ein deutsches Proletariat gab es nicht. Die fünfundzwanzigtausend Deutschen, nur fünf Prozent der Bewohnerschaft Prags, besaßen zwei prunkvolle Theater, ein riesiges Konzertgebäude, zwei Hochschulen, fünf Gymnasien und vier Oberrealschulen, zwei Tageszeitungen, die morgens und abends erschienen, große Verinsgebäude und ein reges Gesellschaftsleben.“

*Funktionen in der Fortschrittspartei und im Deutschen Volksrat für Böhmen und schrieb tagtäglich die Polemik gegen die tschechische Presse, obwohl er kein Wort Tschechisch verstand. Er ließ sich einfach erzählen, welche ‚Perfidie‘ oder welche ‚Ignoranz‘ sich eines der ‚Tschechenblättchen‘ heute geleistet habe, strich entschlossen die hölzernen Flügel seines Gesichts bis zu den Brustwarzen hinab und bestieg dann seinen Chefredakteursfauteuil, um die kühne Attacke zu reiten. Niemals ließ er sich die gegnerische Replik übersetzen. ‚Was können die schon darauf antworten!‘ meine er.*¹¹² Jméno šéfredaktora Kisch nezmiňuje, s největší pravděpodobností se ale jedná o dr. Richarda Schuberta, který vedl redakci Bohemie v prvních letech Kischova působení. O Schubertovi se zachovala stručná zmínka i v korespondenci Egona Ervína Kische se starším bratrem Paulem, v níž se autor Tržiště senzací o svém nadřazeném nevyjadřuje o nic pozitivněji¹¹³.

Přízemnost dobových politických bojů Kisch dokumentuje konkrétními příklady: *„Die Innenpolitik war ein Seilziehen darum, ob die Deutschen oder die Tschechen von seiten der österreichischen Regierung benachteiligt seien, ob der neue Postbote der Landgemeinde Melnik ein Tscheche oder ein Deutscher sein müsse, ob auf den Wegweisern im Böhmerwald die tschechischen Ortsnamen oberhalb oder unterhalb der deutschen stehen sollten...“*¹¹⁴

Pro tato Kischova tvrzení nacházíme dostatek dokladů ve starých vydáních Bohemie. Typickou rétoriku jejích úvodníků reprezentuje *Kampf um Budweis*, otištěný před obecními volbami v Českých Budějovicích v listopadu 1906: *„Die bedeutende Zunahme der tschechischen Bevölkerung in Budweis ist kein Produkt einer natürlichen Entwicklung. Die Tschechen haben von allem Anfang an erkannt, welche Bedeutung der Besitz dieser Stadt für die Deutschen hat und welchen Wert er für die tschechische Nation hätte, und deshalb haben sie die tschechische Einwanderung nach Budweis mit aller Kraft der Agitation und mit Aufwendung reicher Mittel gefördert...“*¹¹⁵

¹¹² Tamtéž, s. 91.

¹¹³ KISCH, Egon Erwin. Briefe an den Bruder Paul und an die Mutter 1905 – 1936. Uspořádal Josef Poláček, spolupráce Fritz Hofmann. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1978. Lizenznummer 301. 120/80/78, s. 26: *„Mit morgigem Tage verlässt Dr. Schubert die Bohemia, deren Chefredakteur er sieben Jahre lang war. Er ist gekündigt worden, weil er angeblich nichts geleistet hat. In Wirklichkeit aber ist der Grund ein anderer: Er war sehr hoch bezahlt, und für politische Redakteure sind jetzt die Zeiten nicht mehr da. Nur die Nachricht regiert. Übrigens war Dr. Schubert bekanntlich nicht viel wert. Bis jetzt hat er noch keine Stellung.“* (30.4. 1908) Dále jen Korespondence.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 80.

¹¹⁵ Nsg. *Der Kampf um Budweis*. In: Bohemia, roč. 79, č. 306 (6.11. 1906), s. 1.

Na Kischem zmíněné pošťáky dochází například v glose *Tschechisierung bei der Post*¹¹⁶ z 10. května 1908, „čechizují“ se ale i soudy¹¹⁷, a to všechno podle zvláštního systému: „*Die Deutschen Böhmens haben ein Versäumnis gutzumachen. Allzulange haben sie geschwiegen, haben sich gegenüber den vehementen Vorstößen tschechischer Aktionen in deutsches Gebiet mit Geduld gewappnet und mit Vertrauen auf ihre Abgeordneten, auf ihre Vertreter in der Regierung geblickt. Sie waren zu geduldig und zu vertrauensvoll. Während sie den von der Regierung proklamierten Waffenstillstand, dem in einem Sprachengesetze der Versuch entgültiger Friedenspunktationen folgen sollte, getreulich einhielten, wurden und werden von tschechischer Seite die Demarkationslinien längs der ganzen Front überschritten. Ein planvolles Beginnen, die taktische Lage zu ungunsten der Deutschen Böhmens zu verschieben, liegt vor...*“¹¹⁸

Konkurenční boj mezi jednotlivými pražskými deníky se v Kischově podání ovšem neodehrává v politice, nýbrž na prestižním poli divadelní kritiky a v kulturní oblasti vůbec. Hvězdy tohoto prostředí Kisch popisuje takřka anekdoticky: „*Deshalb versuchten die Zeitungen vor allem durch die Theaterkritik einander zu übertreffen, nicht nur was die Qualität, sondern auch was die Quantität anlangt. Langstreckenmeister der Kritik war Professor Alfred Klar, dessen Rezension über einen neueinstudierten Don Carlos drei Tage lang in Fortsetzungen die Spalten der Zeitung füllte; auf Grund dieses Rekords wurde Professor Klar an die Vossische Zeitung nach Berlin berufen.*“¹¹⁹

Zásadní problém Bohemie začátkem 20. století vidí Kisch v přestárlosti její redakce, která mladému začátečníkovi mnohé ulehčuje, zároveň ale staví mezi něj a zkušené redaktory nepřekonatelnou generační bariéru. Různé typy novinářských veteránů Kisch představuje s pomocí karikaturistické zkratky v příznačně nazvané kapitole *Die alten Herren*¹²⁰: noční redaktor, který celý život baží po nekrologu jednoho korunního prince či neinvenční zpravodaj, který píše šovinistické zprávy podle předem připraveného formuláře, představují v autorově podání reprezentativní vzorek generace rakousko-uherských novinářů, začínajících kariéru kolem pruské války v roce 1866. Poklidná politická situace uvnitř monarchie¹²¹ jim umožnila setrvat na stejných pozicích a ve

¹¹⁶ Nsg. *Tschechisierung bei der Post*. In: Bohemia, roč. 81, č. 129 (10.5. 1908), s. 1 – 2.

¹¹⁷ Nsg. *Die Tschechisierung der Gerichte*. In: Bohemia, roč. 81, č. 188 (10.7. 1908), s. 1.

¹¹⁸ Nsg. *Das Tschechisierungs-System*. In: Bohemia, roč. 81, č. 185 (7.7. 1908), s. 1.

¹¹⁹ Tržiště senzací, s. 70.

¹²⁰ Tamtéž, s. 87.

¹²¹ Tento určující faktor života jedné generace v Rakousku-Uhersku zmiňuje Kisch v jiné souvislosti na příkladu svého otce, na němž dokumentuje ostrý kontrast ke svému vlastnímu osudu v exilu: „*Béhem*

stejných podmínkách dlouhá desetiletí, během nichž ztratili to, co Kisch od začátku považoval za hlavní profesní kvalifikaci každého novináře: zvědavost a představitost.

Aby tuto tendenci přiblížil co nejplastičtěji, vypráví Kisch o redaktorovi Lobingovi¹²². Kdysi jeden z nejmocnějších mužů redakce, obávaný úvodníkář s pevně ustálenými zvyky a názory, se ve stáří mění v anachronickou, redakční figurku. Poté, co se nedokáže dostatečně přizpůsobit technickým vymoženostem doby, které zasahují do podoby jeho článků, se postupně přestává zajímat o denní události a ze své funkce je odstaven, avšak bez toho, aby si toho všiml. I nadále dochází do redakce, kde je rovněž bez svého vědomí terčem zlomyslných vtipů kolegů a celá anekdota vrcholí rozhovorem se samotným Kischem, který v roce 1923 překvapeně zjišťuje, že Lobing stále žije v představě, že existuje rakousko-uherská monarchie a o vzniku Československa nemá ponětí.

Společným jmenovatelem všech zmíněných charakteristik redaktorů Bohemie je nemožnost jejich faktického ověření. Svou roli přitom nesehrává jen skutečnost, že v Bohemii vycházela jen menší část příspěvků s uvedenými jmény autorů, ale především to, že ani Kisch v Tržišti senzací neuvádí téměř žádná jména a své někdy více, jindy méně uvěřitelné anekdoty z dobového novinářského světa vypráví takříkajíc anonymně, což mu umožňuje konstruovat pointy s razancí Haškova Dobrého vojáka Švejka.

Jediné jméno, které v této souvislosti padá, je právě Lobingovo. Zvláštní absurdita jeho příběhu svádí k tendenci domnívat se, že zde ani bez znalosti potřebného kontextu není příliš náročné odhalit Kischovu literární licenci, jíž podle všeho použil ve snaze dodat vyprávění o staré Bohemii humoristické vyústění. Tuto hypotézu lze ovšem podložit dalšími fakty. Předně se zachovalo další zpracování stejné látky, nazvané *Lobing, pensionierter Redakteur*¹²³, kde Kisch přidává další podrobnosti: „*Mehr als vierzig Jahre lang war er ein aktiver Redakteur und hieß Löwi, an mehr als vierzigmal dreihundertfünfundsechzig Abenden behandelte er je eine Nachricht oder einen Standpunkt oder eine Forderung teils mit Empörung, teils mit Belehrung, teils mit Verehrung, bis alles zusammen genau zwei Spalten á hundert Zeilen lang war und sich*

svého života, který trval od roku 1838 do roku 1901, zažil můj otec zblízka jen dvě historické události, totiž pražské povstání 1848 a válku Rakouska s Pruskem. Obojí změnilo jeho způsob života jen málo a otec se opakovaně pyšnil tím, že od svého mládí spí stále ve stejné posteli.“ (Tamtéž, s. 13 – překl. M.C.)

¹²² Tamtéž, s. 88.

¹²³ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 7: *Geschichten aus sieben Ghettos, Eintritt verboten, Nachlese*, s. 26.

*an der Spitze des Blattes sehen lassen konnte... Eine andere Generation von politischen Journalisten war auf den Plan getreten, die ihre Wichtigtuerei und Eitelkeit unter der Maske von Zynismus und Selbstverspottung verbargen. Diese wendigen und spritzigen Gesellen genossen die Protektion der beiden neuen Herausgeber, die die Zeitung mit dem Tode ihres Vaters übernommen hatten und beweisen wollten, dass sich das Blatt gewendet habe, gleichgültig, wie. Vor allem passten ihnen die zu jüdischen Namen des Redaktionspersonals nicht, die Pollak, Kohn und Löwi, und so erwirkten sich die Herausgeber für eine dem Regierungschef erwiesene Gefälligkeit den Gegendienst, die Namen der Redakteure kumulativ ändern zu lassen. Der alte Löwi kam bei dieser Gelegenheit zu dem Namen Lobing. Als er sich aber weiterhin nur Löwi nannte und als die Herausgeber eines Tages bemerkten, dass er sich im Quittungsbuch konsequent als Löwi unterschrieb, fiel ihnen ein: Sie hatten vergessen, ihn von seiner Namensänderung zu benachrichtigen... So weiß Lobing, der pensionierte Redakteur weder, dass er Lobing heißt, noch dass er ein pensionierter Redakteur ist.*¹²⁴

Ohledně časového určení popisovaných dějů narazíme na problém hned na začátku. Kisch jmenuje jako začátek redaktorových potíží změnu vydavatele, kdy Bohemii převzali dva synové po smrti svého otce. V historii listu, s níž jsme se seznámili v předchozí kapitole této práce, ale takový okamžik nalézáme jen na samém začátku, kdy zakladatel firmy Gottlieb Haase odkázal podnik čtyřem synům. Byli to však teprve oni, kdo založili Bohemii, a poté až do šedesátých let 19. století řídili firmu. Zopakujme si: v roce 1871 vznikla akciová společnost, kterou v roce 1879 získal Andreas Haase von Wranau. A po jeho smrti v roce 1895 převzal list Haaseův syn Max, jenž pak v roce 1917 Bohemii opět prodal. Ve druhé polovině 19. století tedy nenacházíme žádnou situaci, kdy by po smrti majitele firmy Bohemia přešla do rukou dvou synů.

Kisch potom nabízí ještě jeden konkrétní údaj: závěrečný rozhovor s Lobingem datuje do léta 1923¹²⁵, kdy ovšem podle svých životopisců už dva roky trvale pobýval v Berlíně. Ve starším textu *Lobing, pensionierter Redakteur* se navíc ke své roli v příběhu explicitně nepřiznává a nechává se starým Lobingem mluvit „mladého kolegu“, což je ovšem v podobných případech tradiční autorův opis sebe sama. Všimněme si: nepravděpodobně znějící situace, kdy zasloužilý redaktor nezná své jméno, je z pozdější verze v Tržišti senzací vypuštěna.

¹²⁴ Tamtéž, s. 28.

¹²⁵ Tržiště senzací, s. 90.

V roce 1927, čtyři roky po údajném rozhovoru Kische a Lobinga, vychází rozsáhlé vydání Bohemie ke stoletému výročí listu. V ohlédnutí za významnými autory Bohemie figuruje vedle zakladatelů a šéfredaktorů také hrstka pamětníků. Jako nejstarší redakční kolega je uveden Josef Stein: „*Von den sonstigen Redakteuren, die unter temperamentvoller, würdiger Leitung den Klutschak-Willomitzer'schen Geist der Charaktertreue und der Verteidigung vaterländischen Deutschtums lebendig erhalten, sei nur des ältesten und treuesten gedacht: Joseph Sterns... Er ist mir Typus, Stammhalter der alten, ewig jungen Bohemia. Er hat uns einmal – treu seinem Berufe als Techniker – so lange ist's her – die Wunder des Fernspruchs vom Hofe des deutschen Kasinos bis in unser hochgelegenes Concordialocale des Deutschen Hauses gezeigt und unsere Verwunderung erregt...*“¹²⁶

Jedná se o předobraz starého redaktora Lobinga? Pokud vezmeme v úvahu Kischův sarkastický popis Lobingovy nenávisti vůči moderním komunikačním přístrojům¹²⁷, je na místě opatrnost. Minimálně se nám ale podařilo znovu se přesvědčit, že Kischovo Tržiště senzací v mnohém zůstává spíše anekdotickým než faktografickým prostorem, navzdory četným uvedeným datům a skutečným reáliím.

Jeden člen redakce se ale ve zmíněném textu přesto těší Kischově úctě. Jedná se o politického redaktora Hermanna Katze (1850 – 1908), zastávajícího zároveň místo pražského dopisovatele Neue Freie Presse¹²⁸. Muž, jehož mladý Kisch před nástupem do Bohemie mylně považoval za šéfredaktora¹²⁹, představoval prestižní spojení Bohemie s vídeňským centrem monarchie. Ve své práci se ale neomezoval jen na politickou agendu, ve vzpomínkách Josefa Vejvary je zachycen jako stabilní účastník první burzy lokálkářů v traktu restaurace Platýz v 90. letech 19. století¹³⁰ a také

¹²⁶ KLAAR, Alfred. *Aus den Tagen meines Bohemia-Beginns*. In: Die Jahrhundertausgabe der Bohemia, roč. 100, 30.1. 1927, příloha - s. 4.

¹²⁷ Tržiště senzací, s. 89: „*Telegraf und Telefon waren für ihn Büttel Luzifers, ausgesandt, um die schönstgeschliffenen Prämissen ins Gegenteil zu verkehren und die eben gezogenen Folgerungen ‚zur Situation‘, ja die Situation selbst, aufzuheben. Aber jenen Neuerungen gegenüber, von denen dem Leitartikel keine direkte Gefahr zu drohen schien, zeigte sich Lobing moder, sogar die Erfindung des Automobils erweckte sein Wohlwollen...*“

¹²⁸ Tamtéž, s. 171: „*De facto gehörte es zu den Obliegenheiten unserer Redaktion, den leisesten Winken von Moriz Benedikt zu gehorchen, sonst konnte er seinen Prager Korrespondenten aus dem Redaktionsstab einer anderen Zeitung wählen. In diesem Falle wären uns jene politischen Informationen verlorengegangen, die Hermann Katz als Vertreter des einzigen österreichischen Weltblatts überall willfährig erhielt. Auch war es dem Ansehen der Bohemia förderlich, dass ihre politische Auffassung in den Berichten von Hermann Katz regelmäßig zitiert wurde.*“

¹²⁹ Korespondence, s. 12.

¹³⁰ TESÁŘOVÁ, Zina. *Život a dílo českého novináře Josefa Vejvary*. Praha: FSV UK, 1999, s. 42.

v pozdějším období čerpal náměty z lokálních pražských událostí¹³¹. Možná i díky tomuto zájmovému a profesnímu rozpětí se stal Kischovým rádcem a důvěrným přítelem a v Tržišti senzací tudíž nefiguruje jako člen groteskní sestavy *starých pánů*. Kisch se o jeho osudu stručně zmiňuje v textu *Hinauswurf aus dem Rathause*, který vyšel v *Abenteuer in Prag*¹³², a ještě podrobnější vzpomínku na stejné události nabízí ve stati pro zamýšlený, avšak nerealizovaný druhý svazek Tržiště senzací, kde Katze označuje za svého „*otcovského přítele*“¹³³.

Katzova postava nám v mnohém pomáhá pochopit postavení elitního politického novináře z doby Kischových profesních začátků a normativní představy o jeho činnosti. Distingvovaný žurnalista, známý v pražských německých kruzích pod přezdívkou *Bohemia-Katz*, byl spíše přímým politickým aktérem než nezávislým pozorovatelem a glosátorem událostí, což dnes lépe rekonstruujeme z hrstky dochovaných dobových dokumentů než z útržkovitých Kischových vzpomínek. „*Byl důvěrníkem nesčetných politiků, vítaný host ve státních úřadech a kancelářích poradců... okouzující společník, jemuž se projevovala důvěra nejen v německém táboře. Leckterý významný politik Čechů si rád s Katzem popovídal a poskytl mu náhled do argumentů protivníkových... Většinou za tím nebyly žádné spekulativní úmysly. Spíše snaha ověřit si dopad zamýšleného politického rozhodnutí prostřednictvím jeho nastínění chytrému a zkušenému znalci politických tajemství...*“¹³⁴

Z Kischovy perspektivy Katz bezesporu naplňoval ideální představu o zručném žurnalistovi svou pohotovostí, schopností opatřit si důležité informace i uměním vést chytře a efektivně rozhovor. Jeho nejoceňovanější vlastnost, díky níž požíval úcty u dobové politické reprezentace, se ale od Kischova pracovního kodexu významně odchylovala: diskrétnost. „*Tento muž nikdy informací získaných při soukromých setkání nezneužil. Zdroj, z něhož čerpal, mu byl posvátným. On, jehož zaměstnáním bylo*

¹³¹ Důkaz nabízí ve svých vzpomínkách bývalý lokálkář Ladislav Tůma-Zevloun: „*U Brejšků jsem poznal hezkého kudrnatého mladíka urostlé postavy, bystrého pohledu a usměvavé tváře. Přivedl ho Herman Katz, stárnoucí už lokálkář pražské Bohemie. Zasněcoval ho – jako svého zástupce – do tajů řemesla...*“ (s. 118); „*Když jsme pak četli Bohemii, byl nám jasný rozdíl mezi tím, co psával starý Katz – a mladý Kisch... Přidali mu soudní síň. Patřila sice do hájemství Katzova, ale milý Herman tam chodíval jenom tenkrát, když byl upozorněn nějakým advokátem na sólokapra, na mimořádný případ, o který mohla mít zájem i Vídeň.*“ (s. 119)

¹³² KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 2: *Die Abenteuer in Prag*, s. 434.

¹³³ Tamtéž, svazek 8: *Marktplatz der Sensationen*, s. 329.

¹³⁴ FAKTOR, Emil. *Ein Nachruf*. In: *Bohemia*, 11.11. 1908, s. 2 – 3 – překl. M.C.

zveřejňovat, byl mlčenlivost sama... V jeho šuplíku byl uschován ne jeden dokument, obsahující budoucí stranické programy...¹³⁵

Podobu prostředí, v němž se Katz uplatňoval, Kisch zběžně načrtl v Tržišti senzací, když popisoval mantinely animozity mezi českým a německým prvkem tehdejší Prahy: „*So unüberwindlich auch der Abgrund zwischen der deutschen und der tschechischen Presse klaffte, es gab dennoch geheime Brücken.*“¹³⁶ Pevně daného válečného stavu mezi oběma skupinami čas od času využívali zástupci obou stran při sledování osobních zájmů, jak Kisch dokládá na příkladu prezidenta zemského nalezeneckého ústavu, jenž docílil svého znovuzvolení do čela společnosti prostřednictvím rafinovaného vyvolání česko-německé polemiky v tisku. Kauza, do níž se mladý Kisch shodou okolností zapletl, byla poměrně běžným jevem na scéně, kde se Katz s virtuózní lehkostí pohyboval. Jiný příklad nabízí novinář Jan Skála: „*Von Kisch erfuhren wir beispielweise, dass sich ein Redakteur der Bohemia, der zugleich Prager Korrespondent des einflussreichsten Wiener Blattes, der Neuen Freien Presse, war, nach einer Aufforderung aus Wien um Mitternacht ein Gespräch mit dem Statthalter Grafen Thun erbeten hatte...*“¹³⁷

Profesní i životní cesta Hermanna Katze se uzavřela v roce 1908, kdy během politicky vyhoceného období neustál veřejné útoky českého tisku na svou osobu a spáchal sebevraždu skokem z Karlova mostu do zledovatělé Vltavy. Krátce předtím svěřil mladému Kischovi, který byl ve stejný den vyhozen z pražské radnice¹³⁸, několik informací z tajných zdrojů o událostech v pražské komunální politice. „*Die Stelle auf der Karlsbrücke, von der aus er den Selbstmord verübte, hatte er mir oft gezeigt; von dort war sein Vorgänger Josef Walter vor vierzig Jahren gesprungen, als er sich einer gegen ihn geführten Kampagne nicht mehr zu erwehren wusste.*“¹³⁹ Smrt populárního politického zpravodaje vyvolala v pražských německých kruzích vlnu zděšení a solidarity, Bohemia otiskovala čtyři dny za sebou celostránkové seznamy kondolencí a ukázky z nekrologů rakouských a německých listů¹⁴⁰. Katzův syn Richard (1888 –

¹³⁵ Tamtéž, překl. M.C.

¹³⁶ Tržiště senzací, s. 85.

¹³⁷ HOFMANN, Fritz. *Servus, Kisch! – Erinnerungen, Rezensionen, Anekdoten*. Spolupráce: Josef Poláček. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1985. 412 stran. Lizenznummer 301.120/88/85, s. 188.

¹³⁸ Viz také KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádal Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 2: Aus Prager Gassen und Nächten, s. 94.

¹³⁹ Tržiště senzací, s. 328 – 329.

¹⁴⁰ Bohemia roč. 81, č. 311 (11.11. 1908), s. 3; Bohemia roč. 81, č. 312 (12.11. 1908), s. 3 – 4; Bohemia roč. 81, č. 313 (13.11. 1908), s. 5; Bohemia roč. 81, č. 314 (14.11. 1908), s. 3.

*Egon Erwin Kisch
Lobný papír*

1968) působil po první světové válce jako reportér Vossische Zeitung a stal se nejúspěšnějším autorem německy psaných cestopisů své doby¹⁴¹. Patka zaznamenává, že se mladý Katz čtyři roky po otcově smrti utkal s Kischem v rámci mensury. Důvod ani průběh souboje není odborné literatuře znám¹⁴².

Souhrnně lze říci, že jednoznačné stanovisko Kische k listu, v němž nastartoval svou profesní kariéru, zákonitě muselo být rezervované vzhledem k zásadním odlišnostem v názorově-politickém diskursu pražského německého prostředí a postupným vývojem samotného autora. Jestliže Kisch ve svých pozdějších textech využívá pojednání o Bohemii, jejích redaktorech a době k ironickému a místy až satirickému vykreslení maloměstských poměrů v provinční Praze přelomu 19. a 20. století, činí tak položením těžiště výhradně do oblasti politicko-národnostní. Po prostudování předmětných ročníků Bohemie se nelze ubránit dojmu, že autor svým jednostranným pohledem svému listu poněkud křivdí. Vedle perspektivy, kterou uplatnil v Tržišti senzací, totiž lze tiskový orgán pražských Němců charakterizovat i jako list s nadstandardním zpravodajstvím a velmi kvalitní kulturní rubrikou, která byla napojena na tehdejší regionální centra, a v rámci možnosti poskytovala široké spektrum témat i publicistických žánrů. Konkrétní argumenty k těmto tvrzením přinesu v následujících statích této práce.

3.3. Kischova činnost v Bohemii 1906 – 1913

Zařazení následující kapitoly předcházelo pečlivé zvážení její funkce. Působení Egona Ervína Kische v Bohemii a jeho konkrétní práce z této doby byly v minulosti předmětem zkoumání několika autorů¹⁴³, v mé práci ale plní odlišnou funkci. Jsou nutné k získání faktografického základu pro zkoumání kontextu a diskursu samotné Bohemie, k posouzení práce dalších dobových autorů a v konečném důsledku pro zhodnocení Kischovy úlohy v celé problematice. Mé rozhodnutí je založeno na tezi vyslovené v úvodu práce i této kapitoly: historii lokálkáře Kische do značné míry chápu jako východisko, nikoliv naplnění mého tématu. Zároveň se domnívám, že tvoří uzavřený celek s historií Bohemie a jejím obrazem v Kischových vzpomínkách.

¹⁴¹ KLAAR, Alfred. *Aus den Tagen meines Bohemia-Beginns*. In: Die Jahrhundertausgabe der Bohemia, roč. 100, 30.1. 1927, příloha - s. 4.

¹⁴² PATKA, s. 31.

¹⁴³ KUSÁK, Alexej. *Egon Erwin Kisch v Bohemii*. Praha: FF UK, 1958; POLÁČEK, Josef. *Egon Erwin Kischs Mystifikationen*. Frankfurt nad Mohanem: Hessischer Rundfunk, květen 1987; KRONBERGER, Johann. *Egon Erwin Kisch: Seine politische und publizistische Entwicklung vom bürgerlichen Journalisten zum Schöpfer der literarischen sozialistischen Reportage*. Vídeň: Universität Wien, 1979; NEČASOVI, Vincenc a Jarmila. *Pražský novinář Egon Ervín Kisch*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1980.

Pokud chceme shrnout Kischovo novinářské působení v Bohemii, setkáme se hned na začátku s výraznou komplikací. Velká část zpravodajských materiálů, kterou Kisch publikoval (zejména do roku 1910), vyšla bez jeho podpisu či šifry a z dnešního pohledu je takřka nemožné věrohodně prokázat, zda inkriminované články psal opravdu Kisch či nikoliv¹⁴⁴. Většina badatelů čerpala základní povědomí z výčtu dobových žurnalistických témat a kauz, k jejichž autorství se samotný Kisch přihlásil v Tržišti senzací. Konkrétně jde, v pořadí podle kapitol, o následující děje: návštěva císaře Františka Josefa I. v Praze 1908¹⁴⁵, požár Šítkovských mlýnů¹⁴⁶, vánoční loupež Wasiňského tlupy na pražské poště¹⁴⁷, odhalení tajného telegramu německého císaře princí Hohenlohe¹⁴⁸, záplavy na Konopišti¹⁴⁹, loupežná vražda majitele restaurace *Zum König Ottokar*¹⁵⁰, historie srostlých sester Blažkových¹⁵¹, loupežná vražda majitele směnárny Eduarda Kische¹⁵², aféra plukovníka Alfreda Redla¹⁵³, návrat arcivévodý Karla Františka Josefa ze svatební cesty¹⁵⁴, pobyt anglického krále Eduarda VII. v Mariánských Lázních¹⁵⁵, rozhovor se švédským malířem Andersem Zornem¹⁵⁶.

Ošemetnost tohoto přístupu netřeba zdůrazňovat. Vzhledem k mnohokrát zmiňované nespolehlivosti Kischových memoárů nesouhlasí chronologické pořadí událostí, mnohdy scházejí rozhodující detaily a příliš často je nutné spoléhat výhradně na Kischův výklad událostí a jeho vlastní role v dění. To byly klíčové důvody, proč jsem se rozhodl věnovat hlavní pozornost podepsaným a označeným materiálům.

Kisch nastoupil do Bohemie v dubnu 1906 a hned 8. dubna vychází ve fejetonové příloze půldruhé stránky dlouhá povídka *Glücklich angewöhnt*, o níž jsem se již zmínil v předchozí kapitole jako o součásti Kischova souboru *Der freche Franz und andere Geschichten*. Text poslal mladý autor ještě z Berlína a redakci Bohemie jej předložil bratr Paul Kisch. V korespondenci obou bratrů se zachovala Egonova popuzená reakce

¹⁴⁴ Samotný autor se zamýšlel nad důvodem této skutečnosti v období své vyhrocené politické angažovanosti v roce 1918: „*Die kapitalistischen Zeitungsunternehmen sind vor allem ängstlich darauf aus, journalistischen Handlungsgehilfen... zur Anonymität zu verhalten, um es zu vermeiden, dass sie die Beliebtheit des Publikums und die Aufmerksamkeit der Konkurrenzunternehmung auf sich lenken.*“ (cit. JACOBI, s. 109)

¹⁴⁵ Tržiště, s. 111.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 122.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 133.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 144.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 165.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 189.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 202.

¹⁵² Tamtéž, s. 233.

¹⁵³ Tamtéž, s. 259.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 335.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 338.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 344.

na sdělení, že povídku bude nutné pro účely novinového otištění mírně zkrátit¹⁵⁷ O dva týdny později, 22. dubna, Bohemia přináší zdrženlivou recenzi na *Der freche Franz* autora Emila Faktora a zmíněný příběh tak zůstává na poměrně dlouhou dobu posledním Kischovým příspěvkem ve fejetonu listu.

Kische v následujících měsících plně vytěžuje rozjezd v pozici lokálního reportéra, zároveň si teprve osvojuje zákonitosti chodu redakce. Podobně jako během krátké činnosti v Prager Tagblattu zpočátku spadá mezi jeho povinnosti referování o méně důležitých přednáškách jako například *Vortragsabend zugunsten der Studentenheimstiftung*¹⁵⁸. Na tomto prostoru je ale osobitější autorský přínos nežádán. Že mladý autor dokáže vykresat nečekaný efekt i z menší příležitosti, prokazuje 17. října v materiálu *Das Jubiläum des Vergessenen*¹⁵⁹. Článek v podstatě upozorňuje na nedávno vydanou publikaci A.G. Przedaka *Vergessene Söhne Prags* o pražských německých literátech první poloviny 19. století, Kisch ale při jejím pojednání obratně využívá šedesátého výročí od pohřbu významného spisovatele W.A. Gerleho. Upozorněním na toto pozapomenuté jubileum rámuje otevření i zakončení svého článku a snaží se – místy poměrně působivě – dobrat podstaty zapomnění kdysi významného literáta: „*Der Schriftsteller – Wolfgang Adolf Gerle hieß er – ist nun schon lange tot, so tot, dass wohl keiner eine Zeile von ihm gelesen hat, der nicht zufällig unter Urväter Hausrat ein Werk aus seiner Feder fand. Die Nachwelt hat – wozu sie den unbestreitbaren Rechtstitel besitzt – das Todesurteil über ihn gesprochen, indem sie seinen Namen in das Grab der Vergessenheit gesenkt, und es würde nur eine verblendete Pietät bedeuten, an dem Längstvermoderten künstliche Wiederbelebungsversuche anzustellen.*“

Pravděpodobně se však jedná jen o ojedinělou autorovu aktivitu mimo rámec jeho každodenních úkolů. Pokud lze celkově posoudit jeho tehdejší situaci, věnuje se v tuto dobu téměř výhradně zpravodajství v terénu. Ve sféře lokálního pražského zpravodajství lze předpokládat Kischovu účast při slavnostním příjezdu arcivévodky Karla Františka Josefa do Prahy 13. listopadu nebo při zpracovávání případu vraždy

¹⁵⁷ „*Chefredakteur Katz hat gesagt, dass meine Geschichte gekürzt sein wird... Ich wollte selbstredend sofort an Katz depešieren, die Geschichte entweder ungekürzt oder überhaupt nicht zum Abdrucke zu bringen. (...) Denn eine Blamage ist es jedenfalls, wenn mir auch nur ein Wort geändert oder gestrichen wird, selbst wenn ich die Einwilligung geben würde.*“ In: KISCH, Egon Erwin. Briefe an den Bruder Paul und an die Mutter 1905 – 1936. Uspořádal Josef Poláček, spolupráce Fritz Hofmann. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1978. Lizenznummer 301. 120/80/78, s. 12 – 13.

¹⁵⁸ K. *Vortragsabend zugunsten der Studentenheimstiftung*. In: Bohemia, roč. 79, č. 122 (4.5. 1906), s. 7.

¹⁵⁹ KISCH, Egon Erwin. *Das Jubiläum eines Vergessenen*. In: Bohemia, roč. 79, č. 286 (17.10. 1906), s. 1 – 2.

Barbary Smrčkové. V červnu je vyslán pokrýt povodeň na Benešovsku¹⁶⁰ a přináší hutný popis rozsahu škod v okolí sídla následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, i když místy zabíhá do triviality a nevyvaruje se tehdy běžnému nadužívání co nejnázornější negativně konotovaných výrazů: „Die Wasserkatastrophe im Sazawagebiete. Die furchtbaren Wirkungen, welche die Katastrophe in einem Umkreise von fast fünfzehn Kilometer Durchmesser für die gesamte Landbevölkerung gehabt hat, sind überhaupt nicht annäherungsweise abzuschätzen... Schon jene Teile der Gegend haben entsetzlich gelitten... Sind hier die Feldfrüchte schon völlig ruiniert, so ist der Feldschaden im Überschwemmungsgebiete ein noch furchtbarer...“

Chceme-li si udělat základní povědomí o prvních letech Kischovy činnosti, nezbyvá než se ponořit do dobových lokálních událostí. Jednoznačným závěrem z jejich studia se jeví být poznatek, že Kisch z tohoto úvodního období těží především organizačně než publicisticky. Lokální zpravodajství Bohemie se přísně drží jednotného stylu své doby, neposkytuje sebemenší prostor pro novinářskou invenci. Prioritou při pokrytí četných oficiálních událostí jako je zmíněný příjezd arcivévody Karla Františka Josefa do Prahy v listopadu 1906 je co nejpodrobněji vylíčit veškeré detaily o průběhu události bez ohledu na strukturu a spád textu. V rámci zpravodajské povinnosti je třeba uvést všechny přítomné osobnosti z pražského společenského života a jejich funkce: „Vor dem neuen Gebäude des Franz Josefs-Bahnhofes, in dessen Westibul und auf dem Perron war gestern abends eine nach vielen Hunderten zählende Menschenmenge angesammelt, um die Ankunft des Erzherzoges Karl Franz Josef zu erwarten, der nun zu Studienzwecken längern Aufenthalt in Prag nimmt. Auf der Südseite des Perrons standen die Spitzen der Behörden: Der Statthalter Graf Coudenhove, der Präsident des Oberlandesgerichtes Ritter v. Wessely, in Vertretung des Oberlandmarschalls Fürsten Lobkowitz Landesausschußbeisitzer Graf Adalbert Schönborn, der Bürgermeister Dr. Groš, der Staatsbahndirektor Hofrat Marek mit dem Vorstande des Bahnbetriebsamtes des Franz Josef-Bahnhofes Oberinspektor kais. Rat Wurdack, der Hofrat und Polizeidirektor Křikava und Platzkommandant Oberst Menzlik. Die Generäle, Korpskommandant und kommandierender General Ritter v. Czibulka, FML. Kummer v. Rummershof, GM. Pfeifer v. Julienfels und GM. Rukavina hatten vor dem Ausgange Aufstellung genommen. Zwischen ihnen und den Vertretern der Zivilbehörden stand die vom Inf-Reg. Nr. 91 beigestellte Regimentsmusik und die Ehrenkompanie. Die

¹⁶⁰ Nsg. Die Wasserkatastrophe im Sazawagebiete. In: Bohemia, roč. 79, č. 167 (19.6. 1906), s. 6.

*ausgerückte Mannschaft kommandierte Oberst Gregorowicz; Kommandant der Ehrenkompanie war Major Strain. Den Sicherheitsdienst leitete der Bezirksleiter der Stadt Weinberge Polizeirat Petrásek.*¹⁶¹ Kisch jako ilustraci této praxe popisuje v Tržišti senzaci konflikt pražských novinářů s generálem Czibulkou při jiné příležitosti, návštěvě Františka Josefa I. v roce 1908, a uvádí ignorování činitele v novinovém výčtu osobností jako nepříjemnou společenskou ránu pro dotyčného generála¹⁶².

Přestože se Kisch s odstupem času vysmívá lokálkářům, uvádějících laciné titulky jako *Gattin in den Tod gefolgt* nebo *Ein tragischer Vorfall*¹⁶³, sám je ve svých začátcích nucen reportovat podobným způsobem o situacích jako nehoda při pražském květinovém korsu 12. července 1908, kdy se v průvodu splašili koně a vyvolali zmatek, při němž zahynula jedna žena a dvacet lidí se zranilo. Bohemia tiskne tři dny za sebou celé sloupce podrobností, články mají jednotný titulek *Furchtbarer Unglücksfall*¹⁶⁴, resp. *Das Unglück beim Blumenkorso*¹⁶⁵. Jiným příkladem je zpravodajství ze železničního neštěstí u Pardubic *Eisenbahnkatastrophe bei Pardubitz*¹⁶⁶ koncem prosince 1909.

Mladý autor brzy nachází svou parketu ve zpracování dobových kriminálních případů, jimž Bohemia věnuje pozornost. K velkým kauzám této oblasti patří vražda Marie Novotné na Vinohradech¹⁶⁷, soubor pražských detektivů s lupičem Bočkem¹⁶⁸, vražda Marie Sanderové na Smíchově¹⁶⁹, zastřelení strážmistra Bartoše¹⁷⁰, vražda trafikantky Bartákové¹⁷¹, pokus trestanců Srba a Šimůnka z pankrácké věznice¹⁷², vražda Anny Koblitzové¹⁷³, vražda majitele smíchovského hostince u Krále Otakara¹⁷⁴ či loupežná vražda majitele směnárny Eduarda Kische. Podobné události vyžadují nesrovnatelně širší autorský přínos než rutinní každodenní agenda. Dostávají v listu natolik rozsáhlý

¹⁶¹ Nsg. *Die Ankunft des Erzherzogs Karl Franz Josef in Prag*. In: Bohemia, roč. 79, č. 313 (13.11. 1906), s. 5.

¹⁶² Tržiště senzací, s. 113.

¹⁶³ Tamtéž, s. 115.

¹⁶⁴ Nsg. *Furchtbarer Unglücksfall*. In: Bohemia, roč. 81, č. 190 (12.7. 1908), s. 2 – 3.

¹⁶⁵ Nsg. *Das Unblück beim Blumenkorso*. In: Bohemia, roč. 81, č. 192 (14.7. 1908), s. 3.

¹⁶⁶ Nsg. *Eisenbahnkatastrophe bei Pardubitz*. In: Bohemia, roč. 82, č. 357 (27.12. 1909), s. 1 – 3.

¹⁶⁷ Nsg. *Der Mord in der Böhmerwaldgasse*. In: Bohemia, roč. 82, č. 84 (23.2. 1909), s. 5 – 6.

¹⁶⁸ Nsg. *Ein furchtbarer Kampf: Detektive und Einbrecher Boček*. In: Bohemia, roč. 82, č. 101 (11.4. 1909), s. 6 – 7; Nsg. *Der furchtbare Kampf mit dem Einbrecher Boček*. In: Bohemia, roč. 82, č. 102 (12.4. 1909), s. 3 – 4.

¹⁶⁹ Nsg. *Der mutmaßliche Mord bei Smichow*. In: Bohemia, roč. 82, č. 205 (27.7. 1909), s. 5.

¹⁷⁰ Nsg. *Der Mord an dem Polizisten Bartoš*. In: Bohemia, roč. 82, č. 221 (12.8. 1909), s. 4.

¹⁷¹ Nsg. *Ein Raubmord in Karolinental*. In: Bohemia, roč. 82, č. 331 (1.12. 1909), s. 5.

¹⁷² Nsg. *Fluchtversuch aus der Pankratzer Strafanstalt*. In: Bohemia, roč. 85, č. 233 (24.8. 1912), s. 7.

¹⁷³ Nsg. *Raubmord an der Mutter*. In: Bohemia, roč. 85, č. 278 (3.10. 1912), s. 8 – 9.

¹⁷⁴ Nsg. *Der Raubmord in Smichow*. In: Bohemia, roč. 86, č. 82 (26.3. 1913), s. 4 – 5; č. 83 (27.3. 1913), s. 3 – 4.

prostor, že si zpravodaj vedle vylíčení nezbytných oficiálních faktů může dát záležet na formě a struktuře textu, podat čtenáři zevrubný popis místa činu včetně nejmenších detailů a uplatnit tak nejen rešerše, ale i vlastní pozorování v terénu. Jeden ze zdrojů Kischovy reportérské techniky je proto třeba hledat právě v lokálních zprávách kriminálního charakteru.

Patrně nejznámějším příkladem zmíněné práce je aféra Wasiňského bandy, která se odehrála ve druhém roce Kischova působení v Bohemii na Vánoce 1907. Autor ji po letech v Tržišti senzací prezentoval jako další příklad své teze, že na počátku největších novinářských výkonů mnohdy stojí náhoda¹⁷⁵. Těsně před Vánocemi marně hledal téma pro svou sváteční glosu, a tak si pomohl kompromisem: našel si zajímavou zprávu v policejním věstníku o lupičské tlupě z Přemyslu a aby dodal motivu lokální charakter, formuloval jej jako varování pro pražské detektivy před zahraničními lupiči. Na Štědrý večer se Kischova *předpověď* skutečně vyplnila a skupina polských lupičů přepadla v Praze hlavní poštu v Jindřišské ulici. Tolik kischovská mytologie.

V Bohemii z 25. prosince 1907 skutečně nalézáme noticku s titulkem *Internationale Kasseneinbrecher in Prag?*¹⁷⁶, jejíž obsah vychází z úvodního oznámení, že pražská policie je momentálně v pohotovosti kvůli zprávám o lupičské bandě z východu Rakouska-Uherska. Hned v prvním čísle po vánočních svátcích z 27. prosince následuje nesignovaná čtyřstránková stať *Eine Mordtat am Weihnachtsabend*¹⁷⁷. Autor své vyprávění situuje do několika linek: po úvodním shrnutí situace popisuje plán a jednání zlodějů, poté odbočuje ke smrtelně zraněnému vězeňskému dozorcí Kauckému a nakonec se soustředí na zadrženého člena skupiny Stanislava Adamského. Většina z podrobností o pokusu o vyloupení pošty je rešeršována na základě výpovědí svědků a policejních informací, informace o výpovědích Adamského jsou z policejních zdrojů. Text je koncipován jako proud větších i menších výčtů souvislostí, autor se navzdory četným kombinacím přísně drží faktografické linie a snaží se čtenáři zprostředkovat co nejvíce zákulisních informací: „Bei internationalen Einbrechern ist es Sitte, dass, wenn sie sich zur Ausführung eines Einbruches begeben, die Einbruchswerkzeuge unter ihnen verteilt sind. Dies scheint auch diesmal der Fall gewesen zu sein, denn ein sogenannter

¹⁷⁵ Tržiště senzací, s. 133.

¹⁷⁶ Nsg. *Internationale Kasseneinbrecher in Prag?* In: Bohemia, roč. 80, č. 356 (25.12. 1907), s. 7.

¹⁷⁷ Nsg. *Eine Mordtat am Weihnachtsabend*. In: Bohemia, roč. 80, č. 357 (27.12. 1907), s. 1–4.

Feinbohrer fand sich im Besitze Adamskis nicht vor. Diesen Bohrer dürfte einer der beiden Komplizen des Verhafteten bei sich gehabt haben. ¹⁷⁸

Postup vyprávění v těchto textech je většinou přísně chronologický, začíná svědeckým objevením zločinu, pokračuje popisem činnosti policie a charakteristikou podezřelého. Závěrečnou část pak tvoří souvislosti: vyčíslení důsledků, případně podrobnosti o obětech. Jazyk je strohý, převažují souvětí. *„Gestern um 3 Uhr morgens bemerkte ein Gefangenaufseher in der Pankratzer Strafanstalt, dass in mehreren Zellen Unruhe herrschte. Das erweckte seine Aufmerksamkeit. Nachdem er längere Zeit gehorcht hatte, glaubte er ein Geräusch zu vernehmen, dass aus der Zelle drang, in der der Raubmörder Srb eingesperrt ist. Er alarmierte die wachhabenden Gefangenaufseher und den militärischen Posten und drang mit ihnen in die Zelle des Srb ein. Srb versuchte gerade die letzte Stange des Eisengitters mit einer dünnen, wahrscheinlich selbstverfertigten Feile zu durchbrechen. Während die Gefangenaufseher noch in der Zelle des Srb weilten, vernahmen sie aus der danebenliegenden Zelle Klopflaute. Dort war der 35-jährige Alois Simunek, der wegen eines Raubmordes zu 20 Jahren schweren Kerkers verurteilt ist, mit drei anderen Zellgenossen eben beschäftigt, aus den Pritschenbrettern eine Leiter herzustellen, um mit Hilfe dieser aus dem Zellenfenster, das bereits durchgesägt war, herauszusteigen und dem daneben befindlichen Srb ebenso zur Flucht zu verhelfen.* ¹⁷⁹

Dalším charakteristickým rysem zpravodajství z kriminálních případů byla jeho serialita, odpovídající vývoji policejního vyšetřování. Zřejmě nejdelší časové rozpětí mělo pokrytí případu loupežné vraždy majitele směnárny Eduarda Kische¹⁸⁰, které Egon Ervín Kisch jako jeho synovec později zachytil i ve svých vzpomínkách. 1. října 1910 Bohemia konstatovala: *„Das Mordgeheimnis ist zur Stunde noch unaufgeklärt. Die Untersuchungen und Nachforschungen werden mit der größten Energie weitergeführt, aber ein greifbares Resultat hat sich bisher noch nicht ergeben.*“ První článek shrnuje informace o pitvě zavražděného, revizi směnárny a údaje o předpokládané kořisti zlodějů, ve druhé polovině se pak věnuje průběhu vyšetřování a svědeckým výpovědím. V následujících dnech zůstává klíčovou otázkou, kdo byl vrahovým komplicem, zpravodaj si ale musí vypomoci dalším shrnutím předešlých událostí, neboť policejní

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Nsg. *Fluchtversuch aus der Pankratzer Strafanstalt*. In: Bohemia, roč. 85, č. 233 (24.8. 1912), s. 7.

¹⁸⁰ Nsg. *Der Raubmord an Bankier Kisch*. In: Bohemia, roč. 83, č. 270 (1.10. 1910), s. 3; č. 271 (2.10. 1910), s. 3; č. 272 (3.10. 1910), s. 2 – 3; č. 273 (4.10. 1910), s. 3 – 4; č. 275 (6.10. 1910), s. 3; č. 284 (16.10. 1910), s. 5; roč. 85, č. 265 (25.9. 1912), s. 4.

vyšetřování nepřináší výsledek: „*Heute ist der dritte Tag seit dem grässlichen Raubmorde, der im Zentrum der Stadt an dem Besitzer einer Wechselstube begangen worden ist. Noch ist das lähmende Entsetzen über die Tat nicht gewichen, noch immer ist den Mutmaßungen über die Person des Raubmörders freier Lauf gelassen...*“

Zpravodajství tak vyplňuje podrobnosti o pohřbu a smutku pozůstalých. Šest dní po vraždě se zdají být zachyceny stopy o zevnějšku a bydlišti vraha, zpráva Bohemie se ale stále skládá především z autorových kombinací: „*Nun ist ein neues, wichtiges Moment aufgetaucht. Der Mörder hat sich, wie jetzt feststeht, noch zwei Tage nach dem Mord in der Stadt aufgehalten. Diese Zeit benützte er, um an seiner äußeren Erscheinung verschiedene Veränderungen vorzunehmen. Er ließ sich rasieren, er sorgte für einen neuen Anzug und neue Schuhe. (...) Ob eine besondere Schlaueheit dahinterstecken soll, ob er es nur aus Gründen der Bequemlichkeit getan hat, steht dahin. (...) Jedenfalls weisen die neuentdeckten Spuren darauf hin, dass man es mit einem Menschen von einiger Erfahrung und Überlegung zu tun hat.*“ Navzdory odhalené identity údajného pachatele, rakouského zločince Rudolfa Hausera, se vyšetřování nehýbe ani v následujících dnech. „*Die aus Prag führende Spur des flüchtigen Mörders scheint sich nicht als die richtige, vielleicht auch als eine nicht hinreichend deutliche erwiesen zu haben,*“ konstatuje Bohemia 6. října a přináší výčet předchozích Hauserových zločinů. Tím se ale zpravodajství z tohoto případu na dlouho odmlčuje. 16. října sice Bohemia přináší zprávu o zadržení Josefa Karla Hesse, který je podezřelý jako Hauserův komplic, případ ale definitivně zůstává nevyřešen. O tom, že jej Kisch přesto sleduje, svědčí zpráva z 25.9. 1912, referující o výslechu Leopolda Procházky z Chrudimi, který se přišel přiznat ke dva roky staré vraždě majitele směnárny, končí ale v ústavu pro duševně choré: „*Die Selbstanzeige Prochazkas hat sich nach gründlicher Untersuchung als erlogen herausgestellt.*“ Příklad zůstává otevřen, jak zpětně potvrzuje i Kisch v Tržišti senzací¹⁸¹.

Častým Kischovým úkolem zejména před rokem 1910 bylo uchopení krátkých běžných zpráv, založených obvykle na strohých datech policie nebo zahraničních korespondencí. Kisch jejich zpracování nepodceňoval a nejednou díky tomu narazil na zdroj pro větší materiál, zpracováním nebo tématem vybočující z dosavadního lokálního diskursu. Příkladem takové zajímavosti je příběh srostlých sester Josefy a Rosy Blažkových, o nichž Bohemia poprvé přinesla noticku *Das Kind zweier Mütter*¹⁸² 18.

¹⁸¹ Tržiště senzací, s. 239.

¹⁸² Nsg. *Das kind zweier Mütter*. In: Bohemia, roč. 83, č. 106 (18.4. 1910), s. 6.

dubna 1910. Stručná kuriozita o tom, že známá siamská dvojčata místo záhadné operace porodila zdravé dítě, je rozpracována o den později, materiál o pěti odstavcích *Die Entbindung der zusammengewachsenen Zwillinge Blažek*¹⁸³ ovšem není autorovým (zřejmě Kischovým) objevem, nýbrž výstupem z lékařské přednášky profesora Kukuly: „*Der sonderbare Fall, über welchen wir gestern berichtet haben, hat begreiflicherweise in den Kreisen der Ärzte und der Laien das größte Aufsehen erregt und bildete gestern das Tagesgespräch. Die Schwestern haben bereits ihr Geheimnis gelüftet. Beide waren in ihren Impresario, der gegenwärtig in Berlin weilen soll, verliebt. Dieser zeigte jedoch eine größere Zuneigung zu Rosa und versprach ihr auch, er werde dafür sorgen, sie heiraten zu können. (...) Über diesen und einige andere Unterschiede der beiden Zwillingsschwestern hielt gestern Professor Dr. Kukula einen Vortrag und er gedenkt auch in einer Publikation diesen interessanten Fall der weiteren Öffentlichkeit mitzuteilen.*“ Pisatel nevyzdvihuje skutečnost, že jedna dcera je matkou a druhá pannou, jak to podává Kisch v Tržišti senzací¹⁸⁴. Zabývá se jinými otázkami: zda případné manželství Rosy a impresaria může být podáno jako polygamie a zda nemocnice vystaví účet za léčení jedné nebo dvou osob.

Původní materiál na toto téma se v Bohemii objevuje až 22. dubna. Text *Aus dem Leben der Schwestern Blažek*¹⁸⁵ je opět nepodepsán, podle stylu však lze předpokládat Kischovo autorství. Reportáž popisující všední život siamských dvojčat není prvoplánově senzacechtivá, autor se zaměřuje spíše na vykreslení kontrastů uvnitř rodiny než anatomické zvláštnosti sester. Hlavní postavou vyprávění je otec, bankrotující mlynář, který okamžitě po narození dvojčat rozpozná jejich potenciál: „*Da dachte sich der glückliche Vater, der ein gehauter Kerl ist, dass er vielleicht durch Schaustellung seines Doppelsprößlings mehr Geld verdienen werde, als mit dem Mühlenrad. Das war beileibe nicht etwa der ironische Gedanke eines über geschäftliche Mißerfolge erbitterten Gewerbsmannes, sondern das war sehr ernst gemeint.*“ Otec nachází sestřám impresária a třebaže začne záhy bohatnout, na cestách s dvojčaty stále spí v nejlevnějších hotelech. Text místy až literárně přibližuje úspěch Blažkových v Paříži a konfrontuje je s obrazem rodičů, kteří stále žijí v chalupě a dokonce tvrdohlavě zruší lukrativní americké turné. Sestry jsou podány jako lakmusový

¹⁸³ Nsg. *Die Entbindung der zusammengewachsenen Zwillinge Blažek*. In: Bohemia, roč. 83, č. 107 (19.4. 1910), s. 6.

¹⁸⁴ Tržiště senzací, s. 209.

¹⁸⁵ Nsg. *Aus dem Leben der Schwestern Blažek*. In: Bohemia, roč. 83, č. 110 (22.4. 1910), s. 5.

papírek svého druhu, ovlivňující životy jiných a navzdory tragickému rozměru jejich příběhu je autor interpretuje z hlediska rodiny jako šťastný zásah shůry.

Historie siamských dvojčat je jen jedním z příkladů, jak se Kischovi postupně daří vytěžit aktuální událost v nadčasovější text. Pozdější Kischovy práce předznamenává i pojednání případu Karla Maye¹⁸⁶. Probíhající soudní proces s Mayem v Německu bere autor jako příležitost pro fejetonistické ohlédnutí do svého dětství, o měsíc později pak přináší třístránkový rozhovor *In der Villa Shatterhand*. Kisch přichází do Radebeulu vybaven rešeršemi a znalostí tématu, reportážně hledá v okolí spisovatelova domu indicie pro vlastnosti svého diskusního protějšku: „*Er lebt in Radebeul. Es regnete, als ich hinkam. (...) Drei Aufschriften bezeichnen die Maysche Villa. Auf ihrer Vorderfront, auf der sich hoch hinauf blaue Blüentrauben von Glyzinien ranken, steht der Name der Villa: Shatterhand. Und auf dem Eingangstor zwei kleine Messingschilder: ‚May‘ steht auf dem einen. Das andere besagt, das Fremden der Besuch nur nach vorhergegangener Vereinbarung gestattet wird. Das Stubenmädchen, das mir öffnet, führt mich zunächst in den Korridor der Villa. Der gemahnt ostentativ nach dem allerwildesten Westen, nach Prärie und Wigwams. An der Wand hängen Tigerfelle...*“ Autor glosuje prostředí i obyvatele vily, do rozhovoru vsunuje podle potřeby další charakteristiky. Přepracovanou verzi textu později Kisch zařadil do sbírky reportáží *Hetzjagd durch die Zeit*¹⁸⁷.

Lokální část listu dlouhodobě nemohla vyhovět Kischovým ambicím už jen z prostorového hlediska. Jestliže jsme výše ukázali, že k procesu Kischovy emancipace od každodenní zpravodajské agendy dochází teprve pozvolna, trvalo delší dobu, než se s reportážní látkou dokázal prosadit ve fejetonu Bohemie. Prvním pokusem byl text *Orientreisepech*¹⁸⁸, způsobem zpracování kombinující dobový úzus *cestovních dopisů* (Reisebriefe) a fejetonu. Autor se po sledu smolných příhod na cestě do Konstantinopolu vydá navštívit přítele pobývajícího ve Smyrně, nakonec se s ním ale mine. Triviální text, který by bez údaje o autorovi pro naše studium nebyl zajímavý.

¹⁸⁶ KISCH, Egon Erwin. *Karl May*. In: Bohemia, roč. 83, č. 100 (14.4. 1910), s. 4; KISCH, Egon Erwin. *In der Villa Shatterhand*. In: Bohemia, roč. 83, č. (15.5. 1910), příloha s. 49 – 51.

¹⁸⁷ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 6 – *Der rasende Reporter, Hetzjagd durch die Zeit, Wagnisse in aller Welt, Kriminalistisches Reisebuch*, s. 304.

¹⁸⁸ KISCH, Egon Erwin. *Orientreisepech*. In: Bohemia, roč. 80, č. 352 (21.12. 1907), příloha s. 1.

Příklon ke klasické žánrové formě i tematické přichází pozvolna. Prvním náznakem je reportážní črta *In der Strafanstalt*¹⁸⁹, jejímž impulsem ovšem nebyl autorův zájem a rešerše v terénu, nýbrž oficiální prohlídka pankrácké věznice v rámci kongresu o vězeňské výchově a péči. Kischův pohled se tedy kryje se směrem prohlídky a výkladem pro účastníky a rezignuje na budování jiné struktury než popis prohlídky z bodu A do bodu B. O půl roku později se posouvá dál, když přináší reportáž *Gäste der Polizei*¹⁹⁰ ve fejetonové příloze listu. Text bude později zařazen do knižního souboru *Aus Prager Gassen und Nächten* a z kontextu dosavadní Kischovy tvorby se vyčleňuje novou perspektivou i způsobem práce. Reportér tráví den na policejním komisařství a studuje lidi, kteří jím procházejí. Oproti čtenářským předpokladům se při tom zaměřuje na osoby, které nespáchaly zločin (proto se jedná jen o *hosty* policie). Z několika vykreslených obrázků je nejpůsobivější příběh otce, který se pravidelně chodí na komisařství ptát, zda byl nalezen jeho nezvěstný syn a stále je odbýván. Teprve když mu tohoto dne policista mlčky nabídne židli, otec pochopí, že syn je mrtev.

Ve stejný měsíc Bohemia otiskuje ve fejetonu Kischovu reportáž *Im Heim der Verwahrlosten*¹⁹¹, v níž reportér navštěvuje polepšovnu. „*Die landläufige Vorstellung, dass zwischen Form und Stoff, zwischen Außenseite und Inhalt oft ein Kontrast bestehe, drängte sich mir auf, als ich – Ostersonntag war's, vom Bahnhofe kommend, zum erstenmal an der Landesbesserungsanstalt für jugendliche Korrigenden zu Grulich vorüberkam: Ein helles Haus, von einem lauschigen, an imposanten Bäumen reichen Parke eingefasst; auf den blitzblanken Kiesplätzen funkeln Sonnenflecke, und die goldenen Flügel der Schutzengel-Statue beim Eingangstor reflektieren die Ostersonntags-Sonnenstrahlen weit über die Landstraße hinaus.*“ Všimněme si časového ukotvení textu: autor vyrazí na reportážní cestu o Velikonocích, tedy v době svého pracovního volna. Podobně jako před časem v pankrácké věznici je jako žurnalista proveden ředitelem ústavu, což opět zákonitě omezuje šířku dojmů nabídnutých v textu. To samo o sobě ještě nemusí být nepřekonatelnou překážku, vzpomeňme na pozdější slavnou reportáž *U kajících Magdalén*, v níž Kisch odvozuje satirický efekt právě od skutečnosti oficiální prohlídky. V případě této rané práce ale autor místy působí ještě bezradně: popisuje usilovněji a s větším citem pro detail než na

¹⁸⁹ KISCH, Egon Erwin. *In der Strafanstalt*. In: Bohemia, roč. 80, č. 327 (26.11. 1907), s. 3–4.

¹⁹⁰ KISCH, Egon Erwin. *Gäste der Polizei*. In: Bohemia, roč. 81, č. 98 (8.4. 1908), příloha s. 1.

¹⁹¹ KISCH, Egon Erwin. *Im Heim der Verwahrlosten*. In: Bohemia, roč. 81, č. 114 (25.8. 1908), příloha s. 1.

Pankráci, ale nedostatečnou intenzitu jeho ponoru do tématu vyjadřuje už titulek, implikující předem vytvořený postoj k popisovanému prostředí.

Zrod klasické kischovské reportáže z pražského prostředí, která prorazila prostřednictvím sbírek *Aus Prager Gassen und Nächten* (1912) a *Prager Kinder* (1913), je sekundární literaturou i samotným Kischem časově ukotven s až udivující přesností. Oficiálně je jím 7. srpen 1910, kdy vyšel první díl reportážního cyklu *Prager Streifzüge*¹⁹². Tvůrcem Kische – pražského reportéra se podle těchto interpretací stává redaktor fejetonu Paul Wiegler, který dává popud ke vzniku cyklu. „*Von den Fesseln des aktuellen Anlasses emanzipierte ich mich bald. Dass ich das konnte, verdanke ich einem neuen Redaktionskollegen, Paul Wiegler. Er schätzte meine Lokalberichte anders ein, als es die anderen Redakteure taten. Einmal kommentierte ich die Nachricht vom Verkauf des aus der Mozartzeit stammenden Clamschen Parks, der zu einem Tanzlokal geworden war. Am Sonntag fand ich die Glosse im Gehege des Feuilletons, wo bisher nur die berühmtesten Schriftsteller Deutschlands abgedruckt waren, mit meinem Namen und dem Serientitel ‚Prager Streifzüge‘ samt einer römischen I. Auf diese Weise war ich via facti zum ständigen Wochenfeuilletonisten ernannt, und ich schrieb jahrelang allsonntäglich die Prager Streifzüge, eine Art unaktueller Lokalschilderungen, ähnlich denen, die mir im Liederschatz des blinden Methodius so gefallen haben. Ich drängte mich mit der Masse der Frierenden in den Wärmestuben, ich wartete mit den Hungernden in der Volksküche auf die Armensuppe, ich nächtigte mit den Obdachlosen im Nachtsyl, mit den Arbeitslosen hackte ich Eis auf der Moldau, schwamm als Flößerbursch nach Hamburg, statierte im Theater, zog mit dem Heerbann des Lumpenproletariats ins Saazer Land auf Hopfenpflücke und arbeitete als Gehilfe eines Hundefängers.*“¹⁹³

Třebaže Wiegler, který s Kischem sdílel redakční místnost a byl stejně jako on fascinován pražským prostředím, dal mladému autorovi rozhodující možnost uplatnění, daná problematika není tak jednoduchá jak Kisch tvrdil s odstupem let. Především je třeba podotknout, že reportérský zájem o Prahu v něm klíčil pomalu, postupně a tomu odpovídal i vývoj jeho pracovních metod. Výše jsme uvedli několik textů, v nichž lze jasně postřehnout náznaky budoucího vývoje a v průběhu diskutovaného roku 1910 vyšlo několik reportáží, které předcházely *Prager Streifzüge* a které lze v tomto kontextu označit za texty, které zřejmě vzbudily Wieglerovu pozornost. V první řadě to

¹⁹² KISCH, Egon Erwin. *Der Clamsche Garten*. In: Bohemia, roč. 83, 7.8. 1910, s. 1.

¹⁹³ Tržiště senzací, s. 280.

je dvoudílná reportáž *Floßfahrt*¹⁹⁴, v níž si Kisch vyzkoušel povolání voraře a poprvé cíleně pronikl do daného prostředí, a *Das neue Heim des Polizeimuseums*¹⁹⁵. Tyto texty obdržely poměrně rozsáhlý prostor na straně 3, což se zdá být v rozporu s tvrzením, že teprve přízeň redaktora fejetonu dala Kischovi možnost naplno se reportážně uplatnit.

Nepopíratelným přínosem pro Kischovu tvorbu je jasné tematické zadání, které autora směřuje do konkrétního prostředí. *Prager Streifzüge* čítá celkem 34 dílů a přibližuje prostředí a činnosti, které dosud čtenář Bohemie neměl možnost poznat: postříkovač ulice¹⁹⁶, výběrčí mostného¹⁹⁷, flašinetář¹⁹⁸, popelář¹⁹⁹, odchyt toulavých psů²⁰⁰, obecný povoz²⁰¹, pojízdná kavárna²⁰², potravní daň²⁰³, studenti hrající fotbal²⁰⁴. Dějiště některých textů je situováno do prostor pro trávení volného času: tančírna²⁰⁵, studentský lokál²⁰⁶, lokály mensur²⁰⁷, loterie²⁰⁸, maškarní bál²⁰⁹, divadlo²¹⁰, aukční hala²¹¹, vánoční trh²¹². Dominují ale prostředí, kde se pohybují lidé nižších a okrajových vrstev tehdejší

¹⁹⁴ KISCH, Egon Erwin. *Floßfahrt*. In: Bohemia, roč. 83, č. 181 (3.7. 1910), s. 3 – 4; č. 185 (7.7. 1910), s. 3 – 4.

¹⁹⁵ KISCH, Egon Erwin. *Das neue Heim des Polizeimuseums*. In: Bohemia, roč. 83, č. 201 (24.7. 1910), s. 3.

¹⁹⁶ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Der Mann mit der Straßenspritze*. In: Bohemia, roč. 83, 21.8. 1910, s. 1 – 2.

¹⁹⁷ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Geschichten vom Brückenkreuzer*. In: Bohemia, roč. 83, 28.8. 1910, s. 1 – 2.

¹⁹⁸ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Drehorgelspieler*. In: Bohemia, roč. 83, č. 334 (4.12. 1910), s. 1 – 3.

¹⁹⁹ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Das Märchen vom Mistwagen*. In: Bohemia, roč. 83, č. 313 (13.11. 1910), s. 1 – 2.

²⁰⁰ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Beim Antonschek, dem Wasenmeister*. In: Bohemia, roč. 83, č. 327 (27.11. 1910), s. 1 – 3.

²⁰¹ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Gemeindefuhr*. In: Bohemia, roč. 83, 14.8. 1910, s. 1 – 2.

²⁰² KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Café Kandelaber*. In: Bohemia, roč. 83, 4.9. 1910, s. 3.

²⁰³ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Verzehrungssteuer*. In: Bohemia, roč. 83, 11.9. 1910, s. 2.

²⁰⁴ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Erlaubnis*. In: Bohemia, roč. 83, č. 348 (18.12. 1910), s. 2 – 3.

²⁰⁵ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Der Clamsche Garten*. In: Bohemia, roč. 83, 7.8. 1910, s. 1 – 2.

²⁰⁶ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Gifthütte*. In: Bohemia, roč. 83, 18.9. 1910, s. 3.

²⁰⁷ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Mensurlokale*. In: Bohemia, roč. 84, č. 92 (2.4. 1911), s. 1 – 2.

²⁰⁸ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Von der Lottoziehung*. In: Bohemia, roč. 83, č. 299 (30.10. 1910), s. 4; KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Prager Ziehung*. In: Bohemia, roč. 83, č. 306 (6.11. 1910), s. 4 – 5.

²⁰⁹ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Ein tadelnder Ballbericht*. In: Bohemia, roč. 84, č. 43 (12.2. 1911), s. 1 – 2.

²¹⁰ KISCH, Egon Erwin. *Meine Tätigkeit als Statist*. In: Bohemia, roč. 84, č. 64 (5.3. 1911), s. 1 – 2.

²¹¹ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Von Teilbietungen, Auktionshallen und vom Chabus*. In: Bohemia, roč. 84, č. 50 (19.2. 1911), s. 1 – 3; č. 57 (26.2. 1911), s. 1 – 2.

²¹² KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Weihnachtsmarkt*. In: Bohemia, roč. 83, č. 355 (25.12. 1910), s. 2 – 3.

společnosti: útulna pro bezdomovce²¹³, ohřívárna²¹⁴, polepšovna²¹⁵, ústav pro psychicky nemocné²¹⁶, lidová kuchyně²¹⁷, věznice²¹⁸. Do většiny těchto prostor a situací reportér Kisch proniká tím, že se jednoduše přizpůsobí prostředí a stane se dočasně jeho součástí. Vedle barvitého popisu pražského rána a pozvolného probouzení ulic²¹⁹ přibližuje například policejní razii²²⁰ nebo nucené práce²²¹.

Intenzivní reportérská práce představuje ve fejetonu denního listu nezvyklý materiál, autorovi ale nesporně přináší záhy uznání. V roce 1910 se poprvé za své působení v Bohemii objevuje v prestižní vánoční příloze po boku všeobecně uznávaných literátů a autorů jako Friedricha Adlera, Alfreda Klaara, Emila Faktora či Paula Wieglera.

Vzhledem k tematickému vymezení mého zkoumání, vrstvení následující statě a skutečnosti, že typologie kischovských reportáží patří mezi dostatečně prozkoumané oblasti, považuji za neúčelné styl *Prager Streifzüge* blíže analyzovat. Že vznikly útvary, které do té doby neměly v daném prostředí obdobu, navíc potvrzují dobové recenze souboru *Aus Prager Gassen und Nächten.. „Ein richtiges Prager Buch. Es entstand aus einer Menge von Feuilletons, die im Laufe der letzten Jahre in diesem Blatt erschienen sind. (...) Dieser Band ist ein Mosaikbild Prags. Und wenn sonst über die Sammlung solcher Feuilletons die Meinung geteilt sein mag, hier erwies sie sich als eine Notwendigkeit und als eine Selbstverständlichkeit. Denn sie sind aus einem Geist geboren, von einem einigen Puls durchschlungen, sie bilden einen Organismus, voll Wert und Kraft und Selbstgefühl. Sympathisch tritt vor allem die Gestalt des Verfassers entgegen. Egon Erwin Kisch ist ein ganz bedeutendes journalistisches Talent im besten Sinne. Einer von den Menschen, in denen der Wissensdurst und die Neugierde nach dem letzten Menschlichen größer ist als Klassenvorurteil und Kulturbewusstsein.“* napsal spisovatel Karl Hans Strobl ve své recenzi²²². Max Brod dodává: „*Dieses Buch geht von scheinbar Nur-Realen aus, von einer Beschreibung jener kleinen Prager Seltsamkeiten,*

²¹³ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Eine Nacht im Asyl für Obdachlose*. In: Bohemia, roč. 83, č. 278 (9.10. 1910), s. 3 – 4.

²¹⁴ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: In der Wärmestube*. In: Bohemia, roč. 84, č. 15 (15.1. 1911), s. 1 – 3.

²¹⁵ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Theatervorstellung der Korrigenden*. In: Bohemia, roč. 83, č. 341 (11.12. 1910), s. 1 – 3.

²¹⁶ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Irren*. In: Bohemia, roč. 84, č. 22 (22.1. 1911), s. 1 – 2.

²¹⁷ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Volksküchen*. In: Bohemia, roč. 84, č. 36 (5.2. 1911), s. 1 – 2.

²¹⁸ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Arrestgebäude*. In: Bohemia, roč. 84, č. 78 (19.3. 1911), s. 1 – 2.

²¹⁹ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Prager Erwachen*. In: Bohemia, roč. 83, 25.9. 1910, s. 3.

²²⁰ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Razzia*. In: Bohemia, roč. 83, č. 292 (23.10. 1910), s. 3 – 4.

²²¹ KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Zwangsarbeit auf dem Hradschin*. In: Bohemia, roč. 83, č. 320 (20.11. 1910), s. 1 – 2.

²²² STROBL, Karl Hans. *Aus Prager Gassen und Nächten*. In: Bohemia, roč. 85, č. 6 (7.1. 1912), s. 1 – 2.

die teils in den besonderen Verhältnissen der Stadt, teils in der allgemeinen österreichischen und großstädtischen Entwicklung ihre Ursache haben. (...) Schon mit diesem Inhalt allein wäre das Buch ein interessantes Dokument städtischen Lebens, es steigert sich aber zu dichterischer Kraft über das Erzählte hinaus durch einen Ton von unaufdringlicher selbstverständlicher Kennerschaft, der es von der ersten bis zur letzten Seite durchdringt.“²²³

Po mimořádném úspěchu svého pražského cyklu se Kisch, alespoň z pohledu podepsaných reportážních prací, na čas odmlčuje. Podniká cestu do Londýna, věnuje se dalším kriminálním případům. Jeho renomé i ambice očividně stoupají. V srpnu 1912 zveřejňuje ve třech pokračováních slavnou reportáž *Als Hopfenpflücker ins Saazer Land*²²⁴, v níž zúročuje nabyté dovednosti v oblasti sociální reportáže, zároveň publikuje celek o rozsahu, který byl dosud v Bohemii běžný jen v případech důležitých událostí či velkých katastrof. Na podzim 1912 publikuje ve fejetonu sedmidílný cyklus *Prager Novellen*, vyznačující se literárnějším zpracováním i menším rozsahem²²⁵. Jedná se spíše o povídkové fejetony, jimž pražská tematika tentokrát posloužila za předobraz, nikoli cíl.

Celkově lze konstatovat, že *Prager Streifzüge* představují těžiště Kischovy reportážní práce v Bohemii. V roce 1913 sice ještě publikuje několik samostatných reportáží²²⁶, které společně s *Prager Novellen* brzy shrnuje do knihy *Prager Kinder*, a je vyslán na srbské bojiště, odkud přináší několik pozoruhodných studií²²⁷, jeho kariéra v Bohemii ale zvolna končí. Po zpravodajském pokrytí aféry plukovníka Afreda Redla na přelomu května a června 1913, jehož skutečný průběh je dodnes navzdory znalosti dotyčných materiálů a Kischových vzpomínek zahalen tajemstvím²²⁸, odchází všestranný Egon Ervin Kisch do Berlína.

²²³ BROD, Max. *Aus Prager Gassen und Nächten*. In: HOFMANN, Fritz. *Servus, Kisch! – Erinnerungen, Rezensionen, Anekdoten*. Spolupráce: Josef Poláček. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1985. 412 stran. Lizenznummer 301.120/88/85.

²²⁴ KISCH, Egon Erwin. *Als Hopfenpflücker ins Saazer Land*. In: *Bohemia*, roč. 85, č. 227 (18.8. 1912), s. 7 – 8; č. 229 (20.8. 1912), s. 5 – 6; č. 231 (22.8. 1912), s. 5 – 6.

²²⁵ Součástí tohoto celku je i Kischova raná práce *Dragotin Podravič*.

²²⁶ Např. KISCH, Egon Erwin. *Aus der Praxis des alten Lederer*. In: *Bohemia*, roč. 86, č. 107 (20.4. 1913), s. 1 – 2.

²²⁷ KISCH, Egon Erwin. *Geschichten von der montenegr. Grenze*. In: *Bohemia*, roč. 86, č. 128 (11.5. 1913), s. 1 – 2; KISCH, Egon Erwin. *Im zerstörten Stutari*. In: *Bohemia*, roč. 86, č. 132 (16.5. 1913), s. 2 – 4; KISCH, Egon Erwin. *Die Leichen von Bardanjol*. In: *Bohemia*, roč. 86, č. 136 (20.5. 1913), s. 1 – 2.

²²⁸ PATKA, s. 32 – 40.

3.4. Lokální reportér jako instituce

Jestliže jedním z dílčích cílů mé práce bylo prověření Kischovy výjimečnosti v dobovém novinářském kontextu, předchozí kapitola přinesla první částečný výsledek. Autorovi seriálů *Prager Streifzüge* a *Prager Novellen* se v krátkém čase podařilo sjednotit zdánlivě protikladné pozice: post lokálního reportéra, v ohledu prestiže jednu z nejnižše hodnocených žurnalistických činností své doby, a prestižní funkci nedělního fejetonisty. Pokud se porozhlédneme po dobové pražské scéně, je skoro až neuvěřitelné, že nabízející se příležitosti využil teprve mladý Kisch na samém konci předválečné éry. Je ale třeba připomenout, že měl oproti tehdejším kolegům a konkurentům netušený náskok: profesní vzdělání, jehož důležitost jsem pojednal v kapitole 2.2., a vědomou snahu prosadit se v literárním diskursu.

O Kischově pracovním zařazení rozhodla vlastně náhoda, neboť to bylo právě místo lokálního reportéra, které se v období jeho nástupu v Bohemii uvolnilo. „*Sicherlich hätte ich auch angenommen, wenn man mir eine Stellung in der Handelsrubrik oder im Sportteil, als Leitartikler oder als Kunstkritiker angeboten hätte. Wäre dann mein Leben anders verlaufen?*“²²⁹ Kisch bez zaváhání souhlasil možná i proto, že nevstupoval do úplně neznámých vod. V rámci nedávného nabývání odborného vzdělání v Berlíně se setkal i se specifiky práce lokálního reportéra. Autorem odpovídající stati ve Wredeho učebnici je Edmund Kraft, vyzdvihující důležitost vlastních rešerší a poznámek: „*Ein in aller Welt als tüchtiger Redakteur anerkannter Senior der Berliner Journalisten pflegt zu sagen: ‚Der Lokalredakteur muss alles wissen.‘ (...) Ein sehr gutes persönliches Rüstzeug für den Lokalredakteur ist es, wenn er im Orte selbst heimisch, womöglich als ein Sohn der Stadt geboren ist...*“²³⁰

Nejznámějším pražským lokálkářem před Kischovým příchodem je redaktor Národních listů Josef Vejvara²³¹ (1869 – 1946), který se objevuje i ve vzpomínkovém Tržišti senzací jako neoficiální předák skupiny lokálkářů, scházejících se v Brejškově restauraci²³². Vejvara ve svých vzpomínkách zanechal poměrně podrobnou charakteristiku úkolů tehdejších lokálkářů, jejichž působnost se z dnešního pohledu

²²⁹ Tržiště senzací, s. 72.

²³⁰ WREDE, s. 259.

²³¹ Vejvarovými osudy se podrobně zabývá diplomová práce TESAŘOVÁ, Zina. *Život a dílo českého novináře Josefa Vejvary*. Praha: FSV UK, 1999. Zkrácená verze této stati je převzata také ve sborníku GROMAN, Martin; KARFÍK, Vladimír. *Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století*. 1. vydání. Praha: Matfyzpress – vydavatelství Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2005. 167 stran. ISBN 80-86732-73-8.

²³² Sociální problematiku této skupiny zachycuje i samotný Vejvara. Viz VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistův Praze 1877 – 1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927. 128 stran.

jinak stanovuje obtížně, neboť přispívali do většiny rubrik svých listů a zpravidla své práce nepodepisovali. Do jejich působnosti spadalo mimo jiné:

- sledování informací o osobnostech společenského i politického života včetně jejich soukromí, zdraví či úmrtí;
- před dokončením *Ottova slovníku naučného* také nutnost opatřit životopisy zesnulých, po vydání slovníku jen vyličení posledních okamžiků zemřelého, pokud možno na základě výpovědi očitých svědků;
- referáty z pohřbů včetně seznamů jejich účastníků;
- ověření pochybně znějící zprávy;
- prošetření okolností kriminálních činů (*“Lokálkář musí o celé týdny předstihnouti v pátrání vyšetřujícího soudce.”*);
- referáty ze schůzí a slavností, otevírání škol a dalších institucí;
- pokrytí významných divadelních představení;
- sledování živelných katastrof
- zaznamenání nehod, rvaček v hospodách atd.;
- v redakcích často interní organizační činnost jako rozesílání gratulací k životním jubileím²³³

Kisch záhy seznává, že určujícím faktorem práce lokálního reportéra je rutina. *“Starší redaktoři, konající vyčerpávající službu mnohdy už třicet a více let, zpohodlněli a ulehčovali si práci rutinou. Byli omrzeli, bez snahy vyniknout, překvapit; ustrnuli na zvyklostech svého psaní... Kisch brzy poznal, že se od těchto starých řemeslníků nic nenaučí – krom základu techniky a novinářského slovníku. Začal jít svou cestou...”*²³⁴

Začíná prozkoumávat prostředí pražského nočního života a *polosvěta*, které jej vždy přitahovalo, na rozdíl od svého staršího českého protějšku Karla Ladislava Kukly ale jeho primární snahou není novinářská senzace, nýbrž podrobné poznání prostředí, jištěné svědomitou rešerší. Ve svém pracovním zápisníku si vede seznam zajímavých témat, která ovšem zpracovává pro noviny jen postupně²³⁵. Na rozdíl od předchůdců ze sklonku 19. století nepřistupuje k objektům svých sociálních a kriminálních textů prvoplánově moralisticky, nýbrž ve snaze o maximální empatii: lidé ze dna sociální

²³³ Kompletní výčet TESAŘOVÁ, s. 39 – 40.

²³⁴ TŮMA-ZEVLOUN, s. 119.

²³⁵ Tamtéž.

struktury společnosti a odsouzení nejsou v jeho očích opovržením, mladý reportér se je naopak snaží pochopit, dobrat se motivace jejich činů a skutečných důvodů špatné sociální situace²³⁶.

Je to tedy způsob uchopení, nikoliv samotná volba tématu, která Kische odlišuje od dobových kolegů. Jak vzpomíná Vejvara, každý lokálkář měl oblíbené místo nebo téma, jemuž se přednostně věnoval²³⁷. Samotný Vejvara se v Národních listech s oblibou zabývá tématy, která později proslavila právě Kische: kriminalistickým případům a sociální problematice. V publicistické činnosti mimo svůj list Vejvara zpracovává fejetony a drobné črty z podhoří²³⁸. Na rozdíl od Kische ale při rešerších nevystupuje z role reportéra, nedovádí interakci s úřady a zpovídányi objekty dále než do klasického vztahu novinář – respondent, jako se to daří Kischovi, který si dokáže zajistit důvěru i mimo rámec známého užívání převlečení.²³⁹

Letitý úzus práce lokálkářů Kischově tvorbě dodává potřebné zázemí. Každý list má k dispozici pouze jednoho reportéra, a tak vznikají tzv. lokálkářské burzy, kde si jednotliví reportéři vyměňují své zprávy. Společné dělbě podléhají zprávy získané s pomocí organizační struktury burzy, kde mají jednotliví členové rozděleny úkoly: pravidelně obcházejí policii, nemocnice, magistrát a další místa, kde pátrají po zdrojích zpráv. Pokud reportér narazí na zajímavou zprávu z jiných, vlastních zdrojů, smí si ji ponechat pro sebe jako tzv. *sólokapra* nebo ji vyměnit s jiným členem burzy. Vzhledem k národnostní polarizaci tehdejších médií jsou předmětem obchodu pouze zprávy civilního charakteru²⁴⁰.

V době Kischova působení v Bohemii fungovaly dvě konkurenční burzy, scházející se v restauraci U Brejšků a Choděrově plzeňském restaurantu. Klíčem k jejich obsazení nebyla národnostní otázka, nýbrž kontakty uvnitř samotné reportéřské obce. Kisch po svém předchůdci zdědil místo U Brejšků, kde zpočátku obstarával zprávy z policejní direkce. Charakteristiku burzy a poměrů na tehdejší lokálkářské scéně Kisch několikrát

²³⁶ V této souvislosti by bylo možné věnovat větší prostor Kischovu poznávání bohémské Prahy, tematice kavárny Montmartre, okruhu jejích *štamgastů* apod. Nečiním tak vzhledem k odlišnému zaměření této práce i skutečnosti, že zmíněná témata již byla bohatě zpracována v řadě publicistických materiálů a ve vzpomínkové literatuře. Detaily přidává např. PYTLÍK, Radko. Pražská dobrodružství E.E. Kische. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Panorama, 1985. 268 stran. 403-22-826, 12/16, 11-104-85.

²³⁷ TESAŘOVÁ, s. 41: „*Například Seidl věnoval zvláštní pozornost pouličním srážkám buršáků, Vejvara zase s velkým nadšením odkrýval různé aféry kriminálního rázu, například zpronevěry, podvody či úplatkářské kauzy.*“

²³⁸ Tamtéž, s. 44.

²³⁹ TŮMA-ZEVLOUN, s. 123.

²⁴⁰ TESAŘOVÁ, s. 42; TŮMA-ZEVLOUN, s. 120 – 121.

publicistiky zpracoval²⁴¹. Zejména příslušná pasáž v Tržišti senzací svým anekdotickým charakterem připomíná v předchozích kapitolách analyzovanou stat' o redakci Bohemie, v tomto případě se ale jeví použití Kischovy karikaturistické licence jako opodstatněnější. Kisch mezi řádky naznačuje, proč byla profese lokálního reportéra tak opovrhovaným způsobem obživy. Anekdoticky vykreslení lokálkáři, stojící na samém konci tehdejší novinářské hierarchie, vlastně představují onen *žurnalistický proletariát*, jemuž Wrede ve své učebnici pro budoucí novináře připisuje degradaci žurnalistického stavu provozováním námezni novinářiny s jediným cílem vydělat peníze na obživu. Kisch toto nepochybně ví a pozorování kolegů, kteří své zprávy záměrně všemožnými způsoby protahují na více řádků, aby dostali zaplaceno o několik krejcarů více²⁴², má pro něj podle všeho varující charakter. V počátcích svého působení nicméně využívá členství v burze ke zdokonalení svých praktických novinářských dovedností.

Zároveň si už ve své rané tvorbě uvědomuje obrovský potenciál prostředí okrajových vrstev pražské společnosti, který vzhledem k obecnému nezájmu o profesi lokálního reportéra zůstává do té doby takřka nepovšimnut, a je si též vědom skutečnosti, že potenciální konkurence na tomto poli prakticky neexistuje.²⁴³ Tohoto stavu Kisch zřejmě nejvíce využil v povídce o Tonce Šibenici, kterou podobně jako jiné své úspěšné látky zpracoval hned několikrát²⁴⁴. Hrdinkou příběhu je prostitutka Antonie Havlová, která kvůli soucitu s nešťastnou kolegyní dobrovolně stráví s trestaným vrahem Ferdinandem Prokúpkem v cele noc před jeho popravou. Po návratu mladou dívku čeká ostudné vyhoštění z jejího dosavadního okolí a společenský pád, který má za následek život v bídě a potupnou přezdívku *Tonka Šibenice* (Galgentoni). Kisch tuto látku obohatil o fantaskní rozměr v podobě nebeského soudu, který nešťastné Tonce přes její drsný zevnějšek přiznává dobré srdce a pošle ji do jejího vlastního nebe, představovaného salonem, kde působila před osudným úkolem.

²⁴¹ Tržiště senzací, s. 98 a 331, dále: KISCH, Egon Erwin. *Die Börse der Nachrichten*. In: Prager Tagblatt, roč. 50, č. 284 (6. 12. 1925), IV. příloha, s. 6.

²⁴² KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 9: *Mein Leben für die Zeitung 1906 – 1925*, 479.

²⁴³ Tržiště senzací, s. 281: „*Ich drängte mich mit der Masse der Frierenden in den Wärmestuben, ich wartete mit den Hungernden in der Volksküche auf die Armensuppe, ich nächtigte mit den Obdachlosen im Nachtsyl, mit den Arbeitslosen hackte ich Eis auf der Moldau, schwamm als Flößerbursch nach Hamburg, stiierte im Theater, zog mit dem Heerbann des Lumpenproletariats ins Saazer Land auf Hopfenpflücke und arbeitete als Gehilfe des Hundefängers. Gab es Hindernisse, so registrierte ich Hindernisse, und sie waren oft merkwürdiger als das Thema selbst.*“

²⁴⁴ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 1: *Komödien*, s. 531; svazek 8 – *Tržiště senzací*, s. 211; svazek 11 – *Läuse auf dem Markt, Vermischte Prosa*, s. 105; svazek 12 – *Nachgelassenes und Verstreutes*, s. 481.

Povídka symbolizující nejen Kischův empatický přístup k postavám z pražského polosvěta, ale i jeho znalost daného prostředí, má podle autorova tvrzení vycházet z reálného základu. Jak popisuje v Tržišti senzací, měl se v době svého lokálkářského působení seznámit se stárnoucí Havlovou a nechat si od ní vyprávět její smutný životní příběh²⁴⁵. Tím vznikla jedna z nejnámějších kischovských mystifikací, kterou pod dojmem Kischovy autority ve věcech staré Prahy a značné časové vzdálenosti popisovaného děje převzala řada autorů jako historický fakt²⁴⁶. Těmto představám nahrává i sled událostí po vydání povídky – její popularita rezultuje v četné plagiátorství, proti němuž se Kisch vehementně, avšak neúspěšně brání. „*Ich verklagte die Plagiatoren, und das Gericht stellte mir die Frage, ob Handlung und Figuren erfunden seien. Selbstverständlich antwortete ich, dass sie nicht erfunden seien. Überdies fand sich ein Zeuge, ein Angestellter des verklagten Stadttheaters, und er beschwor, eine Frau habe ihm ihr Leben so erzählt, wie es auf der Bühne gespielt werde. Die literarischen Sachverständigen erklärten, mein Artikel sei nur ein Tatsachenbericht gewesen und kein Phantasieprodukt, weshalb ihm ein geistiges Eigentumsrecht keinesfalls innewohnen könne*’. So wurde meine Klage abgewiesen und ich zur Tragung der Prozesskosten verurteilt.“²⁴⁷

Až Poláček v 60. letech 20. století poprvé na základě právního rozboru dokázal, že klíčová scéna – splnění vrahova posledního přání strávit noc před popravou v ženské společnosti – se ve skutečnosti nemohla přihodit²⁴⁸. Není pochyb, že základ látky pro povídku Kisch získal v pražském prostředí, skutečnou genezi jejího vzniku už ale rekonstruovat nelze. Když v letech 1931 a 1932 probíhal jeden ze zmíněných soudů, byl pozván v roli svědka Josef Vejvara. Ten uvedl, že se jako mladý reportér v polovině 90. let 19. století zajímal o možnost, v jakém rozsahu se plní poslední přání odsouzcenců. Nic průkazného nezjistil a společně s přáteli vypustil v restauraci fámu, že k podobné dámské návštěvě v odsouzcencově cele jednou došlo. Znovu se o celé věci diskutovalo

²⁴⁵ Tržiště senzací, s. 211.

²⁴⁶ Nejedná se jen o četné kischovské badatele, ale i o širší okruh autorů literatury o staré Praze. V knize CIBULA, Václav. *Pražské figurky*. 1. vydání. Praha: nakladatelství Panorama, 1985. 262 stran. 11-023-85 13/33, nacházíme stať *Tonka Šibenice a její družky*, v níž se mimo jiné konstatuje: „*Tonka Šibenice opravdu žila. Jmenovala se Antonie Havlová a bydlela na Starém Městě v třetím patře domu v Kožné ulici. Jejíž okolí bývalo centrem nejvykříčenějších lokálů tohoto druhu... Tonka se stala pověstná tím, že v roce 1881 strávila noc v cele na smrt odsouzeného Ferdinanda Prokūpka, vraha tří žen: jednu uskrtil u Brandýsa, druhou v lese u Krče, třetí v lese u Hodkoviček. Dostal provaz a jako poslední přání si žádal dámskou společnost...*“ (s. 215)

²⁴⁷ Tržiště senzací, s. 278.

²⁴⁸ POLÁČEK, Josef. *Der junge Kisch II: Juvenilien und frühe Reife*. In: *Philologica Pragensia*, roč. 1966, č. 3, s. 230.

na burze lokálkářů kolem roku 1906, kdy už byl jejím členem i Kisch. „Z uvedených okolností mám pevné přesvědčení, že pohádka o Tonce Šibenici jest výhradním vlastnictvím E.E. Kische. Jest možno, že vymyšlené ‚embryo‘ z dávných let dostalo se také do jiných vrstev, ale spisovatelsky ho využil prvý Kisch a jestli Egon tvrdí, že celá tato literární věc jest jeho, docela mu to věřím.“²⁴⁹

Vejvarova výpověď potvrzuje výše uvedenou tezi o tom, že se Kisch v tomto prostředí ocitl v pravý čas. Instrukce lokálního reportéra mu pomohla nalézt nejen později do žurnalistické teorie uvedený koncept *logické fantazie*²⁵⁰, ale i unikátní tematické a řemeslné zázemí, s nímž se mohl v Bohemii prosadit i nad rámec každodenních rubrik *Tagesnachrichten* a *Mosaik*.

4. Soudobá reportáž v Bohemii 1906 - 1913

4.1. Fenomén německého fejtonu a jeho role

Není dílem náhody, že stěžejní reportážní texty Egona Ervína Kische vzniklé v předválečném období, včetně cyklů *Prager Streifzüge* a *Prager Novellen*, nacházíme v rubrice fejtonu *pod čarou*, nejčastěji na stranách 2 – 3, příležitostně také na titulní straně. Pod pojmem fejton si v rakousko-uherském mediálním diskursu nepředstavujeme publicistický žánr stejného jména, nýbrž ryze technické vymezení: „*Feuilleton je vlastně označením resortu... jednoduše prestižním místem v novinách, které je od jiných příspěvků odděleno čarou...*“²⁵¹

Otázka vzájemného postavení fejtonu a reportáže, jejich vzájemné koexistence, shody či naopak rozporu, zaměštnává teoretiky žurnalistiky už od meziválečného období, jednoznačný výsledek ale dosud nebyl předložen. Diskusi o reportáži formálně započal v roce 1910 Karl Kraus²⁵², k jejímu praktickému rozvinutí ale došlo až prostřednictvím zástupců *Neue Sachlichkeit* ve 20. letech 20. století. Navzdory rozsáhlé debatě o povaze reportáže na jedné straně a dlouhodobému výzkumu fejtonu a celého odvětví fejtonismu v německy mluvících zemích na straně druhé se hlavní překážkou k uspokojivému vyřešení této otázky jeví mnohoznačnost pojmu fejton v moderním

²⁴⁹ Nsg. *Jak to bylo s Tonkou Šibenici: Redaktor Josef Vejvara vypravuje v roli svědka novinářské intimity*. In: Národní listy, roč. 72, č. 6 (6.1. 1932), s. 4.

²⁵⁰ O vlivu epizody lokálního reportéra na Kischovy reportážní prostředky SIEGEL, s. 90 – 92.

²⁵¹ HAACKE, Wilmont. *Feuilletonkunde: Das Feuilleton als literarische und journalistische Gattung*. Svazek I. 1. vydání. Lipsko: Verlag Karl W. Hiersemann, 1943. 355 stran, s. 1 – překl. M.C.

²⁵² V eseji *Heine und die Folgen* (Fackel, 1910). In: LANGENBUCHER, Wolfgang. *Sensationen des Alltags: Meisterwerke des österreichischen Journalismus*. 1. vydání. Vídeň: Verlag Carl Ueberreuter, 1992. ISBN 3-8000-3467-0, s. 13.

literárním a jazykovém diskursu²⁵³. Spory, zda je možné Kische a jemu podobné současníky zahrnout do příliš obecné *příhrádky* fejetonu a zda se tímto přemístováním děje reportáži jako publicistickému žánru křivda či nikoliv, byly v minulosti často dominovány jinými faktory než věcnou literárně-teoretickou diskusí. „*Der Berichtstatter ist der Prosaist der Ballade. (...) Wogegen des Feuilletonisten Ideal die Lyrik ist. Der Plauderer, der schlechteste Feuilletonist wird Tatsachen unterdrücken; kann er dies nicht, so gibt er sich wenigstens den Anschein, dass er sie nicht genau wisse, um das ‚rein Gedankliche und rein Gefühlsmäßige‘ seiner Ausführungen, seine Unabhängigkeit von dem Meritorischen‘ und die ‚Mühelosigkeit seiner Produktion‘ darzutun.*“²⁵⁴ napsal v roce 1918 samotný Kisch.

Klíčem k řešení celé otázky zůstává dle mého názoru skutečnost, na kterou jsem upozornil už v kapitole *Mladý Kisch*: při analýze autorovy předválečné tvorby nelze uplatňovat stejné perspektivy jako v případě Kische z období po roce 1914²⁵⁵. Už jen proto, že k důslednému užívání pojmu reportáž a k diskusi o jejím žánrovém ukotvení a emancipaci došlo soustavně až od roku 1918. Do té doby vycházela publicistika v rakousko-uherských listech včetně Bohemie z pojetí německého, resp. vídeňského fejetonismu, jak jej v praxi definoval list *Neue Freie Presse* šéfredaktora a vydavatele Moritze Benedikta²⁵⁶.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem není udivující, pokud dobové texty splňující měřítko dnešního pojetí reportáže nacházíme ve fejetonu. Schlenstedt tento stav definuje prostřednictvím odkazu na Maxe Broda: „*Ve slovní zásobě prozatím neexistoval ucelený výraz pro produkty ‚reportování‘, pojem reportáž se vžije až po roce 1918 v souvislosti s empiricky zažitou skutečností, jejíž popis se odvolával na rešerše a vlastní pozorování podložené zápisky nebo nastudovanou realitu. Pojem ‚reportáž‘*

²⁵³ KNOBLOCH, Heinz. *Vom Wesen des Feuilletons, mit Studienmaterial Theorie und Praxis des Feuilletons*. Halle (Saale): Verlag Sprache und Literatur, 1962. Lizenznummer 601/29/62, s. 7: „Über den Begriff Feuilleton sind so viele verschiedene Ansichten und Meinungen im Umlauf, dass ein buntes Durcheinander entstanden ist – auch das ist für manchen das Feuilleton...“

²⁵⁴ KISCH, Egon Ervín. *Wesen des Reporters*. In: *Das literarische Echo*, roč. 20, č. 8 (15.1. 1918), s. 437 – 440.

²⁵⁵ KRONBERGER, s. 3.

²⁵⁶ Moritz Benedikt (1849 – 1920), začínal v *Neue Freie Presse* jako reportér, zpočátku se soustředil na komunální politiku a národohospodářství. Postupně se vypracoval v nejvýznamnějšího rakouského úvodníkáře, politická elita jej při různých otázkách využívala jako politického poradce. Od začátku 20. století samostatně vedl jako vydavatel a šéfredaktor *Neue Freie Presse* a stál za její modernizací. Kisch se k osobě Benedikta vrací v reportáži *Die Wasserkatastrophe von Konopischt* (Tržiště senzací, s. 165).

vysvětlil Max Brod v souvislosti s Kischovou předválečnou prací, ta ale tenkrát chyběla v ‚katalogu uměleckých forem‘ a nebyla běžná ani jako obecný termín.²⁵⁷

Celá desetiletí až do první světové války tak fungoval diskurs, jemuž se v dobách své práce v Bohemii musel stylově přizpůsobit i samotný Kisch. O tom, že přesto našel společného jmenovatele mezi tehdejšími a budoucími kánony, svědčí nejlépe skutečnost, že *pod čarou* vycházely texty, jejichž knižní vydání na začátku 20. let mu pomůže nastoupit cestu k pověsti renomovaného autora reportáží.

Toto konstatování můžeme ilustrovat několika dobovými hlasy. „*Povedlo se mi ponechat jej v jeho doméně a přitom jej zkrotit ve fejetonistu,*“²⁵⁸ napsal o Kischovi s odstupem mnoha let Pavel Wiegler, jehož význam bude v následujících kapitolách předmětem mého zájmu. Také Reinhardt, s odvoláním na studium tradičního vídeňského fejetonismu, konstatuje: „*Od té doby, co Kisch vstoupil do obecného povědomí jako zuřivý reportér, zapomnělo se na to, že byl mistrným fejetonistou. I když šel vlastní, osobitou cestou, stále zůstává dědicem vídeňského fejetonu, jehož umělecké formy přejímá, aby je následně napojil novým ideovým obsahem.*“²⁵⁹ Nic jiného než se vměstnat do škatulky fejetonisty vídeňského typu mladému Kischovi vlastně zpočátku nezbývalo. Pokud chtěl přinést důrazné autorské sdělení nad rámec každodenní lokální žurnalistiky a uspokojit tajné literární ambice, nabízel se mu téměř výhradně fejeton – za předpokladu alespoň částečného respektování jeho formálních pravidel.

Odpověď na otázku, jak široké mohly být mantinely zmíněné části novin, není jednoduchá. Většina autorů uvádí jako místo zrodu novinového fejetonu francouzský list *Journal des Debats* v roce 1799, teoretické práce Haackeho ale zaznamenávají první zmínku o fejetonu už v roce 1766 (*Wienerisches Diarium*). Systém čáry jako dělicího bodu, který ohraničuje fejeton ve spodní části stránek od zbylé části listu, se definitivně etabloval ve Francii mezi lety 1800 a 1830. Zlatá éra fejetonu v německém prostoru spadá do období 1870 – 1914, kdy rozmach tohoto prostoru původně nastartovaly stále častější přílohy. „*Fejeton se v každé době proměňoval. V souladu se svým permanentním vývojem se měnily i názory na jeho vlastnosti. Každých deset let znějí*

²⁵⁷ SCHLENSTEDT, Dieter. *Egon Erwin Kisch: Sein Leben und Werk*. 1. vydání. Berlín: Verlag Das Europäische Buch, 1985. 464 stran. ISBN 3-88436-151-1, s. 75 – překl. M.C.

²⁵⁸ HOFMANN, Fritz. *Servus, Kisch! – Erinnerungen, Rezensionen, Anekdoten*. Spolupráce: Josef Poláček. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1985. 412 stran. Lizenznummer 301.120/88/85, s. 61 – překl. M.C.

²⁵⁹ REINHARDT, Ernst. *Egon Erwin Kisch als Lokalreporter*. Vídeň: Filozofická fakulta Universität Wien, 1958. 141 stran, s. 2 – překl. M.C.

definice pojmu, formulované pro fejeton, jinak. Na věčné časy platná definice fejetonu a s ním spojených žánrových forem proto nemůže existovat.“²⁶⁰

V praxi Bohemie z přelomu 19. a 20. století to znamená do značné míry přidržování se vzoru Neue Freie Presse, jejíž význam Stefan Zweig ve svých vzpomínkách srovnává s britskými Times²⁶¹. Králem vídeňského fejetonu byl v této době označován Ludwig Speidel (1830 – 1906), do jehož působnosti spadala mimo jiné divadelní kritika. Nositel obdivného přívlastku *mistr malých forem* uchvacoval Vídeňany jako dokonalý stylista a pozorovatel, třebaže v odborné kulturní oblasti se nejednou dopustil přehmatů: tvrdě pronásledoval Richarda Wagnera, nezavděčil se mu ani Ibsen²⁶². V hudební oblasti byl neméně pevnou autoritou fejetonista Eduard Hanslick (1825 – 1904). Společně s dalšími redaktory Neue Freie Presse v 19. století zakládají tradici, na niž se ještě o čtyřicet let později odvolávala veškerá periodika v německé oblasti včetně Bohemie. „Kdo v poledne nemohl při procházce po vídeňském centru nebo odpoledne v kavárně nebo při čaji v jednom z vídeňských salonů diskutovat o ráno vydaném fejetonu Speidela, Hanslicka nebo Daniela Spitzera, nesměl očekávat, že bude platit za vzdělaného, s dobou jdoucího člověka.“²⁶³

Jestliže samotný pojem fejetonu slouží v tomto případě pouze jako technický termín pro lokalizaci příspěvků v listu, jeho žánrové rozpětí je takřka neomezené. Od básně přes novely, humoresky, fejetony v dnešním smyslu, dopisy, rozhovory, eseje, portréty a nekrology se v německém fejetonu vystřídaly veškeré publicistické žánry. Za jednotící prvek se považuje stylistická vybavenost a přístup autora. „Im guten Feuilleton wird in der Tat der Versuch unternommen unter Umständen mit dichterischen Mitteln Dienst am Tage zu leisten, so dass hier also die Entwicklungslinien der Dichtung und des Journalismus nicht nur parallel verlaufen, sondern einander zuweilen zu berühren scheinen.“²⁶⁴ Fejetonista je definován jako básník všedního dne, založením umělec,

²⁶⁰ Tamtéž, s. 430 – překl. M.C.

²⁶¹ ZWEIG, Stefan. *Svět včerejška: Vzpomínky jednoho Evropana*. Přeložila Eva Červinková, verše J.W. Goetha přeložil Ludvík Kundera. 2., upravené vydání. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-083-9, s. 114: „Ani žádné z říšskoněmeckých novin neusilovaly o takovou reprezentativní kulturní úroveň... sváteční čísla o Vánocích a o Novém roce představovala se svými literárními přílohami celé svazky, s největšími jmény doby... Tento chrám ‚pokroku‘ skrýval ještě jednu zvláštní postvátnost, takzvaný fejeton, který se tiskl pod čarou stejně jako ve velkých pařížských denících Temps a Journal des Débats; zde se publikovaly ty nejryzejší a nejdokonalejší články o poezii, divadle, hudbě a umění, zřetelně odlišeny od pomíjivých událostí politiky a dne. Zde mohly dostat slovo pouze autority, které se dávno osvědčily.“

²⁶² ADLER, Felix. *Ludwig Speidels Schriften*. In: Bohemia, roč. 83, č. 206 (31.7. 1910), s. 25.

²⁶³ WANDRUSZKA, Adam. *Geschichte einer Zeitung. Das Schicksal der Presse und der Neuen Freien Presse von 1848 zur Zweiten Republik*. 1. vydání. Vídeň: Neue Wiener Presse Druck- u. Verl. Ges. m.b.H., 1958. 170 stran – překl. M.C.

²⁶⁴ Paul Fechter, citován HAACKEM, s. 2.

který na stránkách denního listu zprostředkovává čtenáři své uchopení každodenní reality. Jeho úkolem je stylově předávat dál vlastní zážitky, zkušenosti a znalosti²⁶⁵. V rámci těchto definic se může opřít i o epičtější hřiště, nejednou vyrazí přímo do ulic a míst dění. Často používá reportérské vidění a postupy a teoretická definice *fejtonismu* se v tomto ohledu mnohdy překrývá se zadáním reportéra.

Třebaže se texty reportážního charakteru tiskly zejména ve zlatém období fejtonu s oblibou *pod čarou*, zůstává předmětem sporu oprávněnost takového postupu. Němečtí teoretici z období 20. a 30. let jako citovaný Haacke, ale i pováleční badatelé typu Knoblocha²⁶⁶ považují profesi reportéra za produkt amerického tisku. V reportáži je podle těchto interpretací kladen důraz na samotnou událost (*senzaci*), zatímco fejton pojímá událost jen jako vedlejší impuls, stojící na počátku volnější autorské interpretace nebo rovnou filozofického uchopení. Zde stojí v centru pozornosti jen samotný autor.

„Fejton byl příliš všeobecný, příliš neaktuální, nutil k literární kvalitě a nebyl ohraničen regionálně ani tematicky. Byl to žánr známých básníků a novinářů, kteří chtěli prostřednictvím vybroušených větných vazeb působit zábavně a vzdělaně.“²⁶⁷

Pozdější badatelé jako Siegel²⁶⁸ navíc poukazují na politický charakter kischovské reportáže, který se neslučuje s apolitičností převážně kulturně založeného německého fejtonu. Výrazové prostředky jsou sice pro reportéra důležité, ale z hlediska autorského sdělení až druhořadé. „Kischovi už nejde o elegantní výraz, nýbrž o jazykově účelnou výpověď. Sociální otázka u něj stojí v popředí.“²⁶⁹

Německý fejton přesto formuje zrod Kischovy kariéry. První výrazné úspěchy získává díky uchopení a posunutí osvědčených autorských postupů, které před ním ve fejtonu aplikovali jiní. Úspěšný seriál *Prager Streifzüge* není původním námětem Kischovým ani Wieglerovým, podobné *procházky*²⁷⁰ po svých městech podnikali už fejtonisté 19. století. Reinhardt jmenuje *Wiener Lebensbilder* Ignaze Castellioho²⁷¹, Haacke zaznamenává první moderní pokus o fejtonové zpracování lokální tematiky už v roce 1848, kdy v německém listu *Kreuz-Zeitung* vycházel cyklus *Berliner*

²⁶⁵ RUBINIGG, Margareta. *Das Feuilleton der Tageszeitungen in der Betrachtung der Zeitungswissenschaft*. Vídeň: Filozofická fakulta Universität Wien, 1952. 128 stran, s. 2.

²⁶⁶ KNOBLOCH, Heinz. *Vom Wesen des Feuilletons, mit Studienmaterial Theorie und Praxis des Feuilletons*. Halle (Saale): Verlag Sprache und Literatur, 1962. Lizenznummer 601/29/62.

²⁶⁷ KRONBERGER, s. 42 – překl. M.C.

²⁶⁸ SIEGEL, Christian Ernst. Egon Erwin Kisch: *Reportage und politischer Journalismus*. 1. vydání. Brémy: Schünemann Universitätsverlag, 1973. 384 stran. ISBN 3 7961 3041 0.

²⁶⁹ REINHARDT, s. 2 – překl. M.C.

²⁷⁰ něm. *Streifzüge*, *Spaziergänge*.

²⁷¹ REINHARDT, s. 50, překl. *Obrázky z vídeňského života*.

*Zuschauer*²⁷². Z novější doby byla velmi populární satirická pojednání Daniela Spitzera nazvaná *Wiener Spaziergänge*²⁷³, vycházející téměř třicet let v Neue Freie Presse.

4.2. Éra Emila Faktora (1906 – 1908)

Na následujících stránkách se pokusím shrnout autorské trendy a tendence v reportážních textech Bohemie z let 1906 – 1913. Jak už jsem naznačil v předchozí stati, materiály považované z dnešního pohledu za reportáže bylo možné nalézt téměř výhradně *pod čarou* ve fejetonové části listu. Samostatnou kapitolou jsou větší události lokálního charakteru, jimž byl příležitostně poskytnut rozsáhlejší prostor v rubrice *Tagesnachrichten*²⁷⁴, tyto případy jsme ale adekvátním způsobem pojednali v kapitolách *Lokální reportér jako instituce* a *Kischova činnost v Bohemii*, neboť jejich zpracování se ve sledovaném období týká téměř výhradně samotného Kische.

Připomeňme si, že fejetonová rubrika byla cílem každého autora, majícího vyšší ambice než vyhovět zpravodajské povinnosti a odmítajícího smířit se s pomíjivostí práce pro denní list. Pro tyto přispěvatele měl klíčový význam posudek kulturního redaktora, redigujícího fejeton. Ve sledovaném období víme o dvou osobách, které tuto prestižní funkci zastávaly a ovlivnily tak vývoj fejetonu v Bohemii: do roku 1908 byl šéfem fejetonu Emil Faktor (1876 – 1941), v pozdějších letech jej vystřídal Paul Wiegler (1878 – 1949)²⁷⁵. Důležitou pozici v našem zkoumání nezastávají jen z titulu své funkce: zatímco Faktor vstoupil do kischovského diskursu jako starší nerudný redaktor z 19. století, který si koledoval o věčné neshody s talentovaným Kischem kvůli svému archaickému vkusu, Wiegler naopak figuruje v sekundární literatuře jako vzdělaný kulturní publicista moderního střihu, jenž díky vlastnímu nadání a prozíratelnosti brzy rozpoznal Kischovy schopnosti a po svém nástupu v Bohemii potřebným způsobem *vyvětral* ovzduší. Netřeba dodávat, že základ těchto obrazů dodal samotný Kisch ve svých vzpomínkových textech a že našim cílem by mělo být nenechat se jimi výrazněji ovlivnit. Jedním z detailů, které nabádají k opatrnosti, je skutečnost, že mezi *starým* Faktorem a *moderním* Wieglerem byl věkový rozdíl pouhých dvou let.

²⁷² HAACKE, s. 515, překl. Berlínští diváci.

²⁷³ Překl. Vídeňské procházky.

²⁷⁴ Překl. Denní zprávy.

²⁷⁵ O správnosti této informace se přesvědčujeme v dobových textech: FAKTOR se o své činnosti zmiňuje v již citovaném článku *Gespräche und Konflikte mit E.E. Kisch*. In: Prager Mittag, 30.4. 1935, s. 2; WIEGLER na totéž vzpomíná v textu *Gedenkrede*, in: HOFMANN, Fritz. Servus, Kisch! – Erinnerungen, Rezensionen, Anekdoten. Spolupráce: Josef Poláček. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1985. Dalším pramenem je Kisch v Tržišti senzací, s. 280.

Emil Faktor působil v Bohemii už před Kischovým příchodem. Vedle redigování fejetonu měl v popisu práce literární a divadelní recenze, soustavně se věnoval také psaní básní. V monografiích pražských německých spisovatelů jej najdeme mezi lyriky. Wolkan označuje Faktora za žáka Friedricha Adlera a připisuje mu trvalou tendenci k melancholii: „*V mládí hodně vytrpěl, jeho duše je příliš křehká na tolik bolesti, příliš měkká i na nenávisť. S láskou vzpomíná na matku, naplňuje jej tesknota... Jeho druhá sbírka Jahresringe (1910) se dotýká světlejších tónů – i jemu prosvítla život láska.*“²⁷⁶

Faktor byl pevně zakotven v německé Praze konce 19. století. Spolu s Heinrichem Tewelesem, Adlerem a dalšími patřil do skupiny kulturních kritiků semknutých kolem (Nového německého divadla) a v kulturních a novinářských kruzích své doby udržoval rozsáhlé kontakty, což dodatečně prokazoval v četných otištěných vzpomínkách a nekrolozích významných kulturních činitelů pražsko-německé obce. Mohlo by se zdát, že jeho vzájemné nepřátelství s Kischem bylo založeno na tom, že jen málokdo byl s diskursem staré Bohemie spojen tak úzce jako Faktor.

Skutečná příčina tiché války mezi oběma redakčními kolegy ale podle všeho byla ryze osobní. Kisch o ní zanechal útržkovité svědectví v Tržišti senzací, Faktor v dobovém článku z 30. let. Jak poprvé odhalil ve své disertaci Kusák²⁷⁷, v Kischově autobiografii Faktor vystupuje pod pseudonymem *doktor Dykschy* a zastává zde roli vlivného, nicméně arogantního uměleckého kritika, který apriorně Kischem pohrdá kvůli jeho profesním začátkům lokálního reportéra: „*Gewiß, er war konsequent. In seinen Literaturkritiken annerkannte er als Kunst nur das Übersprudelnd-Launische, das Traumhaft-Zerfließende, das Ungebunden-Absurde, das Sprunghaft-Unlogische oder das Irrational-Mystische. Streng lehnte er den ‚phantasielosen Rationalismus und öden Materialismus der schnell veralteten französischen Schule‘ ab, worunter er Balzac, Flaubert und vollends Zola verstand...*“²⁷⁸ Když se Kisch později přestěhuje do Berlína, potkává při první příležitosti nepřejícího doktora Dykschyho, který mu připraví před ostatními literáty zahanbující přednášku: „*Ein Abschreiber der Wirklichkeit mag auf dem Marktplatz der Tagesnachrichten handeln, nichts zu suchen hat er in der Kathedrale der Kunst.*“²⁷⁹

²⁷⁶ WOLKAN, s. 105 – překl. M.C.

²⁷⁷ KUSÁK, s. 39.

²⁷⁸ Tržiště senzací, s. 130.

²⁷⁹ KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 11 – *Läuse auf dem Markt, Vermischte Prosa*, s. 25.

Faktor se k dávným událostem pochopitelně staví jinak a rovněž je jiným způsobem interpretuje. Podle jeho verze²⁸⁰ je nutné hledat zárodky budoucích neshod už v roce 1904, kdy mladý Kisch publikuje svou první knihu, sbírku lyriky *Vom Blütezweig der Jugend* a Faktor ji v Bohemii věnuje odmítavou recenzi, kde ovšem velmi přesně analyzuje slabá místa básní, které o čtyřicet let později přizná v Tržišti senzací i samotný autor. O další napětí se měla postarat Faktorova recenze Kischovy prozaické prvotiny *Der freche Franz*, která vyšla v Bohemii 22.4. 1906. Třebaže recenzent vyzdvihl Kischův talent, projevený zejména v povídce o Slovinci Dragotinu Podravičovi, zároveň jmenoval nedostatky začátečnického debutu. „*Bald hernach wurde EEK in der Bohemia mein Redaktionskollege. Es gab Zusammenstöße, wenn ich, für die Rubrik verantwortlich, nicht jede Zeile, nicht jedes Wort meines neuen Mitarbeiters drucken wollte. Der Anfänger Kisch war in der Form viel unentwickelter als andere Anfänger, die weit weniger Ideen hatten. Dann aber ging es bei ihm schnell und schneller.*“²⁸¹ Faktor byl zřejmě nejpozornějším z hrstky svědků neslavného Kischova vstupu do literatury a jeho přítomnost autorovi do určité míry ztěžovala již zmíněné celoživotní retušování *Vom Blütenzweig der Jugend* ze svého životopisu.

Pro předmět zkoumání této práce je nepodstatné, že předmětný Faktorův článek je gratulací ke Kischovým padesátým narozeninám a že svou zvláštní kombinací superlativů a výpočtu jubilantových slabin vyvolává otázky, do jaké míry autor text myslel ironicky a co všechno lze vyčíst mezi řádky. Zajímavější je jedna z dějových linek, která nám napovídá, proč Kisch neodpovídal kolegovým normativním představám a v širším kontextu představuje náhled do Faktorových názorů, na jejichž základě denně třídil příspěvky pro fejeton Bohemie. Zatímco bytostný novinář Kisch ve známé stati v Tržišti senzací²⁸² naléhavě dokazuje nutnost fantazie jako jedné z elementárních vlastností novináře při popisování pravdivých událostí, literát Faktor ji reportérovi upírá. „*Der Schriftsteller E.E. Kisch ist an die Wirklichkeit gebunden, die sein Verstand, sein Einfühlungsvermögen bereichern, seinen Witz der Monotonie entreißen. Fantasie zählt nicht zu den Grundelementen seiner Darstellungskunst, weshalb Schaffungsgebiete wie seine Epik oder das Drama sich ihm trotz interessanten Ansätzen und Umrissen nicht zu Ende formen. Das mag in seinem Bewusstsein ein*

²⁸⁰ FAKTOR, Emil. *Gespräche und Konflikte mit E.E. Kisch*. In: Prager Mittag, 30.4. 1935, s. 2.

²⁸¹ FAKTOR, s. 2.

²⁸² Tržiště senzací, s. 279.

*empfindlicher Punkt sein.*²⁸³ Není bez zajímavosti, že podobný verdikt nad Kischem vynesl Faktor už o třicet let dříve v recenzi k *Der freche Franz*: „*Auch wäre dem Autor mehr Phantasie zu wünschen, da er sich zu enge an Erinnerungen anschmiegt und bloß aus eigenen Erlebnissen den Faden der Erzählung zu spinnen scheint...*“²⁸⁴

Třecí plochy mezi dvojicí Faktor – Kisch zde nejsou uvedeny samoúčelně, nýbrž mají dokreslit profesní charakteristiku literárního kritika Faktora, z níž je třeba vycházet při posuzování jeho práce. V roce 1906, ohraničujícím začátek mého zkoumání, Bohemia klasickou rubriku *podčárníku* ještě neměla. Funkci fejetonu suplovala tzv. *Beilage zur Bohemia* (příloha), zalomená ve třech sloupcích na zvláštní straně s vlastním záhlavím v zadní části vydání. Samotný fejeton zabíral celou stranu, na druhé straně listu pokračovala příloha rubrikou *Theater, Musik und Literarisches*, jejíž podstatou byly krátké recenze a glosy z kulturního života.

To předznamenávalo do značné míry náplň titulní strany přílohy, která tak obsahovala klasickou recenzi jen málokdy a mohla se soustředit na žánrově odlišné texty. Klasickou výplň tohoto prostoru obvykle bývaly různé postřehy ze zahraničí, nekrology a historická pojednání. Dnešnímu pojetí reportáže nejvíce odpovídají materiály od korespondentů Bohemie v Paříži, Berlíně, Londýně a Vídni, kteří glosovali zajímavé události ve svých městech a jimž budu věnovat bližší pozornost ve zvláštní kapitole. V souladu s Faktorovým zaměřením jsou texty reportující holou skutečnost v menšině. Mnohem častěji si editor vypomáhá přetiskováním různých povídek a novel, často ukázek z právě vydávané překladové literatury²⁸⁵, sporadicky též odborných přednášek.

Zlomovým momentem Faktorovy éry ve fejetonu je říjen 1906, kdy se v Bohemii poprvé objevuje na straně 2 klasický fejeton pod čarou. V následujících týdnech je v tomto prostoru otiskováno upozornění, že fejeton se nachází na straně 2. S nástupem *podčárníku* dosavadní příloha přejímá funkci rozšířené kulturní rubriky, až v roce 1908 zaniká. S přesunem do prestižní části novin jakoby rubrika nějaký čas hledala tvář. V následujících měsících ji vyplňují téměř výhradně kulturní recenze autorů Emila Faktora, Felixe Adlera a Paula Wertheimera, převážně divadelního zaměření. Následný vývoj svádí k dojmu, že Bohemia se svou imitací *Neue Freie Presse* a dalších renomovaných listů zpočátku nebyla úplně spokojena. Postupně se fejeton objevuje

²⁸³ FAKTOR, s. 2.

²⁸⁴ FAKTOR, Emil. *Der freche Franz und andere Geschichten*. In: Bohemia, 22.4. 1906.

²⁸⁵ Příkladem této tendence je vydání z 6.10. 1906, kdy fejeton vyplňuje *Ein Drama*, překlad Čechova. Bohemia v tomto období tiskne i práce Tolstého a Gorkého.

*empfindlicher Punkt sein.*²⁸³ Není bez zajímavosti, že podobný verdikt nad Kischem vynesl Faktor už o třicet let dříve v recenzi k *Der freche Franz*: „*Auch wäre dem Autor mehr Phantasie zu wünschen, da er sich zu enge an Erinnerungen anschmiegt und bloß aus eigenen Erlebnissen den Faden der Erzählung zu spinnen scheint...*“²⁸⁴

Třecí plochy mezi dvojicí Faktor – Kisch zde nejsou uvedeny samoučelně, nýbrž mají dokreslit profesní charakteristiku literárního kritika Faktora, z níž je třeba vycházet při posuzování jeho práce. V roce 1906, ohraničujícím začátek mého zkoumání, Bohemia klasickou rubriku *podčárnicku* ještě neměla. Funkci fejetonu suplovala tzv. *Beilage zur Bohemia* (příloha), zalomená ve třech sloupcích na zvláštní straně s vlastním záhlavím v zadní části vydání. Samotný fejeton zabíral celou stranu, na druhé straně listu pokračovala příloha rubrikou *Theater, Musik und Literarisches*, jejíž podstatou byly krátké recenze a glosy z kulturního života.

To předznamenávalo do značné míry náplň titulní strany přílohy, která tak obsahovala klasickou recenzi jen málokdy a mohla se soustředit na žánrově odlišné texty. Klasickou výplní tohoto prostoru obvykle bývaly různé postřehy ze zahraničí, nekrology a historická pojednání. Dnešnímu pojetí reportáže nejvíce odpovídají materiály od korespondentů Bohemie v Paříži, Berlíně, Londýně a Vídni, kteří glosovali zajímavé události ve svých městech a jimž budu věnovat bližší pozornost ve zvláštní kapitole. V souladu s Faktorovým zaměřením jsou texty reportující holou skutečnost v menšině. Mnohem častěji si editor vypomáhá přetiskováním různých povídek a novel, často ukázek z právě vydávané překladové literatury²⁸⁵, sporadicky též odborných přednášek.

Zlomovým momentem Faktorovy éry ve fejetonu je říjen 1906, kdy se v Bohemii poprvé objevuje na straně 2 klasický fejeton pod čarou. V následujících týdnech je v tomto prostoru otiskováno upozornění, že fejeton se nachází na straně 2. S nástupem *podčárnicku* dosavadní příloha přejímá funkci rozšířené kulturní rubriky, až v roce 1908 zaniká. S přesunem do prestižní části novin jakoby rubrika nějaký čas hledala tvář. V následujících měsících ji vyplňují téměř výhradně kulturní recenze autorů Emila Faktora, Felixe Adlera a Paula Wertheimera, převážně divadelního zaměření. Následný vývoj svádí k dojmu, že Bohemia se svou imitací *Neue Freie Presse* a dalších renomovaných listů zpočátku nebyla úplně spokojena. Postupně se fejeton objevuje

²⁸³ FAKTOR, s. 2.

²⁸⁴ FAKTOR, Emil. *Der freche Franz und andere Geschichten*. In: Bohemia, 22.4. 1906.

²⁸⁵ Příkladem této tendence je vydání z 6.10. 1906, kdy fejeton vyplňuje *Ein Drama*, překlad Čechova. Bohemia v tomto období tiskne i práce Tolstého a Gorkého.

stále častěji i na titulní straně²⁸⁶, i nadále mu ale dominují recenze, případně krátké povídky a próza.

Poslední indicii, proč se Faktor nestal oním oslavovaným mužem, který pro veřejnost a historii žurnalistiku objeví Kische, poskytuje několik textů, které kritik ve fejetonu Bohemie publikoval. Po jeho přestěhování do Berlína na podzim 1908 vzniká cyklus článků, v nichž čtenáře seznamuje s říšskoněmeckou metropolí. Své dojmy ovšem nesděljuje prostřednictvím reportáže z místa, nýbrž volí fejetonistický útvar, pro který se v tehdejší mediální diskursu vžil termín *Lokalplauderei*²⁸⁷. Jakousi obdobu deníkových zápisků místy obohacuje nepřírozenými literárními slovními obraty, tok vyprávění zdržuje různými zvoláními a hloubáním nad podružnými skutečnostmi. V první z těchto statí označuje Berlín za *město přátelství*²⁸⁸, v další žasne: „*Während ich mir den Schlaf aus den Augen rieb, schüttete plötzlich zu früher Morgenstunde der Postbote eine Sturzflut von Begrüßungen, von gedruckten Ovationen für den neuen Charlottenburger über mich aus. In all den Zuschriften gab man der ungeheuchelten Freude über meinen Einzug Ausdruck und man konnte mir das neue Domizil mit seinen mustergültigen kommunalen Einrichtungen, mit seinen weltberühmten Straßen und Sehenswürdigkeiten nicht verlockend genug ausschildern...*“²⁸⁹

4.3. Paul Wiegler a modernizace fejetonu (1908 – 1913)

Odchod Emila Faktora znamená průlom v dosavadní fejetonistické tradici Bohemie. Na uvolněné místo hlavního literárního a divadelního kritika přijíždí z Berlína Paul Wiegler. Vystudovaný právník se uvedl v roce 1903 sbírkou esejí *Francouzští rebelové*, překládá francouzskou poezii, ale znamenitě se orientuje také v divadle, literatuře a historii, zajímá se mimo jiné o kriminalistiku. Vedle knihy o herci Josefu Kainzovi napsal například *Dějiny světové literatury* a *Dějiny německé literatury*, za jeho nejvýznamnější dílo je dnes ale považován román *Dům nad Vltavou*.

Šíře jeho zájmů a takřka encyklopedické znalosti v daných oborech se brzy začínají projevovat na chodu a podobě svěřené rubriky²⁹⁰. Dosud dominující kulturní recenze a

²⁸⁶ Poprvé 27.9. 1908.

²⁸⁷ Doslovný překlad: místní vypravování, klábosení.

²⁸⁸ FAKTOR, Emil. *Die Stadt der Freundschaft*. In: Bohemia, roč. 81, č. 276 (7.10. 1908), příloha.

²⁸⁹ FAKTOR, Emil. *Die neue Stadt*. In: Bohemia, roč. 81, č. 320 (20.11. 1908), s. 1 – 2.

²⁹⁰ Samotný Kisch charakterizoval naturel Wieglera v jedné anekdotě: „*Paul Wiegler genoß, schon als er in Prag bei der Bohemia war, als Polyhistor großes Ansehen. Eines Tages brachte ein Lokalreporter die Nachricht, der neue französische Konsul für Prag sei ernannt worden, er heiße Paul Claudel. ‚Wollen Sie ein paar Zeilen Biographie?‘ fragte ihn Wiegler. ‚Je mehr, desto besser,‘ erwiderte der Reporter, der Zeilenhonorar bekam. Wiegler diktierte etwa zweihundert Zeilen. ‚Unheimlich,‘ erzählte dann der*

povídky stále častěji doplňují cestopisy a texty reportážního charakteru. O Wieglerově editorské roli jsme částečně pojednali už v kapitole věnované Kischově činnosti v Bohemii. Nový redaktor fejetonu má zájem na nových, původních látkách, což se neprojevuje jen nabídnutím příležitosti mladému Kischovi v podobě nedělních cyklů *Prager Streifzüge* a *Prager Novellen*, ale i poskytnutí příležitosti dalším autorům, o nichž bude řeč v následujících kapitolách mé práce.

Dosud spíše přehlíženým rysem Wieglerova modernizovaného fejetonu je autorská účast samotného Wieglera. Na rozdíl od svého předchůdce Faktora, který se soustředil především na recenze, publikuje řadu vlastních textů, které žánrově i tematicky vytyčují cestu, kterou se má nový fejeton v Bohemii pod jeho vedením ubírat. Vedle klasických divadelních a literárních recenzí, které nejsou předmětem zájmu této práce, uvádí na stránky Bohemie druh literární stati, která využívá esejistických i reportážních prvků a nejčastěji se zabývá životopisem historické či současné osobnosti z oblasti kultury nebo obecně historickými událostmi. Příkladem takového textu je *Maierling*²⁹¹, v němž se Wiegler vrací k okolnostem sebevraždy rakouského korunního prince Rudolfa a jeho milenky Mary Vetserové: „*Vor zwanzig Jahren. Durchs Wiener Abgeordnetenhaus, in dessen Sitzungsaal gerade das neue elektrische Licht probiert worden ist, schleicht nach ein Uhr mittags raunende Bewegung. Unfassbar kommt irgend eine Schreckenskunde heran. Zweifelnd, aber vor Angst getrieben rennen die Minister. Ein Burggendarm holt den Grafen Taaffe. Der Abgeordnete Hevera spricht über das Lagerhausgesetz. Der Präsident Smolka schickt den Grafen Kaunitz zu ihm und bittet ihn aufzuhören. Aschfahl tritt Graf Falkenhayn in die Saaltür. Da wissen es alle: Das Gerücht, das furchtbare Gerücht ist wahr, der Kronprinz Rudolf ist tot in Maierling, seinem Jagdschloß.*“

Ve fejetonu Bohemie se jedná o zcela nové žánrové uchopení historického tématu. Až dosud byly ve fejetonu listu podobné motivy pojednány téměř výhradně prostřednictvím fiktivních příběhů více či méně podařených novel a povídek, případně odsunuty do zpravodajské části v podobě přísně faktografických statí. Wiegler přichází s publicistickým útvarem, splňujícím měřítko dnešní literatury faktu. Jeho text je podložen zevrubnými rešeršemi a znalostmi kontextu, autor si místy pomáhá

Reporter im Kaffeehaus. „Dieser Wiegler kennt die Lebensgeschichte von allen französischen Beamten.“ (In: KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 10 – *Mein Leben für die Zeitung 1926 – 1947*, s. 190.

²⁹¹ WIEGLER, Paul. *Maierling*. In: Bohemia, roč. 82, 30.1. 1909, s. 2 – 3.

reportážními prostředky, které Kisch ve dvacátých letech shrne pod pojem *logická fantazie*²⁹². Sleduje příběhové nitky tématu ve snaze splnit vysoké estetické nároky kladené na resort fejetonu, zároveň ale díky širokému faktografickému zázemí neupadá do triviálnosti, jak se to pravidelně stávalo příběhovým útvarům fejetonu ve Faktorově éře.

Příběh o smrti korunního prince Wiegler strukturuje jako reportáž. V úvodu popisuje zděšené reakce zákonodárců i prostého lidu na tragickou zprávu („*Die Straßen sind schwarz von Menschen. Verflogen ist die weiche, lässige Karnevalstimmung. Die kleinen Leute hören die Botschaft mit bestürzten, gutmütig heulenden Gesichtern, als wäre einer von den Ihrigen gestorben.*“), poté líčí okolnosti nalezení Rudolfova těla a způsob, jakým se po Vídni šíří fámy o podrobnostech. Následně se děj přemísťuje do loveckého zámečku, kde sledujeme zvláštní přesuny lidí v inkriminovaných dnech. Wiegler se podrobněji vrací ke spekulacím, které si vyprávějí obyvatelé monarchie o Rudolfově tragickém předurčení a celou stať končí několika příklady, jak si obyčejní smrtníci korunního prince idealizují. Celý případ tak pojímá spíše z povzdálí, rekonstruuje atmosféru princovy sebevraždy na základě jejího ohlasu a dobové atmosféry.

Jindy má Wieglerova stať jasnou chronologickou linku, jako je tomu v případě textu *Bäder*²⁹³. Dějiny francouzského lázeňství otevírá konkrétním obrazem ze 17. století: „*Wenn in jener fernen, fernen Zeit Herr von Montaigne eine Badereise antrat, so war eine ganze Karawane um ihn, Pferde, Reitknechte, Diener, und höchstens fünf Meilen täglich wurden im langsamsten Trab der Welt bestrebt, an heilbringenden Brunnen sich zu erholen. Ihn quälte ein Blasenleiden so stürmisch, dass ihm die Philosophie der Skepsis fast verging. Er hielt sich darum am liebsten in Badeorten, mit gutem Tisch und guter Gesellschaft auf.*“ Na pozadí příběhu pana z Montaigne Wiegler přibližuje období vzestupu lázeňství v 17. století, aby následně plynule přešel k dění v pozdějším období. Atmosféru jednotlivých epoch ilustruje jednak na konkrétních osudech, vydatně si také vypomáhá citacemi z dobové literatury a korespondence, které v textu plní úlohu přímé řeči. Podobné historické texty Wiegler často připravuje u příležitosti jubileí – například u příležitosti čtyřicetiletého výročí od války Napoleona III. s Pruskem vzniká

²⁹² KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6, svazek 9 – *Mein Leben für die Zeitung 1906 – 1925*, s. 206.

²⁹³ WIEGLER, Paul. *Bäder*. In: *Bohemia*, roč. 82, 29.5. 1909, s. 1 – 3.

text *Der 14. Juli*²⁹⁴ - jindy rozhoduje o zařazení příspěvku zajímavost tématu jako v případě pojednání o dějinách kuchařského stavu *Köche*²⁹⁵.

Tematicky lze rozdělit Wieglerovu tvorbu na tři skupiny textů: historicko-literární, aktuální a kriminalistické. Zejména při studiu jeho kriminalistických statí se nelze ubránit mimovolnému srovnání s pozdějšími díly Kischovými²⁹⁶. Když Wiegler popisuje francouzskou gilotinu²⁹⁷, je vyzbrojen podobně obsáhlými rešeršemi jako je tomu Kische a jeho Pražského pitavalu. Jeho práce přitom reaguje na aktuální dění, nedávnou popravu čtyř zločinců, a tudíž nelze předpokládat větší množství času na rešeršní přípravu materiálu. Wiegler se, podobně jako ve svých historických látkách, snaží obsáhnout drobné epizody, tok textu oživuje odkazy na francouzský tisk: „*Pariser Damen rissen sich mit den Besuchern des Viehmarkts um die teuer bezahlten Plätze. Man gröhlte Couplets, die von Camelots verkauft wurden, murrte, dass nicht mehr zu sehen sei und schrie, sobald ein Kopf gefallen war, dem Scharfrichter Herrn Anatole Deibler, Constant Deiblers Nachfolger, zu: ‚Hoch der Befreier!‘ (...) In neun Minuten waren sie aus dieser Welt. Gestern war Herr Deibler, den in Béthune eine Gesellschaft zur Table d’hote lud, mit seiner Guillotine in Marseille, dem Mörder Coramajor zuliebe. Von dort geht seine Rundreise weiter. Inzwischen sind die Blätter voll von Spezialberichten, photographischen Clichés und Artikeln.*“ Wieglera ovšem spíše než samotná gilotina zajímají politické a etické souvislosti jejího používání. Když se dostává k popisu zařízení, nevěnuje pozornost prostým detailům, nýbrž užívá literární metafory: „*Die Guillotine wurde in dieser endlosen Reihe von Jahren eine abscheuliche, klapprige, oft verfluchte Greisin. Ihre Triumphe genöß sie nicht mehr im hellen Sonnenlichte oder von lodernden Fackeln beschienen, kein Samson schwang mehr die Köpfe in der Runde, sondern schimpfliche Verborgenheit wurde angestrebt.*“

Wiegler dokáže pružně reagovat také na kriminální aféry své doby, které ještě nebyly uzavřeny. Vzhledem ke znalosti dějin kriminalistiky a policie je schopen zasadit aktuální případy do kontextu podobných zločinů v historii, leckdy projevuje dokonce vlastní soudy a odborné postřehy. „*Eine Woche ist seit der Entdeckung des New Yorker-Mädchenmordes vergangen, und die Umstände des Delikts sind nur hypothetisch aufgehell. Den Mörder selbst, den gelben Schauspieler und Kaufmann Leon Sing, hat*

²⁹⁴ WIEGLER, Paul. *Der 14. Juli*. In: Bohemia, roč. 83, 14.7. 1910, s. 1–3.

²⁹⁵ WIEGLER, Paul. *Köche*. In: Bohemia, roč. 81, 18.11. 1908, s. 1–3.

²⁹⁶ WIEGLER později napsal dvě knihy kriminalistických případů *Verräter und Verschwörer a Schicksale und Verbrechen*.

²⁹⁷ WIEGLER, Paul. *Die Guillotine*. In: Bohemia, roč. 82, 15.1. 1909, s. 1–2.

die von der Wut der Massen getriebene Polizei nicht erreicht. Was soll, da der Verbrecher sich – falls er noch lebt – eines Vorsprungs von acht Tagen erfreut, ein Steckbrief mit den Angaben: ‚Glattes Gesicht, dunkle Augen, die Haare nach amerikanischem Brauch geschnitten‘? Hunderte, tausende von Asiaten, die auf den pig-tail verzichtet haben, um den Yankees mehr zu gleichen, haben dasselbe Signalement,“ otevřívá v červnu 1909 text o aféře uprchlého vraha Leona Singa²⁹⁸. Autor přibližuje místo činu, spekuluje o vrahových perspektivách a kritizuje postup americké policie, která ve snaze odvést pozornost zatýká nesprávného podezřelého. „... es wiederholt sich die typische Gestaltung der New Yorker-Affären, die in fast regelmässigen Zwischenzeiten das Dogma von ‚business‘ und ‚respectability‘ erschüttern. Kraß, ungeheuerlich, extrem sind alle diese Begebenheiten.“

Podobného charakteru je Wieglerova analýza anglicko-indického konfliktu *Die Söhne Sivas*²⁹⁹, stojícího za sérií vražd britských občanů v letech 1907 – 1909. V centru autorovy pozornosti je kriminalistický rozbor uvažování atentátníků, ale i postoje britského establishmentu k indickým bojovníkům za nezávislost. Klasická kriminalistická reportáž je zde výrazně obohacena o politicko-historický kontext a také o literární rozměr: „Wie schmal der englische Bereich ist, haben die Briten immer geahnt. Naiv spricht die Erkenntnis sich in den Epen Rudyard Kiplings aus, des echten Kolonialengländers von gemischtem Blute. In der kleinen, lauten Welt der Garnisonen, der Klubs, des Polosports, des Lawn Tennis und des Tropenfiebers hat er begonnen. (...) Der junge Dhinagri hat das englisch-indische Kompromiß, von dem Kipling träumt, nicht abgewartet. Er und seine Helfer suchen die Freiheit allein.“

Pokud pomineme řadu biografických textů z oblasti literatury a divadla³⁰⁰, etabluje se Wiegler i jako glosátor aktuálně zahraničně-politických událostí. Třebaže své texty nepíše v terénu, nýbrž v pražské redakci, dostává i do této části své práce reportážní perspektivu. Výchozím bodem studie *Rockefeller und Genossen*³⁰¹ je předvolání miliardáře Johna D. Rockefellera před federální soud v New Yorku kvůli hospodaření společnosti Standard Oil Company. „Nun war er persönlich zur Stelle, und persönlich

²⁹⁸ WIEGLER, Paul. *Leon Sing*. In: Bohemia, roč. 82, 26.6. 1909, s. 1 – 2.

²⁹⁹ WIEGLER, Paul. *Die Söhne Sivas*. In: Bohemia, roč. 82, 9.7. 1909, s. 1 – 2.

³⁰⁰ Např. *Sarah Bernhardt*, In: Bohemia, roč. 81, 25.10. 1908, s. 1 – 3; *Die Metternich*, In: Bohemia, roč. 82, 11.2. 1909, s. 1 – 2; *Der Löwe von Stamme Juda*, In: Bohemia, roč. 83, 1.4. 1910, s. 1 – 2; *Nihilistinnen*, In: Bohemia, roč. 83, č. 298 (29.10. 1910), s. 1 – 2; *Tolstoi*, In: Bohemia, roč. 83, č. 322 (22.11. 1910), s. 1 – 3; *Die Fischer*, In: Bohemia, roč. 84, 21.1. 1911, s. 1 – 2; *Reklame*, In: Bohemia, roč. 84, č. 33 (2.2. 1911), s. 1 – 2; *Wallenstein*, In: Bohemia, roč. 84, č. 42 (11.2. 1911), s. 1 – 3; *Wallensteins Feinde*, In: Bohemia, roč. 84, č. 45 (14.2. 1911), s. 1 – 4;

³⁰¹ WIEGLER, Paul. *Rockefeller und Genossen*. In: Bohemia, roč. 81, 8.12. 1908, s. 1 – 2.

nahm er das Wort. Aber nicht wie ein Mächtiger, der über Staaten gebietet, sondern wie ein kleiner Geschäftsmann, den man bei fragwürdigen Praktiken ertappt hat. Er zuckte zusammen, wenn die photographischen Apparate sich auf ihn richteten, er verlor das Gedächtnis, wenn ihm heikle Fragen gestellt wurden, und er war froh, bald wieder entlassen zu werden, mit sehr beschädigten Prestige,“ přibližuje Wiegler úvodní zápletku, která ale slouží jen jako impuls pro otevření širšího pojednání podezřelých aktivit a transakcí amerických miliardářů. Vedle konkrétních případů vykresluje mentalitu Vanderbildta, Gerryho a dalších tehdejších prominentů i na základě jejich osobního jednání a snaží se psychologicky vcítit do jejich pohnutek. Že při tom čerpá i z krásné literatury, Wiegler mimoděk prozrazuje ve druhé polovině textu: *„Man muss die ‚Transatlantiques‘, den Roman von Abel Hermant, lesen, wenn man den Witz dieser Vermischung zweier Erdteile begreifen will. Mit ‚Cheer up!‘ und seiner ganzen Bande zieht Jerry Shaw, Hermants stiernackiger Multimilionär, in Paris ein...“*

Od roku 1910, kdy začíná Kischův první nedělní seriál *Prager Streifzüge*, frekvence Wieglerových reportážních textů slábne. Pokud vezmeme v úvahu již v dřívější části této práce citovaný zdroj Kischových reportážních cest Prahou, lze předpokládat, že mladý reportér staršímu kolegovi minimálně do určité míry uvolnil ruce. Wiegler totiž navzdory řečenému stále zůstává v první řadě divadelním a literárním kritikem. S vědomím, že má k dispozici kvalitního autora reportážních textů, se v letech 1910 – 1913 může naplno věnovat kulturním recenzím, portrétům umělců a biografickým črtám.

Jedním z příležitostných průlomů v této praxi je reportáž *Tage in Paris*³⁰², vzniklá během jednoho z Wieglerových pařížských pobytů. Změť výjevů z ulice a pařížské geografie nasvědčuje tomu, že autor ve městě není poprvé: *„Die Stadt der Boulevards, des Asphalts, des blöckenden Huppen, der grell singenden Bremsen, der unaufhaltsam vorwärts geschobenen Menschenmassen und der Camelots, die mit heiteren Kehlen um drei Uhr nachmittags ihr: ‚La Patrie‘, um sieben Uhr ihr ‚La Presse‘ und ihr ‚Paris Sport‘ schreien. (...) Kein Zweifel, dass diese Boulevards sich neuerdings recht unangenehm amerikanisiert haben. Noch zwar haben sie ihre italienisch ungenierten Pissoirs, die meist nur die Andeutung eines Wandschirms sind. Noch werden sie manchmal von lothringschen Karren mit zwei hohen Rädern durchquert, an denen drei Pferde hintereinander ziehen. Noch sind auch dem Omnibussen, die von der Madeleine*

³⁰² WIEGLER, Paul. *Tage in Paris*. In: Bohemia, roč. 84, č. 173 (25.6. 1911), s. 1 – 3.

zur Bastille fahren, drei dampfende Rosse vorgespannt. ‚Es ist die letzte Linie,‘ erklärt Monsieur Gaston in der Taverne Bouffet, der einen so unwahrscheinlich schwarzen Schnurrbart und so unwahrscheinlich dicke Braunen hat; er irrt, es ist die vorletzte, denn auch eine im Osten hat Pferde behalten. Doch bald wird die Herrschaft des Autobus vollständig sein.“

Třebaže jsem Wieglerovu práci v Bohemii podrobně studoval, tato pařížská reportáž je podle všeho jediným reportážním materiálem psaným v *terénu*, který jsem objevil. Svým stylem se nicméně nijak neliší od autorových historických a kriminalistických reportáží, které místo osobní zkušenosti vystavěl výhradně na literárních a historických rešerších.

Jak vyplývá z analýzy výše zmíněných textů, Paul Wiegler přinesl do Bohemie zcela nové postupy a představy o struktuře publicistických materiálů v listu. Jeho přínos lze rozdělit na dvě rovnoměrné části: autorskou a editorskou práci. Sekundární literatura mnohdy zprostředkovává dojem, že Wiegler zásadním způsobem ovlivnil směřování mladého Egona Ervína Kische a na jeho pražských reportážích postavil atraktivitu svého listu. Jedná se ale jen o částečnou pravdu, jak se pokusím nastínit v příštích dvou kapitolách, kde se pokusím shrnout působení dalších autorů v Bohemii.

4.4. Aspekt zahraničního zpravodaje: Carl Lahm, Josef Adolf Bondy

Wieglerův příchod se záhy projevuje i na práci zahraničních zpravodajů. Těch měla Bohemia díky dobrým kontaktům s jinými německojazyčnými listy nečekané množství: z Paříže korespondoval Carl Lahm³⁰³, z Berlína pražskoněmecký spisovatel Josef Adolf Bondy³⁰⁴, z Londýna Hans Osten³⁰⁵ a obsáhlé, leč nepodepsané příspěvky přicházely také z Vídně a New Yorku³⁰⁶. Po každém ze zahraničních korespondentů byla po vzoru praxe vídeňské Neue Freie Presse požadována všestrannost. Vedle politických a hospodářských materiálů do aktuální části listu, které ovšem vycházely nepodepsané a byly doplňovány zprávami ústřední korespondenční kanceláře, posílali zpravodajové obsáhlé kulturní recenze a fejetony, v nichž přibližovali specifika hostitelské země³⁰⁷.

³⁰³ Pozn. M.C. – někdy podepisován také jako Karl Lahm.

³⁰⁴ Značka –y nebo J.A.B.

³⁰⁵ Pouze v letech 1906 – 1907, značka H.O.

³⁰⁶ Vídeňské články podepisovány šifrou X.X., americké materiály vycházely bez podpisu. Totožnost těchto autorů dosud nebyla odhalena, nepodařilo se to ani Kusákovi – viz KUSAČ, s. 42.

³⁰⁷ WANDRUSZKA, s. 126.

Až do roku 1908 tak činili téměř výhradně ve formě tzv. *Briefe* (= dopisů)³⁰⁸, tištěných na hlavní straně fejetonové přílohy. Příspěvky tohoto ražení zveřejňovala Bohemia, podobně jako většina tehdejších německy psaných listů, už od 60. let 19. století. Haacke v této souvislosti podotýká: „*Pokud noviny od dob romantiky a hnutí Junges Deutschland nepřetržitě tisknou ‚Dopisy z Paříže‘, ‚Dopisy z Vídně‘ a ‚Dopisy z Berlína‘, znamená to, že už nechtějí nabízet jen holé zprávy o událostech, nýbrž že chtějí přinášet jedinečné literární příspěvky osobností, které zprostředkovávají vlastní pohled o životě ve svém městě.*“³⁰⁹ V éře Emila Faktora se většina těchto příspěvků přísně drží fejetonového žánru, příležitostně se ale objevují i reportážní líčení událostí. Wiegler záhy po svém příchodu rozpoznává autorský potenciál zejména Lahma a Bondyho a poskytuje jim větší prostor. Zároveň ruší jednotné, archaické označení *Brief* a nechává zalomit reportáže korespondentů ve fejetonu pod vlastním titulkem. Prívlastek dopisu si ponechávají pouze ryze fejetonistické texty.

Lahm a Bondy se oproti jiným autorům výrazněji neliší ve volbě témat, většinou nepřesahujících hranice obecně známých událostí v daném prostředí, nýbrž žurnalistickým zpracováním. Na rozdíl od četných vídeňských příspěvatelů, o nichž se zmíním v příští kapitole, často překračují hranice dobového fejetonu a zprostředkovávají čtenáři viděné děje a lokality prostřednictvím reportážního *přímého přenosu*, založeného na řešerších a autorském pozorování. Obzvlášť markantní je to u pařížského zpravodaje Lahma, do jehož agendy každoročně spadá například referování o *Pariser Große Woche*. Dostihový festival na pařížských závodističích Longchamp a Auteuil ohraničuje jarní společenskou sezónu v Paříži a ze zpravodajského hlediska ztělesňuje dvě rovnocenné sféry: sportovní a společenskou. Specifické prostředí dostihového sportu³¹⁰ Lahm zvládá postupně. V roce 1906 se ještě omezuje na ryze fejetonistické líčení společenského prostředí a časté odkazy na počasí: „*Gestern hatte der Pariser Himmel wieder seine verrufene düstere Musselinhülle angelegt, die unangenehm mit den duftigen, lichtlüsternen Toiletten der Schönen kontrastierte...*“³¹¹

O dva roky později už ale přináší čtivou reportáž, v níž vedle sebe vrství řešeršovaná fakta i vlastní pozorování: „*Der Grand Prix ist jetzt der höchst dotierte Preis, der auf*

³⁰⁸ Pariser Brief, Wiener Brief, Berliner Brief, Londoner Brief.

³⁰⁹ HAACKE, s. 479 – překl. M.C.

³¹⁰ Kisch o něm referoval jedinkrát v reportáži *Von Pferderennen und Rennpferden* v Přistání v Austrálii. KISCH, Egon Erwin. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Uspořádal Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-65, svazek 5 – *Paradies Amerika, Landung in Australien*, s. 496d.

³¹¹ LAHM, Carl. *Der Grand-Prix von Paris*. In: Bohemia, roč. 79, č. 163 (15.6. 1906), příloha s. 1.

Sportplätzen in der Welt zu holen ist. Das Derby von Epsom trägt nur 162 500 Franks, allein der Grosse Preis von Paris setzt sich zusammen aus 250 000 Franks, gegeben von der Renngesellschaft, 50 000 Franks von den Eisenbahnen und einen Teil der Eintrittsgelder, im ganzen gestern 363 175 Franks. (...) Es lässt sich sich denken, mit welcher Aufregung die wetthustige Pariser Bevölkerung dem Lauf der Pferde folgte, von denen eines nach drei Kilometer Galopp einen ganzen Stoß Tausendfranks-Scheine gewinnen sollte. (...) Alles schreit und gestikuliert, sobald der Starter das Zeichen gegeben, jeder ruft wie besessen den Namen seines Favorits, auf den er gewettet, als ob das den vier Beinen, die so viel Hoffnung tragen, größere Muskelkräfte verleihen könnte... Die fürchterliche Aufregung. Freuderufe. Flüche. Wortwechsel mit dem Nachbarn, der auf einen anderen Favorit gesetzt und der durch das Geschrei in seinen Chancen beeinträchtigt zu sein glaubt. Auf der Tribüne der Pferdebesitzer dagegen kaum ein Lächeln des Mister Vanderbilt, der sich mit höflicher Verbeugung für die Gratulation der anderen Kavaliere bedankt...³¹² Na závěr autor vyše i ironický šleh: „Am Tage des höchsten Triumphs der Pferde in Longchamp kann man auch ihre Dekadenz feststellen: statt eines edlen Gespanns zieht die vornehme Gesellschaft das dampfende und pfauchende hundertpferdige Auto vor. Wozu also ‚zur Verbesserung des Pferdegeschlechts‘ weiterhin die ungeheuren Summen ausgeben, könnte man sich fragen. Sie ist nur ein Vorwand für einen Sport und für die Wetthlust...“

Text, který svým spádem připomíná pozdější kischovskou reportáž, vyvolává otázku, zda se Lahm vyrovnal s nelehkým úkolem popisovat stále stejné prostředí pařížské *high society* na dostizích podobně originálně i v příštích letech. V roce 1909 začíná jeho reportáž neméně efektně: „Die Vollblutpferde standen gestern in Longchamps unter Polizeiaufsicht. Sie fuhren von den Rennställen in Maisons-Laffitte mit einer Eskorte berittener Gendarmen in den ‚vans‘ zum Grand Prix, obgleich die Stallknechte, die am letzten Sonntag in Auteuil revolutionäres ‚sagotage‘ getrieben, versprochen hatten, sie würden den Großen Preis nicht stören. Sie hielten auch ihr Versprechen. Aber die Sonne war revolutionär aufgelegt und sie übernahm das ‚sabotage‘; sie hat den Schlusstag der Pariser Saison total verdorben. Werden Sie es mir glauben? Wir sahen Pelze in Longchamps!“³¹³

Nejvíce dokáže Lahm vytěžit z popisu dostihových reálií, politických souvislostí a tradiční sportovní rivality Angličanů a Francouzů, začíná být ale poněkud bezradný,

³¹² LAHM, Carl. *Der Grand-Prix*. In: Bohemia, roč. 81, č. 168 (19.6. 1906), příloha s. 1.

³¹³ LAHM, Carl. *Die Pariser Große Woche*: In: Bohemia, roč. 82, č. 182 (2.7. 1909), s. 1 – 2.

jakmile je nucen přejít na společenské a módní aspekty. Ty zajímají dobového čtenáře ještě více než průběh samotných dostihů a korespondent, mezi jehož úkoly patří mimo jiné zpravodajství z pařížského Salonu³¹⁴, je v zájmu uplatnění popisu nejnovějších klobouků a toalet nucen rezignovat na přehlednější strukturu materiálu a upřednostnit ryzí výčet obrazů, na který je čtenář zvyklý z klasických *dopisů*. Dobře rozjetá reportáž se tak ve své závěrečné části takřka mění ve vídeňský fejeton. Vzhledem k nutnosti obšírně popsat oblečení vysoce postavených návštěvníků se autor dost dobře nemůže vyhnout postřehům o počasí, které se pochopitelně cyklicky opakují a narušují tak dále rytmus textu.

Tematické rozpětí Lahmových reportážních textů často ovlivňují konkrétní události. Když Paříž v lednu 1910 postihuje ničivá povodeň, otiskuje Bohemia ve fejetonu na první straně text *Eine Weltstadt in Wassernot*³¹⁵, v němž Lahm kombinuje perspektivu novináře-zpravodaje a řadového obyvatele města. Na začátku si pomáhá stylistickými prostředky, typickými spíše pro klasický fejeton: „*Schneesturm mit Blitz und Donner, eine von allen Seiten vordringende Überschwemmung, wir tanzen nicht mehr auf einem Vulkan, wohl aber in einem Höllenwinkel, den Dantes Phantasie unentdeckt gelassen hatte. Paris hat schon oft ein universelles Kopfschütteln hervorgerufen; selten erstaunte es die Welt mehr als jetzt. Es besitzt eine ganze Armee als Garnison, eine vortrefflich organisierte Feuerwehr, ein Wasserbauamt mit großem Personal und dazu die vortrefflichste Polizei; dies alles konnte nicht eine Sekunde die Katastrophe aufhalten...*“ Následující stať už ale nepostrádá reportérský pohled a spád. Lahm objasňuje rozsah živelné pohromy prostřednictvím odkazů na geografii města, následující odstavce pak koncipuje jako sled obrazů ze zaplavené Paříže, kde zčásti přechází do ich-formy: „*Der elegante Palast des Äußeren Ministeriums, wo oft königliche Besucher der Republik logiert werden, ist wie ein Kartenhaus vom Zusammenbruch bedroht; die Bureaux wurden geräumt und nur noch der Minister harrt mutig im dritten Stock des solideren Flügels aus. (...) Heute musste ich unbedingt einem Bekannten in der rue de l'Université, die hier in der Nähe ist, einen Besuch abstatten; das war der erwünschte Vorwand zu einer Kahnfahrt durch den alten aristokratischen Faubourg Saint-Germain. Vier Kilometer lange Parallelstraßen des Flusses sind in diesem belebten Viertel ganz á la Venedig für Gondelfahrten umgewandelt worden. (...) Der Freund sitzt im zweiten Stockwerk, ziemlich trocken, aber in der Kälte, da sein*

³¹⁴ LAHM, Carl. *Der Pariser Salon*. In: Bohemia, roč. 81, 22.4. 1908, příloha s. 1.

³¹⁵ LAHM, Carl. *Eine Weltstadt in Wassernot*. In: Bohemia, roč. 83, 30.1. 1910, s. 1–3.

Holzvorrat in den Kellern schwimmt und neues Brennmaterial für die Cheminées nicht kommen will. (...) Von dieser Misère merke ich nicht viel, als ich, meinem Kahn wieder entstieg, nach dem Kai Voltaire gelange, wo die herbeigeströmten Scharen der Neugierigen sehr vergnügter Laune sind. Das Bild ist dort auch recht ‚pitoresk‘. Die Seine hat nahezu die Höhe der Kaimauer erreicht; ein paar Schiffe wiegen sich so hoch, dass man glauben kann, sie werden im nächsten Augenblick auf die Straße herüberspazieren.“

Přestože do Lahmovy zpravodajské agendy patří například světová výstava v Bruselu³¹⁶ nebo veřejná letecká produkce bratří Wrightů³¹⁷, největšího efektu docíljuje v textech ze všedního života v Paříži. Patrně nejzajímavější je reportáž *Fahrende Minister*³¹⁸, kde autor v kaleidoskopickém sledu obrazů (*Augenblickbilder*) načrtává systém pařížské veřejné dopravy a konfrontuje prostřednictvím několika epizod tento svět obyčejných lidí s postavami bývalých ministrů, kteří z různých důvodů jezdí autobusem nebo tramvají. Lahm prokazuje cit pro detail i jemnou ironii zejména při líčení omnibusové kanceláře na prestižním bulváru: „*Mitten in der Reihe der Luxusläden ein Omnibusbureau, schmutzig, mit einer Gasflamme und einem Kanonenofen. Darin ein lebensgefährliches Gebrücke von eiligen Leuten, die sich ihre Nummern holen. Niemand wird mit einem Omnibus befördert, bevor nicht seine Nummer aufgerufen wird. Das Faustrecht gilt nicht, der Stärkste und er Schwächste, der Reichste und der Ärmste steigen alle in das vorsichtflutige dreipferdige und das moderne siebzigpferdige Vehikel, ganz nach der Reihe, wie sie angekommen. Und meldete sich Präsident Fallières in Person, niemand würde ihn vor sich einsteigen lassen, wenn er nicht seine Nummer vorzeigen könnte. Hier hat man wirklich die berühmte ‚egalité‘ der Republik. (...) Der kleine Herr hat die Nr. 171. Es ist Herr Theophile Delcassé, früherer Minister des Auswärtigen. Beend ersteigt er die Treppe zum Omnibusverdeck, die vor ihm die Frau genommen, und mit seinen Folianten und dem Zeitungsbündel setzt er sich neben sie, auf den engen Platz, den sie ihm auf der Lederbank belassen will. ‚Complet!‘ ruft der Schaffner. Enttäuscht bleiben hundert Menschen zurück.“*

³¹⁶ LAHM, Carl. *Die Eröffnung der Brüsseler Weltausstellung*. In: Bohemia, roč. 83, 27.4. 1910, s. 1 – 3.

³¹⁷ LAHM, Carl. *Der Kampf mit dem Luftmeer: Die Wrightschen Flugversuche*. In: Bohemia, roč. 82, č. 222 (13.8. 1908), s. 3.

³¹⁸ LAHM, Carl. *Fahrende Minister*. In: Bohemia, roč. 81, č. 49 (19.2. 1908), příloha s. 1.

K reportážím ze všedního dne patří také *Pariser Blumen*³¹⁹, jejíž spouštěcím momentem je jednoduchá situace: na konci listopadu se uzavírá nejen hlavní sezóna v Paříži, ale i doba návštěv tamních parků jako je Saint Cloud, známých svými květinami. Lahm se snaží dopátrat, odkud pařížské květiny pocházejí a nahlédnout za kulisy floristických firem. V textu *Nationalfest*³²⁰ zase přibližuje různé odstíny francouzského státního svátku, pojímaného jako impresionistický sled barev, dojmů a lidí. Strukturně nejpracovanější z této série se jeví *Versailles im Schnee*³²¹, zachycující procházku po Versailles, které v březnu nečekaně zasáhl přívál sněhu. Východisko textu odpovídá klasickému fejetonovému zadání: autor se prochází sněhem a dumá o společensko-kulturních tématech a souvislostech, Lahm ovšem přistupuje k reportážnímu zpracování: „*Bei stundenlangen Wandern keine menschliche Begegnung! Begegnungen anderer Art die Menge! Die antiken Statuen und die alten Bäume im silbernen Schmuck der eisigen Erinnerungen, pikante königliche Anekdoten und Schreckensbilder, wie das Versailles im grünen Kleide – sie erzählen sie nur weniger oft, und darum ist der Reiz, sie zu hören, vielleicht umso größer.*“ Autor pak kombinuje dvě linky: k procházce po Versailles, v níž líčí okolí, kolemjdoucí a chvílemi se obrací i na čtenáře („*Ist das ein Schneegestöber! Lustig und frech fliegen uns die Flocken in die Augen... Weiter dringen wir durch den Wald. Das Schneegestöber begleitet uns noch eine Weile...*“), staví do kontrastu historicko-kulturní látku („*Als Lenotre den Park anlegte, als 20 000 Arbeiter mit 6000 Pferden und Karren in der Waldwildnis den schönsten Lustort der Erde entstehen ließen und als eine halbe Milliarde Franks in Versailles voll künstlerischen Wohlbehagens angestrebt wurde...*“) a novinářské postřehy („*Das Städtchen Versailles sieht an solchen Schnee- und Regentagen nicht mehr und nicht weniger reinlich aus wie andere französische Provinzstädte, die nicht über eine Einwohnerzahl von 50 000 hinausgelanden können...*“).

Jedním z projevů východisek vídeňské fejetonové školy v Lahmových pracích jsou časté uvozující tázací či zvolací věty, jimiž jakoby autor kompenzoval výlety do nezvyklého žánru: „*Wie kommt das? Seit sieben Wochen hat es im Tal von Chamonix nicht mehr geregnet, und während andere Flüsse in Europa im Schweiß ihres Angesichts nur noch die paar Tropfen eines Bächleins dem Meere entgegenschicken, rollt*

³¹⁹ LAHM, Carl. *Pariser Blumen*. In: Bohemia, roč. 84, č. 329 (28.11. 1911), s. 1 – 2.

³²⁰ LAHM, Carl. *Nationalfest*. In: Bohemia, roč. 85, č. 198 (20.7. 1912), s. 1 – 2.

³²¹ LAHM, Carl. *Versailles im Schnee*. In: Bohemia, roč. 82, 12.3. 1909, s. 1 – 2.

*die Arve mit rasender Geschwindigkeit ihre tollen Wassermassen zur Rhone hinunter...*³²². Přesto není pochyb o tom, že Wiegler pařížského korespondenta motivuje k vyhledávání nezvyklých perspektiv. Lahm přitom i nadále setrvává v tradičním prostředí pařížské společnosti a originality dosahuje spíše prostřednictvím snahy zajímavě popsat to známé a jednoznačné, než touhou proniknout do oblastí, kde nikdo před ním nebyl. Jestliže se korespondent vydává na výstup do francouzských Alp³²³, činí tak proto, že se jedná o letitý zvyk Pařížanů a Francouzů ochladit se uprostřed horkého léta. Když se v Bohemii diskutuje o německých buršácích, přináší postřehy o francouzských studentech³²⁴, výrazněji nepřekvapuje ani výletem do Brestu³²⁵. Nachází nicméně nové perspektivy, jak tradiční témata postihnout a hojně při tom využívá nadhledu a ironie: „*Es regnet. Wir sind in der Stadt des Regens. Wenn kein Wasser vom Himmel fällt, fühlen sich die Einwohner von Brest nicht wohl, so versichert man uns; Sonnenschein macht sie ängstlich und verhindert sie am Spaziergehen... In der Tat, Männlein und Weiblein sind wahre Gumipuppen: Gummigaloschen an den Füßen, einen Gummimantel um die Schultern, eine Gummikapuze über dem Kopf.*“³²⁶

Z dosavadní fejetonistické praxe se ve Wieglerově éře podařilo osvobodit také berlínskému korespondentovi Bohemie Josefu Adolfu Bondymu. Na rozdíl od Lahma byl ale i nadále do značné míry vázán na aktuální témata a *časovosti*, což lze bezesporu zdůvodnit jeho působištěm. Rakousko-uherské prostředí bylo na Berlín vázáno přece jen podstatně pevněji než na vzdálenější Paříž a častým úkolem tamního zpravodaje tak bylo zprostředkovat čtenáři významné dobové události, o nichž byli čtenáři v německojazyčném prostoru zpraveni s minimálním časovým odstupem a které pro ně měly praktický kulturně-společenský význam.

Příkladem této tendence je reportáž *Der große Zeppelintag der Berliner*³²⁷, v níž se Bondy vrací k demonstraci vzducholodě hraběte Zeppelina. Autor zprvu popisuje velkou událost z pohledu nedočkavých diváků, prostřednictvím směsi faktů a vlastního pozorování načrtává kontext události: „*Nun fluten die Menschenflüsse straßenauf, straßenab. 400 000 Schulkinder wollen den 71jährigen mit quitschendem Hurrah begrüßen, dessen eisgrauen Schnauzbart sie schon auf so vielen Bildern gesehen haben. Erwartungsvoll hopsen sie mit ihrem papierenem Zeppelinchen übers Pflaster.*“ Bondy

³²² LAHM, Carl. *Phantasten vom Montblanc*. In: Bohemia, roč. 84, č. 240 (31.8. 1911), s. 1 – 3.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ LAHM, Carl. *Pariser Studentenstreiche*. In: Bohemia, roč. 84, č. 47 (16.2. 1911), s. 1 – 3.

³²⁵ LAHM, Carl. *Brest*. In: Bohemia, roč. 84, č. 142 (24.5. 1911), s. 1 – 3.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ BONDY, Josef Adolf. *Der große Zeppelintag der Berliner*. In: Bohemia, roč. 82, 31.8. 1909, s. 1 – 3.

se však na nadšení kolem sebe dívá s rezervovaností zahraničního pozorovatele, místy se nevyhýbá ironickému krčení ramen: „Für sie alle ist er der ‚Eroberer der Lüfte‘, sie wissen nichts von vielen, die ihm vorgearbeitet haben, sie glauben, er habe aus dem Nichts das große Wunder geweckt, sie halten ihn für das ewiger Ehren würdige Genie, das den Deutschen und der Menschheit das erste Luftschiff geschenkt hat. (...) Was scheren sie die Meinungen vieler Sachverständiger, die bei aller Anerkennung der ungewöhnlichen Verdienste Zeppelins, der Überzeugung sind, man werde seine Wege bald wieder verlassen müssen, und die seine starren Schiffe geniale Spielzeuge nennen? Beruht nicht alle Volkstümlichkeit, die über Nacht geboren worden ist, auf kleinen oder großen logischen Schnitzern?“ Bondy putuje v davu k planině v Tempelhofu, odkud bude předvedení vzducholodi nejlépe vidět a nabízí další fakta, letopočty a anekdoty. Aviatický svátek ovšem představuje jen jeden odstín reportáže. Druhým, skrytým, rozměrem je polemika s říšskoněmeckou mentalitou: „Der Graf Zeppelin, dem Deutschland heute zujauchzt, ist kein blutleeres Idol. Seine nie erschöpfte Frische, sein reines, von Eigennutz nicht angekränseites Streben, seinen heißen Glauben an den Erfolg zu verherrlichen, ist dem nörgelnden, schnell ermüdenden, selbstischen Geschlecht ein elementarer Wunsch geworden. Lasst die gedrungene Gestalt dieses Idealisten auf dem hohen Piedestal! Wenn uns die Halbgötter fehlen, lasst uns Viertel- und Achtelgötter ehren; ganz will das Volk dem Heroenkultus nicht entsagen.“

Bondy se na diskurs, v němž se pohybuje, dívá s rezervou, jak o tom svědčí i jeho postřehy ze svatebních oslav prince Eitela Friedricha v Berlíně, otištěné ve fejetonistické příloze pod titulkem *Das Schaugespränge im Weißen Saal: Bilder aus dem königlichen Schlosse in Berlin*³²⁸: „...Auch den feierlichen Einzug der Braut des Prinzen Eitel Friedrich, der Herzogin Sophie Charlotte, will ich hier nicht sehr ausführlich beschreiben. Es ist noch nicht neun Monate her, da zog die Braut des deutschen Kronprinzen gleichfalls durchs Brandenburger Tor zum königlichen Schloß, und man erinnert sich noch deutlich der Episoden, die sich diesmal prompt wiederholten.“

Zatímco Lahmovým primárním tématem je život pařížské společnosti, Bondy se často zabývá přelomovými událostmi z oblasti vědy a techniky. Vedle četných aviatických

³²⁸ BONDY, Josef Adolf. *Das Schaugespränge im Weißen Saal*. In: Bohemia, roč. 79, 7.3. 1906, příloha s. 1.

experimentů a událostí³²⁹ lze do této sféry zařadit reportáž *Die Berliner beim Mars*³³⁰, popisující pozorování Marsu na berlínské hvězdárně. Autor se nevyhýbá zdůraznění přelomovosti okamžiku („*Seit langen, langen Jahren war der Mars uns nicht so nah, und jetzt sollen wir ihm direkt ins wunderreiche Antlitz sehen...*“), těžištěm textu se ale ukazuje být reportážní popis samotného večera na hvězdárně Treptow: dychtivých zájemců o neobvyklý zážitek, obyčejných Berličanů, jejichž rozechvělost, neznalost i zemitost najednou Bondy přibližuje s pomocí přímé řeči v berlínském dialektu: „*Da immer nur einer hindurchlugen kann, so haben die Hintermänner eine nicht leichte Geduldprobe zu bestehen. Begreiflich, dass der zu seiner Tageszeit versagende Berliner Witz endlich auch hier seine Knallerbsen wirkt. Eine Stimme ruft: ‚Sie Fräulein, können Sie schon luchen? Vergucken Sie sich nicht zu sehr in den Mars!‘ Aber die oben lassen sich die mühsam erkaufte Schau nicht kürzen. Dazwischen werden gelehrte Gespräche geführt: ‚Wat meenen Sie, wat so een großes Mikroskop kostet?‘ ‚Na, haariges Geld!‘ Gleich darauf stellt einer die Hypothese auf, dass die Marsbewohner ein Fettgehirn haben. Aber er verrät nicht, wie er auf diese Weisheit gekommen ist. Dass es auf dem Mars Kanäle gibt, darüber sind fast alle unterrichtet, und darauf freuen sie sich am meisten.*“

Všední život svého města komentuje Bondy jen sporadicky. Jestliže nachází téma jako například berlínskou botanickou zahradu³³¹, je obvykle spojeno s aktuálním děním – v tomto případě se slavnostním otevřením. Nedostatek epičnosti, akce, se autor snaží vyvážit užitím literárních obrátů, častých přirovnání a poskytnutím faktografického zázemí: „*Seit langem schon sah jeder, der mit der Wanseebahn ins Freie hinausfuhr, oberhalb des ins Grüne gesäetern Städtchens Steglitz, die grandiosen Schiffe eines Doms von Glas. (...) Während es im alten Berliner Garten, der nur ein Viertel des Raumes im Vergleich zum neuen einnahm, 32 Feuerstellen gab, werden die riesigen Schauhäuser mit all ihren Anhängseln von einem einzigen Kesselraum aus mit Wärme gespeist.*“ Členité prostředí zahrady s různými expozicemi je pojato jako putování různými světy, popis odlišných typů porostů probíhá jako řetěz asociací, které ve svém důsledku odvádějí pozornost od aktuálně-zpravodajského východiska reportáže. Přestože je od prvních řádků jasné, že popisovaná botanická zahrada je nově vybudovaná, teprve v posledním odstavci se dozvídáme, že ji Bondy společně s dalšími

³²⁹ BONDY, Josef Adolf. *Der Himmel voller Luftballons*. In: Bohemia, roč. 81, č. 284 15.10. 1908, příloha s. 1.

³³⁰ BONDY, Josef Adolf. *Die Berliner beim Mars*. In: Bohemia, roč. 82, 7.12. 1909, s. 1 – 2.

³³¹ BONDY, Josef Adolf. *Ein botanischer Garten*. In: Bohemia, roč. 83, 7.6. 1910, s. 1 – 2.

Berlíňany a četnými vědeckými kapacitami navštívil u příležitosti slavnostního otevření.

Akci ve svých reportážích odvíjí Bondy hlavně od jednání popisovaných osob a jejich konfrontace s reportérovým viděním. Demonstruje to mimo jiné v textu *Die 144. Stunde*³³², kde se ocitá uprostřed obecenstva při berlínském šestidenním cyklistickém závodě. „*Heh! Heh! Pfiffe, Applaus! Die Husarenkapelle posaunt dem Eintretenden ihren Kriegsmarsch unmittelbar ins Ohr. Ich taumle im höllischen Lärm zur Brüstung der Tribüne. Die Erregung ist schon wieder vorbei. Der Vorstoß eines Rennfahrers ist missglückt. (...) Die vier ersten, gleichbevorzugten Paare sind am behüsamsten. Nur die beiden anderen Paare, die – gleichfalls in derselben Linie – noch um zwei Runden zurückliegen, versuchen es immer wieder auszubrechen, um noch vor Torschluß einen Vorsprung zu gewinnen. Das gibt dann immer ein kurzes Ausflammen der Energien, im Jagen über Höhen und Tiefen, schnelle Ablösung innerhalb des streitlustigen Pärchens.*“ Podobně jako Lahm na pařížských dostizích, neváhá ani Bondy na berlínských cyklistických závodech předložit sled větších i menších dějů ze zákulisí, jejichž prostřednictvím ilustruje celý subjekt reportáže: „*Sie sind geldstolz, die Großen der Rheinländer. Rütt zum Beispiel, der hier wahrscheinlich alle in Grund und Boden geradelt hätte, machte diesmal nicht mit, weil man ihm die bescheidene Förderung – 2000 Mark für jeden Tag nicht bewilligt hatte. Die allerersten erhielten in diesem Rennen ein Tagegeld von nur – 1200 Mark, und so zog es Rütt vor, in diesem Falle den Manager seines alterprobtan Siegerkameraden, des Holländers Stol, zu spielen.*“

Shrnu-li poznatky ze studia textů Lahma a Bondyho, docházím k závěru, že je na místě formulovat *aspekt zahraničního zpravodaje* v dobovém reportážním diskursu Bohemie. Vztahuji jej výhradně ke zmíněné dvojici autorů a nikoli obecně na všechny autory Bohemie činné v zahraničí, neboť to by zřejmě znamenalo už příliš zkreslující zevšeobecnění. Jádrem poznatků z této kapitoly je ovšem zjištění, že minimálně někteří korespondenti se dokázali kvalitně vymanit ze žánrového vymezení německého fejetonu a publikovali texty místy velice připomínající kischovskou reportáž, byť bez jakékoliv politické perspektivy a pochopitelně na základě jiného tematického zázemí. Částečně tak činili už před rokem 1910, než začaly vycházet Kischovy Prager Streifzüge.

Není nijak těžké zformulovat důvody, proč tyto tendence nalézáme právě u zahraničních korespondentů – pro uplatnění reportážních postupů měli veškeré

³³² BONDY, Josef Adolf. *Die 144. Stunde: Bilder vom Berliner Sechstage-Rennen*. In: Bohemia, roč. 86, č. 15 (16.1. 1913), s. 1–2.

předpoklady, vycházející ze čtenářsky velice atraktivního zahraničního prostředí. Vzhledem k časovému souběhu a indiciím známým z předchozích kapitol této práce jsem popsany vývoj aplikoval v kontextu s příchodem Paula Wieglera. Pokusy o odvození případné souvislosti mezi Lahmovými a Bondyovými texty na jedné straně a Kischovými reportážemi na straně druhé – například ve smyslu možné inspirace ze strany mladého pražského autora – by ovšem sahaly mimo potřebný, důkazy podložený argumentační rámec.

4.5. Další autoři Bohemie

Složení redakce Bohemie se dnes rekonstruuje krajně obtížně. Vzhledem k již několikrát zmiňované praxi nepodepisování článků ve zpravodajství zůstává část jmen redaktorů ztracena nenávratně, jména dalších autorů určujeme na základě analýzy frekvence výskytu v listu a sféry činnosti. Když jsem si pro potřebu této práce sestavoval základní přehled, alespoň příležitostné nápovědy mi poskytlo Kischovo Tržiště senzací. Že alespoň část mých dedukcí je správná, pak ukázalo dodatečné srovnání s Kusákovou prací³³³, která se v tomto směru překvapivě přesně shoduje s mými výsledky. Pokud odhlédneme od autorů, jimž jsme se věnovali v předchozích úsecích, do stálého redakčního týmu Bohemie ve sledovaném období dále patří:

- Felix Adler, hudební kritik;
- August Ströbel, výtvarný referent a redaktor přílohy Prager Frauenzeitung;
- Dr. A. von Wilke, fejetonista – do jeho působnosti spadají materiály s historickou tematikou, které od roku 1908 přebírá Paul Wiegler;
- Richard Rosenheim, publikující do roku 1909 každou neděli fejetony pod pseudonymem Teddy;
- Willi Handl, přebírající rubriku nedělních fejetonových postřehů od Teddyho a příležitostný autor divadelních recenzí;

Tuto sestavu pak doplňuje řada spolupracovníků a dopisovatelů, kteří příležitostně publikují své texty v rubrice fejetonu. Ve sledovaném období jsem zaznamenal, mezi jinými, práce těchto autorů: Friedrich Adler, Regine Adler, Wilhelm Adler, Oskar Baum, Philipp Berges, Eugen Baron Binder-Kriegelstein, Alfred Birk, Wolf v. Bodenbach, Alois Robert Böhm, Karl Böttcher, Max Brod, Max Dräxler, Hans Heinz Ewers, Franz Farga, Otto Flake, Desider Freystadt, Max Funke, Artur Fürst, Antonie di

³³³ KUSÁK, s. 38 – 39.

Georgi, Max Glaser, Elisabeth Goedicke, Oskar Grosberg, Rudolf Haas, Georg Hermann, Hermann Horn, Richard Huldschiner, Norbert Jacques, Franz Kafka, Gustav Kander, Gerhard von Keussler, Hermann Kienzl, Paul Kisch, Hugo König, Georg Lengbach, Paul Leppin, Stanff v.d. March, Erich von Mauern, Klara Mautner, Robert Michel, Walter Mitscherlich, Hans Osten, Otto Pick, Alfred Polgar, Felix Poppenberg, Emil Reichert, Eugen Rentsch, Hugo Salus, Emil Sandt, Hedda Sauer, Ludwig Amadeus von Savoyen, Moritz Scheyer, Paul Schlesinger, Karl Eugen Schmidt, Lothar Schmidt, Wilhelm v. Scholz, Oskar Stein, Ludwig Stettenheim, Karl Heinz Strobl, Hugo Schwarz, Paul von Szczepanski, Edith Gräfin Walburg, Hans Wantoch, Sammy Weller, Paul Wertheimer, Oskar Wiener, Hans Winand, Heinrich von Zimmermann.

Výše uvedený seznam netvoří v žádném případě reprezentativní ani úplný výčet autorů. Jednak vycházely i ve fejetonu Bohemie příspěvky podepsané pouze iniciálami nebo vůbec, některá z uvedených jmen jsou pravděpodobně pseudonymy a především ne všechny texty odpovídaly tématu mého studia. Z výzkumu jsem například vyřadil většinu článků z Prager Frauenzeitung a dalších příloh, které ani vzdáleně neodpovídaly žánrovému diskursu reportážních textů, nereflektoval jsem příspěvky ve sportovní či národohospodářské rubrice. Zcela logicky jsem neupotřebil ani četné povídky a novely na pokračování, které v Bohemii z let 1906 až 1913 vycházely.

Reportážní texty z tohoto období sice netvoří homogenní skupinu, ale jednoznačně mezi nimi převládají texty s cestopisnými náměty. Podle způsobu zpracování je lze rozdělit na reportáže, *cestovní dopisy* (Reisebriefe) a *zprávy očitých svědků*. Poslední dva zmíněné přístupy jsou ale od přelomu let 1908 a 1909, který jsme v předchozích částech této práce určili jako období modernizace fejetonové rubriky, na ústupu. *Cestovní dopisy*³³⁴ vycházejí z vídeňské fejetonistické školy a jejich hlavním těžištěm nejsou zajímavosti o navštíveném kraji, nýbrž samotný autor a jeho názory na dané prostředí. Charakteristickým příkladem *zprávy očitých svědků* je text *Mit Zeppelin in den Lüften*³³⁵, který pro Bohemii napsal Emil Sandt. Autor, spisovatel dobrodružných románů, se jako jediná soukromá osoba zúčastnil dvanáctihodinového pokusného letu vzducholodi hraběte Zeppelina. Ve svém textu kombinuje perspektivu pasažéra na

³³⁴ Např. WELLER, Sammy. *Reisebriefe aus Amerika*. In: Bohemia, roč. 79, 20.6. a 5.7. 1906, příloha s. 1; SCHMIDT, Karl Eugen. *Eindrücke aus Neapel*. In: Bohemia, roč. 84, č. 231 (22.8. 1911), s. 1 – 3; SCHMIDT, Karl Eugen. *Vor den Toren Roms*. In: Bohemia, roč. 84, č. 249 (9.9. 1911), s. 1 – 3; HULDSCHINER, Richard. *Erotischer Reisebrief*. In: Bohemia, roč. 85, č. 348 (17.12. 1912), s. 2 – 3; DRÄXLER, Max. *Auf dem Dampfer aus Wien nach Konstantinopel*. In: Bohemia, roč. 86, č. 107 (20.4. 1913), 55 – 56.

³³⁵ SANDT, Emil. *Mit Zeppelin in den Lüften*. In: Bohemia, roč. 81, č. 195 (17.7. 1908), příloha s. 1.

výjimečné cestě a odborníka přibližujícího technické parametry a specifika nezvyklého prostředí: „*Ich befand mich in der mittleren Gondel. Ihre Wände, ihr Fußboden, ihre Decke bestehen aus dem mildes Licht durchlassenden Ballontuche. Raum für mehr als ein Dutzend Personen gebend, bietet sie an den Längsseiten bequeme Sitze und vier an feinen aber starken Ketten hängende Tischchen vervollständigen die Ausrüstung, die nach Raum wie Farbentönung anheimelnd genannt werden darf.*“ Kromě různých aviatických experimentů a dobrodružství³³⁶ tvoří náplň zpráv očitých svědků například polární výpravy³³⁷.

Reportáže ze zahraničních cest většinou představují samostatné celky o 1 – 2 textech, neboť vesměs vznikly jako produkt konkrétní autorovy cesty. Vícedílné cykly v rozsahu Kischových *Prager Streifzüge* takřka neexistují. Výjimkou je seriál balkánských reportáží Norberta Jacquese *Im Halb-Orient*³³⁸, který vycházel každý víkend po sedm týdnů a podle redakčního komentáře připojenému k poslednímu dílu slavil velký čtenářský úspěch. Jacques³³⁹ postupuje podle klasických pravidel cestopisů: jeho cesta začíná na lodi u dalmatinského pobřeží, vyprávění postupuje v minulém čase souvislým tokem podle chronologické linky, příležitostně jej obohacuje přímá řeč. „*Unsere Photographier-Leidenschaft hatte uns zusammengeführt. Ich sah, gerade nachdem wir Triest verlassen hatten und die Küste sich in seliger Luft besonnt auszubreiten begann, wie er einen Apparat öffnete und gegen Triest hielt. Aber der Verschuß hatte noch nicht geklappt, da kam mit langen Sätzen der Kapitän das Deck heruntergestürmt: Sebranjeno! Defendito! Verbott, Verbott! rief er aufgeregt und hielt fassungslos beide Hände vor den Verschuß. Der Holländer konnte so schön ruhig lachen, mit seinem breiten Gesicht. Seine Zähne entblößten sich stark und leuchtend dabei. Er klopfte den Apparat wieder zu und sagte ruhig und guttural: „In Österreich ist alles verboten! Ich komm aus den holländischen Kolonien, alles war da erlaubt.*“ Jacques nezatěžuje proud vyprávění žádnými odbočkami, akční pasáže střídá popisnějšími a jednotlivé díly cyklu negradují k žádné pointě. Text nemá styčné body s vídeňským fejetonem, užití

³³⁶ Např. Nsg. *Im Ballon über die Alpen*. In: Bohemia, roč. 81, 3.9. 1908, příloha s. 1; MITSCHERLICH, Walter. *Im Ballon von Stuttgart nach Russland*. In: Bohemia, roč. 85, č. 306 (5.11. 1912), s. 2 – 3.

³³⁷ Nsg. *Cooks Nordpolfahrt*. In: Bohemia, roč. 82, 4.9. 1909, s. 1 – 2; AMUNDSEN, Roald. *Meine Südpolarexpedition*. In: Bohemia, roč. 84, č. 217 (8.8. 1911), s. 1 – 3.

³³⁸ JACQUES, Norbert. *Im Halb-Orient*. In: Bohemia, roč. 84, č. 259 (19.9. 1911), s. 1 – 3; č. 266 (26.9. 1911), s. 1 – 3; č. 273 (3.10. 1911), s. 2 – 4; č. 280 (10.10. 1911), s. 1 – 3; č. 287 (17.10. 1911), s. 1 – 3; č. 294 (24.10. 1911), s. 1 – 3; č. 340 (9.12. 1911), s. 1 – 3.

³³⁹ Norbert Jacques (1880 – 1954), německý spisovatel, novinář, filmový scénárista a cestovatel pocházející z Lucemburska; působil v listech *Oberschlesische Grenzzeitung* a *Frankfurter Zeitung*, autor literární a filmové postavy Dr. Mabuse.

reportážních postupů je nepochybné. Obsahově připomíná deníkový záznam bystrého pozorovatele, kterého na cestách zajímají geografie i místní lidé stejným dílem, samotný autor se však netlačí nijak do popředí.

V oblasti cestopisných reportáží převládají exotická prostředí jako Maroko³⁴⁰, Teherán³⁴¹ či africká poušť³⁴². Zřejmě nejzajímavější práci tohoto druhu představuje volný seriál tří indických článků³⁴³ spisovatele Hanse Heinze Ewera³⁴⁴. Autor volí poněkud jinou perspektivu než výše zmíněný Jacques: k tématu přistupuje s lehkou anekdotickou manýrou, když vykresluje své postavy včetně vypravěče, který zasahuje do děje jako aktivní hybatel měnící časové nebo geografické perspektivy. Reportáž ze soudního líčení v Kalkatě je pojednána jako konkrétní justiční příběh, tematický text o *mrtvých městech* v džungli je naopak sledem fantaskních obrazů z různých oblastí. Ewers zčásti odbíhá k historii jezuitského státu Christiania v Bolívii, nakonec ale dává čtenáři očekávanou dávku atraktivních obrazů z džungle: „*Tote Städte – ich kenne manche. Nie werde ich die Stunden vergessen, die ich oben auf dem schweren Dache des Hotel Pompeji stand. Ein wildes Gewitter jagte von Vesuv herunter, blaue Blitze brachen über die Römerstadt. Und die anderen heißen Stunden, die ich als Knabe verträumte im Hause der Bettier und im Tempel der Juno. (...) Im tiefen Dschungel alles. Rings umwuchert von Palmen und Baumfarnn von Bambus und Lianen, Papageien kreischen in den Bäumen, Affen jagen sich, im Dickicht heult irgendwo der Schakal und der Leopard. Und tief dröhnen dazwischen die scharfen Trompetentöne der wilden Elefanten.*“

Reportážní črtou *Der Hafen von London*³⁴⁵ se prezentuje spisovatel Karl Hans Strobl³⁴⁶. S nadhledem vypráví o peripetiích s celníky a rušení nočního klidu na lodi,

³⁴⁰ BÖTTCHER, Karl. *Ein Ausflug in Marokko*. In: Bohemia, roč. 81, 26.3. 1908, příloha s. 1.

³⁴¹ FUNKE, Max. *Teheran*. In: Bohemia, roč. 82, 14.7. 1909, s. 1 – 3.

³⁴² SCHMITZ, Oskar A.H. *Die Oase Khargeh*. In: Bohemia, roč. 84, č. 182 (4.7. 1911), s. 1 – 2; POPPENBERG, Felix. *Römerzüge in Afrika*. In: Bohemia, roč. 85, č. 194 (16.7. 1912), s. 1 – 2; FREYSTADTL, Desier. *Momentbilder aus Tunis*. In: Bohemia, roč. 85, č. 266 (26.9. 1912), s. 1 – 3.

³⁴³ EWERS, Hans Heinz. *Eine Gerichtssitzung in Kalkutta*. In: Bohemia, roč. 84, č. 73 (14.3. 1911), s. 1 – 3; *Die toten Städte im Dschungel*. In: Bohemia, roč. 84, č. 96 (6.4. 1911), s. 1 – 2; *Ali Baba und die vierzig Räuber*. In: Bohemia, roč. 84, č. 166 (18.6. 1911), s. 1 – 2.

³⁴⁴ Hans Heinz Ewers (1871 – 1943), německý spisovatel, scénárista a satirik, zabývající se především fantaskní a spirituální látkou po vzoru E.A. Poea a O. Wildea; autor dobově populárních románů jako *Der Zauberlehrling oder die Teufelsjäger* a *Die Geisterseher*, po druhé světové válce kvůli kolaboraci s nacistickým režimem odmítán a zapomenut.

³⁴⁵ STROBL, Karl Hans. *Der Hafen von London*. In: Bohemia, roč. 84, č. 254 (14.9. 1911), s. 1 – 3.

³⁴⁶ Karl Hans Strobl (1887 – 1946), rakouský spisovatel narozený v Jihlavě, autor téměř osmdesátisvazkového díla; v mládí silně nacionalistické romány z pražsko-německého studentského prostředí – např. *Der Schipkapaß*, *Das Wirtshaus zum König Przemysl*, později bismarckovská trilogie *Der Wilde Bismark*, *Mächte und Menschen*, *Die Runen Gottes*. Na rodný kraj vzpomíná v prózách *Mährische Wanderungen* a *Verlorene Heimat*.

skutečným hlavním motivem jeho textu je však vystihnoutí svérázného prostředí přístavu. Strobl jej popisuje prostřednictvím série básnických obrazů, hledá kontrasty a barvy, všímá si sebemenších detailů, které spouštějí další asociace: „*Um die grauen und weißen Zinnen dieser düsteren und wuchtigen Festung aber braust das Leben des Londoner Hafens. Ein ungeheurer brodelnder Topf, ein rasender Panegyrikus der Erwerbens. Die Luft ist in unaufhörlicher Bewegung vom Kreischen der Dampfpeifen, von einem unterirdischen Donnern, von einem Dröhnen, als würden riesenhafte Pfähle eingeraumt. Auch die Arbeit hat hier zyklisches Mauerwerk aufgestürmt, nicht minder massig und schwer als die Türme des Towers.*“

Patrně nejznámějším a nejvíce citovaným textem, zmíněným v této kapitole, je stať *Die Aeroplane in Brescia*³⁴⁷, publicistický debut Franze Kafky³⁴⁸. Stať vznikla během výletu do Itálie s Maxem a Otto Brodovými lze z dnešní perspektivy bezesporu označit za reportáž. Pozdější spisovatel popisuje průběh a atmosféru leteckého dne v Brescii, jehož se zúčastnili slavní letci Blériot, Rougier, Curtis a Leblanc. Každý z pilotů je jiný a Kafka je popisuje jako umělce svého druhu: „*Vor dem benachbarten Hangar sitzt Curtis ganz allein. Durch die ein wenig gelüfteten Vorhänge ist sein Apparat zu sehen; es ist größer, als man erzählt. Als wir vorüberkommen, hält Curtis den New York Herald in der Höhe vor sich und liest eine Zeile oben auf einer Seite; nach einer halben Stunde kommen wir wieder vorbei, er hält schon in der Mitte dieser Seite; wieder nach einer halben Stunde ist er mit der Seite fertig und fängt eine neue an. Fliegen will er heute offenbar nicht.*“ Text graduje k pointě – slavní letci jsou právě v nejlepší, když diváci musí odejít, pokud chtějí stihnout vhodné dopravní spojení na cestu domů.

Méně početnou, nicméně pro vytyčený výzkum mimořádně zajímavou skupinu, tvoří tematické reportáže bez cestopisného rozměru. Až do zahájení Kischovy činnosti ve fejetonu takové materiály v Bohemii vůbec nevycházejí, větší tematická vynalézavost autorů se začíná uplatňovat až od roku 1912, kdy je reportážní žánr Kischem a Wieglerem prakticky etablován. Okolnosti vzniku *Im Reiche der Blinden*³⁴⁹, jedné z prvních prací odpovídajících tomuto novému typu, ovšem z tohoto rámce vybočují. Autor Oskar Baum³⁵⁰ ztratil zrak už v dětství a podmínky v pražském slepeckém ústavu

³⁴⁷ KAFKA, Franz. *Die Aeroplane in Brescia*. In: Bohemia, roč. 82, č. 269 (29.9. 1909), s. 1 – 3.

³⁴⁸ Franz Kafka (1883 – 1924), pražský německý spisovatel, ústřední osobnost tzv. *Pražského kruhu*; jeho dílo dnes tvoří především romány *Der Prozeß*, *Das Schloß* a *Amerika* (fragment) a korespondence; většina textů vydána až posmrtně za redakce Maxe Broda.

³⁴⁹ BAUM, Oskar. *Im Reiche der Blinden*. In: Bohemia, roč. 85, č. 216 (7.8. 1912), s. 1 – 3.

³⁵⁰ Oskar Baum (1883 – 1941), rakouský spisovatel z užšího *Pražského kruhu* kolem Franze Kafky a Maxe Broda; v dětství ztráta zraku, zpočátku varhaník a pedagog v Praze, v meziválečném období autor

zná z vlastní zkušenosti. Přesto se snaží vžít do pocitů nezávislého pozorovatele: „*Mit recht bedrücktem und fast ängstlichem Gefühl der Erwartung betritt man eine Blindenanstalt. Man betrachtet es als peinliche Pflicht, wenn man dort einen entfernten Verwandten oder den Sohn eines Geschäftsfreundes besuchen soll. Unwillkürlich schwebt einem ein häßlicher und trauriger Anblick vor, wenn man an den Knaben denkt, dem man Backwerk und die Grüße seiner Verwandten zu überbringen hat. Man hat den Besuch aufgeschoben solange es ging.*“ Autor popisuje způsob, jakým se obyvatelé ústavu pohybují po objektu a co všechno zvládají. Znalost prostředí probleskuje mimo jiné z krátké odbočky, jak se liší poměry v ústavu v zimě. Baum s pozorováním popisuje, jak se během rozhovoru se slepým chlapcem rozplývají původní předsudky příchozího a jak mimoděk žasne nad chlapcovými schopnostmi, až nakonec odchází okouzlen.

Dvě sociální reportáže publikoval v Bohemii také Oskar Stein. *Bei den Ärmsten*³⁵¹ zachycuje otřesné podmínky ve dvou chudých vesnicích nedaleko Ústí nad Labem a jejich důsledky v dětském domově. Vykreslení situace se mění v naléhavý sociální apel: „*Alle dieser Kinder blicken auf eine bittere Vergangenheit zurück, auf eine leiddurchquälte Zeit, die ihnen die reinen Augen raubte und in ihr Herz das Bewusstseins menschlichen Elends senkte. (...) Licht, Liebe und Leben fehlte diesen Kindern, Vagabundenkinder, Sprösslinge verkommener Menschen, nicht zwischen Herzen, zwischen rohen Fäusten aufgewachsen! (...) Wer hat ein Recht, zu sagen: dieses Leben ist nicht wert, gelebt zu werden? Und wer sieht nicht die Pflicht, zu retten und zu helfen?*“ Další Steinův text *Im Prager Schlachthaus*³⁵² je klasickou průmyslovou reportáží, založenou především na rešerších. Autor prozrazuje o holešovických jatkách v podstatě všechno, co se dá zjistit: jakým způsobem funguje provoz, statistická čísla, druhy poražených zvířat, nové legislativní úpravy. „*Neuerlich gliedert sich der Schlachthof in zwei vollkommen gleiche Teile, von denen der eine innerhalb der Linie der Verzehrungssteuer liegt und für Prag bestimmt ist, der andere außerhalb liegt. Wie an den Grenzen zweier Reiche wachen an den Durchlässen des Holzzaunes scharfe Augen und sorgen für die Einhaltung der Vorschriften, die oft merkwürdige Blüten*

četných hudebních kritik a glos se sociální tematikou; od roku 1934 předseda *Schutzverband deutscher Schriftsteller* v Československu; autor několika románů, např. *Das Leben im Dunkeln*, *Die Tür ins Unmögliche*, *Die neue Wirklichkeit*.

³⁵¹ STEIN, Oskar. *Bei den Ärmsten*. In: Bohemia, roč. 85, č. 286 (16.10. 1912), s. 2 – 3.

³⁵² STEIN, Oskar. *Im Prager Schlachthaus*. In: Bohemia, roč. 86, č. 128 (11.5. 1913), s. 6 – 7.

treiben. Und ebenso merkwürdig sind die Methoden, mit denen die Fortschritten nicht umgangen, aber verbiligt werden.“

Letitou součástí fejetonu Bohemie byly podčárničky z Vídně. V letech 1906 – 1910 je psal Rudolf Haas³⁵³, v následujícím období Hans Wantoch. Žánrově nevybočovaly z tradice vídeňského fejetonu, jak jsem jej charakterizoval v kapitole 4.1., samotná redakce je označovala za *Plauderei*, jak dokládá doprovodný komentář k Haasově fejetonu *Die Saison der Sommerfrischen*³⁵⁴: „*Wir geben der Plauderei unseres Mitarbeiters mit all ihren Übertreibungen wegen ihres amüsanten Charakters Raum, ohne der Abschreckungstendenz des Artikels beizupflichten.*“ Přestože z hlediska výzkumu reportážních textů tyto materiály nemají pro tuto práci žádný efekt, pro zajímavost uvádím výběr z tematického rozpětí vídeňských fejetonů: nedělní odpoledne ve vídeňské pivnici, Rothschildovy zahrady, letní sezóna, svítící fontána, zimní radovánky ve Wienerwald, tramvaj, vídeňská lovecká výstava, vídeňská kavárna.

Na závěr stati o různých autorech se ještě stručně zastavme u jednoho diskutovaného bodu. Přestože se Kisch od svých začátků věnoval pražské tematice a dnes má pověst jednoho z největších literárních znalců Prahy, *staropražská* oblast do jeho působnosti v předválečné Bohemii nespádala. Tu měl ve své agendě výtvarný kritik a přednáškový referent August Ströbel, který opakovaně psal o výstavách zobrazující bývalou nebo mizející Prahu³⁵⁵ a příležitostně publikoval i črty o historii města³⁵⁶.

5. Kisch v kontextu doby

5.1. Klasický žurnalismus: Hledání dalších vlivů

Omezit rejstřík vlivů, které ovlivnily kontext Kischovy činnosti a jeho vlastní profesní dynamiku, na prostředí pražské Bohemie by bylo hrubým zkreslením už jen proto, že se v primární i sekundární literatuře dochovalo množství informací o autorově dlouhodobém zájmu o teoretickém pozadí novinářské činnosti. Pro účely mé práce jsem na tento rozměr kischovského zkoumání rezignoval, neboť jsem omezil svůj výzkum na léta 1906 – 1913. Signifikantní a zřejmě nejvíce citovanou referencí k této problematice

³⁵³ Rudolf Haas (1877 – 1947), rakouský spisovatel.

³⁵⁴ HAAS, Rudolf. *Die Saison der Sommerfrischen*. In: Bohemia, roč. 81, č. 209 (31.7. 1908), příloha s. 1.

³⁵⁵ Např. STRÖBEL, August. *Das farbige Alt-Prag*. In: Bohemia, roč. 81, 27.2. 1908, příloha s. 1; *Deutschböhmisches Juwelenschrein*. In: Bohemia, roč. 81, 12.4. 1908, s. 17.

³⁵⁶ STRÖBEL, August. *Am Altprager Toren*. In: Bohemia, roč. 85, č. 202 (24.7. 1912), s. 1 – 3; *Altprager Gesellschaft*. In: Bohemia, roč. 85, č. 227 (18.8. 1912), s. 1 – 3; *Altprager Luftschiferei*. In: Bohemia, roč. 86, č. 203 (26.7. 1913), s. 1 – 2.

je antologie *Klassischer Journalismus*³⁵⁷, kterou Kisch sestavil v roce 1923 jako reprezentativní výběr žurnalistických textů. Podoba publikace, jež dodnes nevyšla v českém znění, byla omezena na nežijící autory a z Kischovy strany znamenala výrazný příspěvek k dobové diskusi o charakteru, smyslu a poslání reportáže. Vzhledem k tomu, že ke každému zveřejněnému textu je připojen stručný Kischův komentář, *Klassischer Journalismus* mi posloužil jako cenný pramen při hledání vlivů, doplňujících kontext, z něhož Kischova práce pro Bohemii vzešla. Tato nutnost vyvstala zejména i proto, že jsem v předchozích částech své práce, pojednávající Bohemii a její diskurs, konstatoval jasné Kischovo prvenství v oblasti reportážního zpracování lokální a sociální tematiky. Logicky se nabízí otázka širších vlivů a vzorů v rámci rakousko-uherské monarchie.

Statě z *Klassischer Journalismus* pomáhají osvětlit například význam Daniela Spitzera (1835 – 1893), autora populárních fejetonů *Wiener Streifzüge* v listu *Neue Freie Presse*. Vystudovaný právník z moravské židovské rodiny se stal jedním z průkopníků vídeňského fejetonu. Jeho satirické postřehy nebo *cestovní dopisy* (*Reisebriefe*) sice nelze řadit do stejné skupiny s kischovskou reportáží, jak jsem se ale snažil ukázat v kapitole o vídeňském fejetonu, částečná tematická spřízněnost, nadhled a smysl pro pointu vídeňských fejetonistů mohou být alespoň do určité míry považovány za předstupeň Kischova reportážního snažení a nesporně spadají do kategorie důležitých vlivů. Ostatně právě Spitzer v roce 1865 jako první užil označení *Spaziergänge*, které inspirovalo řadu následníků včetně Kische a Wieglera, užívajících podobný titulek rubriky *Streifzüge*. Kisch ve Spitzerově medailonku nezpochybňuje některá společná východiska, jinak se ale k vídeňskému autorovi staví kriticky. Oceňuje jeho odvalu a připravenost napsat v podčárníku věci, které se redakce neodvážila pojednat v hlavní části listu, vyčítá mu ale poplatnost celkové linii liberální *Neue Freie Presse*: „*Er ist doch von der verbohrten Form des Liberalismus seiner Hausherren nur allzu abhängig. Er selbst hat kein politisches Fundament, kein soziales Gefühl, und so stößt er in das Horn seiner Wirte.*“³⁵⁸ Postoj bezesporu odvozený od Kischova poválečného politického směřování je doplněn nesouhlasem se Spitzerovým místy až příliš škodolibým stylem, který přes svou vybroušenost ztratil po čase na

³⁵⁷ KISCH, Egon Erwin. *Klassischer Journalismus: Die Meisterwerke der Zeitung*. Berlín: Kaemmerer, 1923. 763 stran.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 502.

důvěryhodnosti. Kisch jmenuje nejznámější Spitzerovy *omyly* jako tvrdou kritiku Richarda Wagnera, výsměch české snaze o samostatnost a další.

Jestliže Spitzer užívá alespoň některých reportérských motivů, jeho kolega v redakci Neue Freie Presse *Ludwig Speidel* (1830 – 1906), o němž jsem se zmínil už v části o německém fejetonu, se zdá být Kischovi zcela vzdálený. Je totiž primárně kritikem a ve svých fejetonech spíše glosuje než popisuje. Standardy, které Speidel stanovil, Kische podle všeho ovlivňují spíše v rovině stylistické. „*Wie seine Kollegen im Feuilleton der Neuen Freien Presse wie Spitzer, Hanslick, Hugo Wittmann und Theodor Herzl, war ihm die Form wichtig, er war sogar ihr Meister. Worin er vor allem seinen Kollegen über war, war seine Bescheidenheit: er hat das Feuilleton bloß die ‚Unsterblichkeit eines Tages‘ genannt.*“³⁵⁹ Zajímavou paralelou s Kischem je u Speidela náročná fáze vzniku textu. Jak zmiňují Wandruszka³⁶⁰ i Adler³⁶¹, Speidel tvořil mimořádně těžko a kdyby nebyl vázán termínem uzávěrky, hotový text by zřejmě neodevzdal, což se traduje i o Kischovi. Ten Speidelovi vyčítá stejné vlastnosti jako Spitzerovi, Speidel jako říšský Němec je podle něj ve svých soudech navíc mnohdy ovlivněn vídeňským *Lokalchauvinisem*.

Třetím autorem, který se ve výčtu v *Klassischer Journalismus* nabízí jako jeden z duchovních předchůdců kischovského reportéra, je zakladatel českého fejetonu a vrstevník výše zmíněných autorů Jan Neruda (1834 – 1891). Znalost Nerudova díla se v Kischově případě odvíjela od vlastní snahy, ale i profesní nutnosti v pražském prostředí: naučit se česky a seznámit se s českojazyčným prostředím. Už v roce 1913 podotýká: „*V Praze je pro přijetí do německé novinové redakce téměř nezbytnou podmínkou znalost českého jazyka, neboť soudní jednání, zasedání zemského sněmu, porady komisí, zasedání, porady městských zastupitelství apod. se konají téměř výhradně česky. Velmi důležitá je i četba českých novin.*“³⁶² Cenné informace k tomuto procesu přímo u Kische poskytuje Tůma-Zevloun³⁶³. V kontextu této problematiky se dnes považuje za jisté, že byl Kisch seznámen s Nerudovým dílem už v době zaměstnání u Bohemie. Jeho hodnocení českého autora se blíží superlativu. Nachází v Nerudovi jeden ze spolehlivých referenčních zdrojů k historii staré Prahy, navíc bez zatěžujících politických nuancí jako u Spitzera nebo Speidela: „*An Reichtum seiner Themen ist*

³⁵⁹ Tamtéž, s. 527.

³⁶⁰ WANDRUSZKA, s. 125.

³⁶¹ ADLER, Felix. *Ludwig Speidels Schriften*. In: Bohemia, roč. 83, 31.7. 1910, s. 25.

³⁶² KÖPPLOVÁ, s. 17.

³⁶³ TŮMA-ZEVLOUN, s. 120 – 121.

Neruda, der große Feuilletonis der Tschechen, nur mit Mercier zu vergleichen, aber die Tiefe des Gemüts stellt ihn an die Seite von Dickens.“³⁶⁴

5.2. Sociální reportér: inspirativní Max Winter

Jedno jméno ovšem v Kischově soukromém panteonu vzorů překvapivě schází. O Maxu Winterovi (1870 – 1937), dnes považovaném za průkopníka rakouské sociální reportáže³⁶⁵, se Kisch nezmiňuje ve vzpomínkách ani v jiném ze svých četných textů o dobové novinářské scéně. Jen s málokterým kolegou měl přítom tolik společného jako právě s Winterem. Je pravděpodobné, že se osobně potkali ještě před první světovou válkou a že o sobě věděli. Oba stáli v politickém spektru na straně levice, oba objevili sílu tématu lidí na okraji společnosti a oba používali podobné pracovní i tvůrčí metody. Nic na tom nemění skutečnost, že operovali ve dvou rozdílných městech i odlišných podmínkách. Nezbyvá než si položit otázku – jak je možné, že do všeobecného povědomí nevstoupili společně?

O patnáct let starší Winter publikoval první články už začátkem 90. let 19. století. Talentovaného novináře si záhy všiml sociálně-demokratický politik Victor Adler a Winter získal v pětadvaceti letech místo redaktora vídeňské *Arbeiter Zeitung*. Záhy vyvinul vlastní osobitý styl reportáže, ostře vybočující od zavedené praxe nejen svým tematickým ukotvením v sociálně nepriviligovaných vrstvách společnosti, ale také způsobem práce. Ve svých textech vyváženě čerpal z vlastního prožitku i z obsáhlých rešerší, často postavených na archivních pramenech. Aby se k objektům svého reportérského zájmu – delikventům, bezdomovcům, lidem bydlícím ve vídeňské kanalizaci – dostal co nejlíže, používal převleky, nechal se zatknout, žebral na ulicích. Druhou složkou jeho práce byly akční reportáže z každodenního života ve vídeňských ulicích. Wintera zajímalo, jakým způsobem pracuje záchranná služba, neváhal vstoupit na jeden den do služeb vídeňských hasičů.

Když v roce 1904 vyšel knižní soubor Winterových vídeňských reportáží, byly přivítány nadšeně. „*Ein packendes und aufrevoltierendes Buch. Ein Buch, in welchem der Gestank der Tatsachen durch keinen Tropfen literarischen Parfums ästhetisch verfälscht ist,*“ napsal vlivný kritik a fejetonista Alfred Polgar³⁶⁶. „*Nicht die Spur einer Affektation, einer zweckgemäßen Retusche ist in dem Winterschen Buch zu merken. Und*

³⁶⁴ KISCH, Egon Erwin. *Klassischer Journalismus: Die Meisterwerke der Zeitung*. Berlín: Kaemmerer, 1923. 763 stran, s. 509.

³⁶⁵ LANGENBUCHER, s. 424.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 350.

man stellt sich mit Entsetzen vor, wie es geworden wäre, wenn einer unserer Sensitiven, unserer feinsinnigen Stilisten diesen Stoff in seine entzückend nervöse Hände bekommen hätte. (...) Das besonders sei dem Buch des Herrn Max Winter dreimal lobend angemerkt, dass ihm kein einziges Bild und kein einziges Zitat, nicht einmal eines von Zola, unwillkürlich eingefallen ist.“

Klíč k problematice nastolené v úvodu této stati podle všeho představuje Winterova pozdější biografie. Sociální citění a angažovanost, které představovaly hnací motor jeho nejslavnějších prací, uplatnil od roku 1911 i v politických funkcích. Sedm let působil v říšské radě, v letech 1919 až 1920 dokonce zastával funkci druhého místostarosty Vídně. Jako sociální demokrat byl od roku 1934 v Rakousku nežádoucí osobou. Zemřel v osamění a chudobě v americké emigraci. Winterovy nejznámější texty se knižních reedic nedočkaly a jejich hlavními zdroji tak pro dnešní badatele zůstávají první, novinová vydání.³⁶⁷ Tyto okolnosti poskytují dostatečné argumentační zázemí pro zodpovězení otázky, proč se Winter na rozdíl od Kische nestal celosvětově známým a proč se dnes těší renomé pouze v odborné sféře.

Srovnání s Kischem se nabízí už jen na základě výše řečeného. Když jsem při studiu poprvé narazil na danou souvislost, upoutalo mě několik detailů. Nejdiskutovanější Winterovy práce vyšly přibližně v letech 1899 – 1904. To sice byla doba, kdy mladý Kisch už sledoval tehdejší zpravodajský diskurs a začal projevovat širší zájem o žurnalistiku, v odborné literatuře ale panuje poměrně jednoznačná shoda, že v této době ještě neprojevoval politický názor vybočující mimo hranici tehdejšího pražsko-německého hnutí. V takovém případě pravděpodobně nepřišel do styku se sociálnědemokratickým listem *Arbeiter-Zeitung*, v němž Winter působil.³⁶⁸

Chybějící pojítka ovšem nalzáme v předchozích kapitolách této práce. Ve stati o mladém Kischovi se mi podařilo prokázat, že mladý reportér vstupoval do redakce jako vzdělaný a poučený novinář, který si udržoval přehled o dění v oboru. Nejpozději v roce 1910 musí mít Kisch o Winterově přínosu jasno. Druhou indicií totiž představuje zvláštní souběh: oba napsali velmi podobné texty o pobytu v útulně pro bezdomovce: Winterova vídeňská reportáž *Eine Nacht im Asyl für Obdachlose* vyšla 25.12. 1898

³⁶⁷ Nedávno byly Winterovy nejznámější texty zpřístupněny v původním znění na internetové adrese www.max-winter.org/html, která byla v této souvislosti vedle sekundární literatury mým hlavním pramenem. Veškeré další odkazy uvádím v seznamu použité literatury.

³⁶⁸ V *Tržišti senzací* cituje Kisch událost z přibližně stejného období, kdy jej jako eléva v Prager Tagblattu poučuje šéfredaktor Heinrich Teweles o tom, že ostrého tónu se v těchto novinách užívá výhradně proti *rudým*: „*Die Rote waren die Sozialdemokraten.*“ (s. 65).

v Arbeiter-Zeitung³⁶⁹, Kischovu práci stejného žánru i názvu *Eine Nacht im Asyl für Obdachlose* otiskla Bohemia 9.10. 1910 a později byla převzata i do knižního celku *Aus Prager Gassen und Nächten*³⁷⁰. Přestože například Langenbucher tuto paralelu nepovažuje za zvláštní a poznamenává, že k podobným *cvičením* se svého času uchýlil téměř každý reportér³⁷¹, až zarážející podobnost obou reportáží nasvědčuje, že Kisch ke svému zpracování přistupoval s dokonalou znalostí svého předchůdce. Srovnání textů navíc umožňuje pojmenovat rozdíly mezi pojetím Winterovým a Kischovým.

Oba texty mají stejné východisko. Winter i Kisch přicházejí v převlečení před místní útulnu pro bezdomovce, trpělivě čekají mezi ostatními zájemci o přístřeší a sbírají první dojmy z nezvyklého prostředí. Perspektivy obou reportérů se ale liší. Starší Winter, jehož text vychází o Vánocích, zahajuje hned apelem na čtenářovo sociální citění: „*Obdachlos! Ohne Mittel sich ein Obdach zu schaffen! Hungrig! Frierend in den leichten Kleidern – man sollte glauben, dass solches Elend keine Steigerung mehr verträge, und doch gibt es noch schlimmeres, da fast jede Gemeinschaft mit Menschen ausschließt.*“ Winter věnuje pozornost výhradně aktérům své reportáže, jejichž situaci se snaží co nejlépe pochopit a obsáhnout i prostřednictvím vlastních pocitů. Osoba reportéra na sebe ve Winterově podání nepoutá pozornost. Má vlastní funkci, je osobitým nástrojem pronikajícím hluboko do tématu. Autorovi nejde o líčení svého převlečení nebo nálady, nýbrž o syrovost situace, kterou lze nejlépe přiblížit právě na vlastní zkušenosti: „*In den Füßen friere ich; doch das Gesicht glüht. Der Geruch des Elends umfängt uns. Mir verschlägt das Gemisch von Fuseldunst, Schweißgeruch und der Ausdünstung alter Wäsche und Kleider eine Weile den Athem.*“

Naproti tomu Kischova perspektiva je ryze novinářská, pražský reportér je především na lovu za nezvyklým tématem. Podobně jako Winter začíná i on stručným přiblížením a lokalizací děje a času, už ve druhém odstavci se ale neubrání obšírnější zmínce o svém důmyslném převleku. Nerezignuje na nabízející se anekdoty, jeho jazyk je méně syrový, literárnější: „*Bei einem Freunde, der in der nahen Sametzgasse wohnt, hatte ich mich vorher in Fulldress geworfen. Den Rock, den ich anhatte, hatte voriges Jahr unser Dienstmädchen einem Bettler geschenkt, aber dieser hatte die Annahme des Geschenkes unter schweren Beleidigungen abgelehnt. Wenn in dem Hut, den ich aufgesetzt hatte,*

³⁶⁹ WINTER, Max. *Eine Nacht im Asyl für Obdachlose*. In: Arbeiter-Zeitung, roč. 1898, č. 355 (25.12.), s. 7; pro účely této práce byl text převzat z internetové prezentace max-winter.org.

³⁷⁰ KISCH, Egon Ervín. *Eine Nacht im Asyl für Obdachlose*. In: Bohemia, roč. 83, č. 278 (9.10. 1910), s. 3 – 4.

³⁷¹ LANGENBUCHER, s. 190.

noch die Firmabezeichnung erkenntlich wäre, könnte man ihn als famoses Mittel für Erpressungen verwenden: Der Hutmacher würde jeden Betrag bezahlen, um diese seinen Namen tragende Schmach aus der Welt zu schaffen. Der Rock hatte zwar keine Fasson, aber dafür hatte er auch keine Farbe und Löcher, auf die jede Regimentsfahne stolz sein könnte. Die Riste der Stiefel waren durch die in sanften Wellenlinien hinabfallenden roten Socken teilweise verdeckt. Die Hosen – reden wir nicht davon. “

Reportéři čelí ztíženě situaci – není úplně jednoduché dostat se do útulny. Kisch v Praze potřebuje pracovní knížku, kterou nemá, Winter ve Vídni musí zápolit tvrdými lokty tří stovek zájemců o ubytování. Tyto komplikace mají za následek, že se ani jeden z nich nedostává za brány útulny v prvních skupinách a musí poměrně dlouho stát venku před vchodem. Pro novinářské účely se jedná o výhodnou situaci, neboť lze navázat kontakty s ostatními aktéry děje. Kisch záhy poskytuje základní informace o věku a povolání svých bezprostředních sousedů, reprodukuje ale jen komunikaci bezdomovců s vlastní osobou.

Naopak Winter rezignuje na glosování svých soupeřů, o to pečlivěji však poslouchá rozhovory kolem sebe. Na rozdíl od svého mladšího protějšku si klade za cíl zprostředkovat své poznatky i jazykovými prostředky. Strohlost prostředí promítá do úsporných, krátkých vět, chudé lidi z ulice i neúprosné zřízence u brány ústavu nechává promlouvat vídeňským dialektem: *„Schon lässt die Drängerei nach – da taucht der Verwalter den ersten zurück: ‚Weil’s glaubt’s, ös könnt’s drängen, wer’ m’r halt warten!’ Er schlägt das Tor zu. (...) Der Rückwärtige packt den schimpfenden Vordermann beim Hals. ‚Der kriagt scho’ wieder ,n Krampf in die Finger. Hast scho’ lang nix putzt...“*

V obou textech se uprostřed čekání objevují nové postavy v podobě žen: v Kischově útulně to jsou mazané majitelky soukromého ubytování, pokoušející se zlákat některého z čekajících, Winter nechává přijít žebračku, marně prosící o vstup do útulny. Jedná se jen o krátké epizody před tím, než přestrojení novináři konečně vstoupí mezi posledními ubytovanými dovnitř a podrobí se ponižující proceduře prohlédnutí šatstva a vlasů. Winter uplatňuje další sociální kontrast prostřednictvím posledního pohledu za bránu k těm méně šťastným: *„Nun waren wir drinnen und die anderen draußen; Wir die Beneideten, die anderen die Neider. Ich sah hinaus in die finstere, kalte, unfreundliche Straße, Matter, rother Lichtschein der Gaslaterne vor dem Thor fiel auf die Masse der Ausgesperrten.“* Kisch na stejném místě glosuje ironii rutinního chodu útulny: přichází se dělit do tří skupin podle toho, zda mají potvrzení o nezaměstnanosti, pracovní knížku

nebo už strávili předešlé dvě nebo tři noci v útulně. „*Jetzt waren auch die Obdachlosen, diese untersten Repräsentanten der menschlichen Gesellschaft in Gesellschaftsschichten geteilt,*“ žasne reportér.

Zřízení ústavu v reportérech nevzbuzují sympatie, klíčem k jejich hodnocení ze strany ubytovaných je ale nakonec to, že po různých peripetiích přinášejí bochníky chleba. Také uvnitř útulny se chování obou reportérů liší. Winter je nenápadně zamíchaný v davu, nijak na sebe neupozorňuje a spíše naslouchá jiným. To neznamena, že by se na nic nezeptal, ale postava autora není v textu prvořadá, byť chvílemi dokáže na sebe upozornit ironickým pozorováním: „... *auch sonst fragt mich niemand, wer ich sei. Es wird nach der Hausordnung kein Ausweis verlangt. Darauf kommt später die Rede, und da werde ich aufgeklärt, dass man im Asyl vor der Polizei sicher sei. Anders im Massnquartier, wo man 20 kr. zahlen müsse und weder von der Polizei noch vor Ungeziefer Ruhe habe.*“

Předpoklad, že autentičnost prostředí nejlépe vzejde z jeho neutrálního popisu, se potvrzuje při scéně, kdy si usínající bezdomovci vzájemně vyprávějí příběhy. Řeč se ubírá od Františka Josefa přes hraběte Monte Christa až k Dreyfusovi, repliky odzrcadlují uděl bezdomovců: „*Was für aner Partei g'hört denn der an? Ist er a Deutschnationaler oder a Christ?'* fragt einer. *Er wird aufgeklärt. Dabei wird von den Juden gesprochen und wenn davon einmal die Rede ist, spricht man auch vom Lueger. Der Herr von Wien bekam eine schöne Nachrede. ‚Zweitausend Sackeln im Werkhaus picken. Da sollt' er si' amal d'rzustell'n und nacher dö Fisol'n fress'n.*“

V Kischově textu je naopak autor klíčem k ději i uchopení tématu. Svou fingovanou identitu musí odhalovat už u vchodu, aby byl vůbec vpuštěn, dominantní roli hraje i při popisu pozdější interakce s bezdomovci. Pozoruje neméně přesně než Winter, ale používá literárnější postupy, které se lépe hodí pro novinový fejeton. Nepopisuje bezdomovce jako celek, nýbrž symptomaticky vybírá několik konkrétních postav, s nimiž pak komunikuje: dělník, propuštěný sluha, cukrářský pomocník a kočí, který si naposled přivydělával jako vyklízeč kanálů. Přímá řeč v tomto případě nemá podobu koláže různých promluv jako tomu bylo u Wintera, nýbrž regulérních dialogů mezi postavami, do nichž se zapojuje i autor:

„*Das Bett zu meiner Rechten hatte mein neuer Freund, der Handlungsdiener, inne, links von dem Kanalräumer war ein Zuckerbäckergehilfe aus Hartburg bei Graz, der von dort geradewegs zu Fuß nach Prag gekommen war. Bei diesem kam ich durch*

ungeschickte Beantwortung seiner Fragen in den Verdacht ein Protz zu sein. Er fragte mich nämlich, ob ich schon in Hamburg gewesen bin und ich bejahte.

„Wie ist's dort im Asyl?“

Ich musste wahrheitsgemäß antworten, dass ich dies nicht wisse. Ich hätte bei einem Freunde geschlafen, sagte ich.

„Und wie weit ist es von hier?“

„Zu Fuß?“ schlüpfte mir als Gegenfrage aus dem Mund und das war dumm.

„Willst mi eppa pflanzen?“ fuhr er mich böse an. „I wer doch net im Fiaker hinfahren!“

Winter i Kisch zažívají v útulně podobné pocity a tak i jejich texty mají podobné vyústění. Zatímco Kisch prokázal jednomu ze svých nových známých službu už večer a daroval mu svou porci polévky, Winter svou polévku daruje ráno. Oba v noci nedokáží usnout, mají problém s adaptací na podmínky.

“Die Nacht liegt über dem Saale. Ich lausche ihren Stimmen, dem Stöhnen meines Gegenübers, dem Husten aller, dem Seufzen und Schnarchen und Rasseln der Verschleimten. Bis drei Uhr höre ich alle Stunden schlagen. Dann finde auch ich kurze Ruhe. Dumpfer Schlaf. Um halb 6 bin ich wach.“ popisuje noc Winter.

Kischovy pocity se shodují, ani pražský reportér není tak suverénní v tvrdých podmínkách, jak by mohlo napovídat jeho věrohodné přestrojení. I nepříjemnou zkušenost ale literárně využívá k načrtnutí několika obrazů: *„Um neun Uhr verlosch das Gaslicht. Ich benützte die Dunkelheit, um mich in Kleidern auf das Bett zu werfen. Während der Nacht schloß ich kein Auge. Rechts neben mir schnarchte der postenlose Geschäftsdienstler wie ein Lokalbahnzug, links neben mir stieß der Kanalräumer in seinem alkoholschweren Schlaf wüste Drohungen gegen irgendein Mädels aus, von dem er träumte. Aus dem Nebenzimmer drang in Intervallen von je zwei Minuten ein Husten herein, als ob der Mann zu ersticken drohe. Es dauerte lange, lange, bevor es sechs Uhr wurde.“*

Kroky obou reportérů vedou přímo z útulny k přátelům v blízkém okolí, kde se zbavují svého přestrojení. To je okamžik, kdy Winterova mise končí, pro Kische naopak tato scéna představuje začátek humorné pointy.

Winter: *„Das Thor wird geöffnet. Luft! Über Nacht ist es bitter kalt geworden, und ich eile, nachdem ich eine Einladung in die Wärmerstube ausgeschlagen hatte, zu einem Bekannten in der Nähe, der meinen warmen Winterrock mir aufgehoben hatte. Die anderen aber zerstreuen sich in ihren dünnen Röcken und zerrissenen Schuhen nach allen Richtungen – tagsüber ein Wärmeplätzchen zu finden.“*

Kisch: „Die meisten der Obdachlosen begaben sich zunächst in die Arbeitsvermittlungsanstalt im ‚Alten Gericht‘, dann in jene von Žižkow. Ohne das Viosum dieser beiden Institute finden sie anderswo weder eine Genossenschaftsunterstützung noch Aufnahme im Asyl. Ich schlich mich wieder in das Haus in der Sametzgasse, in dem mein Freund wohnte. Der Hausbesorger und die Hausbewohner, die mir begegneten, blickten mir mit unverkohltem Misstrauen nach, bis die Wohnungstüre geöffnet wurde. Nun restaurierte ich mich soweit, um kein Refus von seiten eines Droschkenkutschers erwarten zu müssen, und fuhr dann nach Hause. Hier angekommen, telephonierte ich ins Büro, dass ich wegen Unwohlseins fernbleiben müsse. Ich gedachte einen langen Schlaf zu tun. Vorher habe ich aber noch gründlich gebadet – eine Tatsache, die zwar selbstverständlich ist, die ich hier aber im Interesse meiner nicht obdachlosen Bekannten doch besonders registrieren will.“

Podobná srovnání by bylo možné provést ještě v několika případech. Vedle slavné Kischovy reportáže *Als Hopfenpflücker ins Saazer Land*³⁷² by bylo možné postavit tematicky podobné Winterovy práce *Skizzen aus dem mährisch-schlesischen Weberland*³⁷³, stylem práce potom slavnou reportáž *Vier Stunden im unterirdischen Wien: Ein Strottgang durch Wiener Kanäle*³⁷⁴, v níž reportér užívá převlečení, aby se dostal do skupiny lidí, žijících ve vídeňské kanalizaci. Zatímco Kische k odjezdu na česání chmele inspiruje žena z ulice, Winter přichází na atraktivní téma vyvrhelů „*im Bauch der Stadt*“ při ranní procházce, když vidí zmizet v kanalizaci neznámého člověka. Pracují podobným způsobem, jistí se obsáhlými rešeršemi i kontakty na lidi z ulice. Tematicky se Winterovy vídeňské práce pochopitelně v řadě případů překrývají s Kischovými pražskými texty.

Pokoušet se přistihnout Kische při opisování Wintera by ale nebylo příliš smysluplné ani spravedlivé, stejně jako vzájemné literární srovnávání obou autorů, které musí zákonitě dopadnout ve prospěch později publikujícího a stylově širěji rozkročeného *zuřivého reportéra*. Cílem této kapitoly bylo pouze doložit, že pražský reportér Egon Ervín Kisch z Bohemie let 1906 – 1913 měl své profesní předchůdce a že osobnost historie rakouské žurnalistiky Max Winter jej v jeho začátcích nesporně ovlivnila.

³⁷² KISCH, Egon Ervín. *Als Hopfenpflücker ins Saazer Land*. In: Bohemia, roč. 85, č. 227 (18.8. 1912), s. 7 – 8; č. 229 (20.8. 1912), s. 5 – 6; č. 231 (22.8. 1912), s. 5 – 6.

³⁷³ WINTER, Max. *Skizzen aus dem mährisch-schlesischen Weberland*. In: Arbeiter-Zeitung, roč. 1899, 8.1., s. 7; 19.2., s. 30; 26.2., s. 34; 5.3., s. 38; 12.3., s. 42; 19.3., s. 45; 26.3., s. 51.

³⁷⁴ LANGENBUCHER, s. 211.

V menší míře lze najít i další vzory tohoto druhu či alespoň předobrazy. V oblasti kriminalistické reportáže to například mohou být rakouští průkopníci kriminalistické a soudní publicistiky Friedrich Schlögl (1821 – 1892) a Eduard Pötzl (1851 – 1914), jak argumentoval už Reinhardt³⁷⁵. Od Kische se vzhledem k době vzniku jejich prací odlišují nejen stylisticky, ale hlavně úhlem pohledu. Otázku zločinu a trestu využívají *fejtonisticky* jako záminku pro jazykovou exhibici bez toho, aby je hlouběji zajímal objekt textu: „*Trotz der zeitlichen Nähe gehören der Wiener Feuilletonist und der Prager Reporter zwei verschiedenen Welten an. Am klarsten tritt das vielleicht bei der Beurteilung des Strafvollzuges zutage. Bei Pötzl erhebt die Gesellschaft noch ihren moralischen Anspruch und zieht gegen Verbrechen und Laster mit sittlichem Ernst zu Felde. Bei Kisch ist es oft umgekehrt: Der Verurteilte stellt die Justiz, der Gefangene das Gefängniswesen in Frage.*“³⁷⁶ Fejtonistu nežene potřeba dostat se problému na kloub, a tak mnohdy zkresluje perspektivu, dává přednost pozitivním a harmonickým rysům³⁷⁷.

6. Závěr

V úvodu této práce jsem formuloval nutnost doplnění dosud chybějícího kontextu rané tvorby Egona Ervína Kische na základě studia reportážních textů v Bohemii z let 1906 až 1913. Zároveň jsem stanovil hypotézu, že se Kisch v dobovém kontextu dalších autorů Bohemie vyčleňoval šíří pracovního nasazení a užitou novinářskou metodologií, nad rámec této otázky mě zajímalo také poznání celkového prostředí, které Kischovi poskytlo východisko pozdějšího růstu z původně lokálního reportéra na všestranného novináře evropského formátu.

Výsledkem je konstatování, že mladý Egon Ervín Kisch skutečně v Bohemii stanovil nový směr jak žánrově, tak tematicky, stalo se tak ale postupně a zejména před rokem 1910 ještě fungoval zcela ve starém diskursu svého listu. Pozici lokálního reportéra, kterou zastával, dokázal dokonale vytěžit: jako autorovi úspěšných seriálů *Prager Streifzüge* a *Prager Novellen*, které později vydal knižně, se mu podařilo sjednotit zdánlivě protichůdné pozice lokálního reportéra a nedělního fejtonisty. Tímto propojením vytěžil na literární scéně do té doby nevídané téma nižších vrstev pražské společnosti, které bylo dříve jen výsadou anonymních lokálkářů a zařazováno do

³⁷⁵ REINHARDT, s. 122.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 123.

³⁷⁷ Viz také LANGENBUCHER, s. 418.

opomíjené lokální části listu. Jako jeden z předpokladů tohoto vzestupu jsem pojmenoval novinářské vzdělání, jehož se Kischovi jako jednomu z mála dostalo a jež mu poskytlo přehled o stylistických formách a novinářském způsobu práce, záhy pochopil důležitost systematických rešerší.

Pro pochopení problematiky se ukázalo být klíčovým prostudovat jednak dobovou produkci Bohemie, ale i její širší historii. Samotný Kisch se později dopustil řady zjednodušení a účelových soudů ve vzpomínkové knize Tržiště senzací. Na konkrétních příkladech jsem ukázal, že jej k tomu vedly veskrze osobní důvody, vzhledem k autorově významu i popularitě samotné knihy ale zřejmě nenávratně ovlivnil obraz Bohemie, kterou vykreslil výhradně ve světle politicko-národnostní problematiky a kvůli jejímu německo-nacionálnímu zaměření opomenul dodat širší charakteristiku dobového listu s poměrně kvalitním zahraničním zpravodajstvím a kulturní rubrikou.

Reportážní texty se v Bohemii objevovaly v souladu s dobovým diskursem denního tisku převážně v rubrice *podčárniku* a zejména v první fázi byly v menšině oproti klasickým fejetonům a próze. To mě přimělo věnovat pozornost také problematice vídeňského fejetonu a hledání styčných bodů s reportáží, jejíž systematická teoretická recepce proběhla až po první světové válce.

Důležitost vlivu dobového autorského a žánrového kontextu Bohemie na vývoj mladého Kische jsem dokumentoval na osobě redaktora fejetonu. Dokud jím byl kritik Emil Faktor, setrvává Kisch na pozici lokálního zpravodaje. Po příchodu berlínského literáta Paula Wieglera dostává šanci jako autor nedělních fejetonových seriálů, které položily základ k jeho renomé reportéra. Samotný Paul Wiegler publikoval historicko-literární texty s reportážním nádechem, které svým stylem nesporně ovlivnily pozdější Kischovy práce, zároveň dával příležitost i dalším autorům. V této souvislosti je třeba vyzdvihnout zahraniční korespondenty Carla Lahma a Josefa Adolfa Bondyho, jejichž seriály reportáží z Paříže a Berlína lze alespoň do jisté míry označit za protějšek Kischových reportážních cyklů. Dominantním tématem dobových reportáží byly cestopisné texty především z exotických krajů, k jejichž autorům patřili i známí spisovatelé jako Karl Hans Strobl, Heinz Hans Ewers či Norbert Jacques. Svůj publicistický debut v Bohemii absolvoval Franz Kafka.

Skutečnost, že si Kisch udržoval povědomí o dění v oboru a že je tedy nutné hledat další určující vlivy mimo oblast Bohemie, jsem doložil v závěru práce, kde jsem konfrontoval známý Kischův text *Eine Nacht im Asyl für Obdachlose* se stejnojmennou prací rakouského sociálního reportéra Maxe Wintera.

7. Zusammenfassung

Die vorliegende Diplomarbeit beschäftigte sich mit dem Journalisten Egon Erwin Kisch und dem bislang nur flüchtig untersuchten zeitlichen Kontext seiner Arbeit in der Prager Tageszeitung Bohemia vor dem Ersten Weltkrieg. Im ersten Teil formulierte ich die Notwendigkeit der Ergänzung dieses Kontextes an Hand der Studiums der Reportage-Texte in Bohemia aus den Jahren 1906 bis 1913. Gleichzeitig stellte ich die Hypothese, dass Kisch, betrachtet von diesem Blickwinkel, in der Gruppe weiterer Bohemia-Autoren dank seinem journalistischen Einsatz und methodischen Arbeit unikat war. Neben dieser Frage interessierte mich auch der breitere Hintergrund, der Kisch den Ausgangspunkt für seine spätere Entwicklung vom Prager Lokalreporter zum vielseitigen Journalisten des europäischen Formats geboten hatte.

Das Ergebnis kann in die Feststellung, dass der junge Egon Erwin Kisch in der Bohemia sowohl methodisch, als auch thematisch tatsächlich neue Wege gegangen ist, zusammengefasst werden. Dies erfolgte jedoch nur schrittweise und vor allem bis 1910 wirkte Kisch noch voll im alten Diskurs seines Blattes. Seine Position des Lokalreporters konnte er voll ausfüllen: als Autor der erfolgreichen Serien *Prager Streifzüge* und *Prager Novellen*, die auch in Buchform erschienen sind, konnte er die scheinbar gegensätzlichen Positionen des Lokalreporters und des Sonntags-Feuilletonisten zusammenfassen. Mit dieser Verknüpfung konnte er das Thema der unteren Schichten der Prager Gesellschaft literarisch festlegen, das vorher nur von anonymen Lokalreportern beherrscht und als wertloser Stoff eingestuft wurde. Als eine der Voraussetzungen dieser Entwicklung nannte ich die journalistische Ausbildung, die Kisch als einer der wenigen Journalisten seiner Zeit erworben hatte und mit der er einen guten Überblick über stilistische Formen und Bewusstsein über die Wichtigkeit von systematischen Recherchen erlangte.

Für die richtige Einschätzung der Problematik zeigte sich nicht nur das Studium der alten Bände der Bohemia, sondern auch die Ermittlung ihrer breiteren Geschichte wichtig. Kisch selbst sorgte später für zahlreiche Verzerrungen in seiner Biographie *Marktplatz der Sensationen*, wo er Bohemia nur von der politisch-nationalen Perspektive dargestellt hatte und somit entscheidend das Bild dieser Tageszeitung in den zahlreichen sich mit Kisch befassenden Arbeiten beeinflusste.

Im Einklang mit der damaligen Praxis erschienen Reportage-Texte in der Bohemia vorwiegend im Feuilleton und vor allem in den ersten Jahren der von mir angegebenen

Zeitspanne waren sie deutlich in der Minderheit im Vergleich zum klassischen Feuilleton und Prosa-Erzählungen. Das hat mich motiviert mich mit der Problematik des Wiener Feuilleton und seinem Einfluss auf die Reportage, deren systematische theoretische Rezeption erst nach dem Ersten Weltkrieg erfolgte, zu befassen.

Die Wichtigkeit des Einflusses vom zeitlichen Kontext der Bohemia auf die Entwicklung des jungen Egon Erwin Kisch habe ich auf der Person des Feuilleton-Redakteurs dokumentiert. In der Zeit, als diese Funktion dem Theaterkritiker Emil Faktor gehörte, blieb Kisch nur als Lokalreporter tätig. Nachdem ihn der Berliner Literat Paul Wiegler abgelöst hatte, bekam Kisch seine Chance als Autor von Feuilleton-Serien, die die Basis für seine Reporter-Prestige boten. Wiegler selbst veröffentlichte zahlreiche historisch-literarische Texte mit Reportage-Flair, die mit ihrem Stil offensichtlich einige der späteren Kisch-Arbeiten beeinflussten. Er gab aber auch anderen Autoren ihre Chance. In dieser Hinsicht sind speziell die Namen der Auslandskorrespondenten Carl Lahm und Josef Adolf Bondy zu nennen, deren Artikelserien aus Paris und Berlin man teilweise als Gegenbilder zu Kischs Prager Reportagen ansehen kann.

Thematisch dominierten in der Bohemia vor allem Reisereportagen aus exotischen Ländern, zu deren Autoren auch bekannte Schriftsteller wie Karl Hans Strobl, Heinz Hans Ewers und Norbert Jacques zählten. Sein publizistisches Debüt gab hier auch Franz Kafka. Die Tatsache, dass Kisch gute Kenntnisse über seine Branche hatte und dass man somit verschiedene Einflüsse auf seine Arbeit auch außerhalb des Kreises von Bohemia suchen muss, zeigte ich im letzten Teil meiner Arbeit, wo ich den bekannten Kisch-Text *Eine Nacht im Asyl für Obdachlose* mit der gleichnamigen Reportage des österreichischen Sozialreporters Max Winter verglichen habe.

8. Literatura

a) Kischovské edice

KISCH, Egon Erwin. Gesammelte Werke in Einzelausgaben. Uspořádali Bodo Uhse, Gisela Kisch, Fritz Hofmann a Josef Poláček. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992 – 1993. ISBN 3-351-01986-6

Svazek 1 - Der Mädchenhirt; Schreib das auf Kisch!; Komödien. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 5. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992. ISBN 3-351-01987-4.

Svazek 2 – Aus Prager Gassen und Nächten; Prager Kinder; Die Abenteuer in Prag. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 5. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992. ISBN 3-351-02024-4.

Svazek 3 – Prager Pitaval; Späte Reportagen. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 5. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992. ISBN 3-351-02092-9.

Svazek 4 – Zaren, Popen, Bolschewiken; Asien gründlich verändert; China geheim. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 5. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02093-7.

Svazek 5 – Paradies Amerika; Landung in Australien. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 5. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02094-5.

Svazek 6 – Der rasende Reporter; Hetzjagd durch die Zeit; Wagnisse in aller Welt; Kriminalistisches Reisebuch. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 6. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02166-6.

Svazek 7 – Geschichten aus sieben Ghettos; Eintritt verboten; Nachlese. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 4. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1992. ISBN 3-351-02167-4.

Svazek 8 – Marktplatz der Sensationen; Entdeckungen in Mexiko. Uspořádali Bodo Uhse a Gisela Kisch. 6. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02168-2.

Svazek 9 – Mein Leben für die Zeitung 1906 – 1925: Journalistische Texte I. Uspořádali Fritz Hofmann a Josef Poláček. 2. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02169-0.

Svazek 10 – Mein Leben für die Zeitung 1926 – 1947: Journalistische Texte II. Uspořádali Fritz Hofmann a Josef Poláček. 2. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02170-4.

Svazek 11 – Läuse auf dem Markt, Vermischte Prosa. Uspořádali Fritz Hofmann a Josef Poláček. 2. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02171-2.

Svazek 12 – Der freche Franz; Vom Blütenzweig der Jugend; Nachgelassenes und Verstreutes. Uspořádali Fritz Hofmann a Josef Poláček. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1993. ISBN 3-351-02172-0.

KISCH, Egon Erwin. Klassischer Journalismus: Die Meisterwerke der Zeitung. Berlín: Kaemmerer, 1923. 763 stran.

b) Kischovské monografie, odborná literatura, vzpomínky

HAUPT, Klaus. Kisch war hier. 1. vydání. Berlín: Verlag der Nation, 1985. 338 stran. Lizenz-Nr. 400/58/85.

HOFMANN, Fritz. Servus, Kisch! – Erinnerungen, Rezensionen, Anekdoten. Spolupráce: Josef Poláček. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1985. 412 stran. Lizenznummer 301.120/88/85.

JACOBI, Jutta. Journalisten im literarischen Text: Studien zum Werk von Karl Kraus, Egon Erwin Kisch und Franz Werfel. 1. vydání. Frankfurt nad Mohanem: Peter Lang, 1989. 260 stran. ISBN 3-631-41605-9.

KISCH, Egon Erwin. Briefe an den Bruder Paul und an die Mutter 1905 – 1936. Uspořádal Josef Poláček, spolupráce Fritz Hofmann. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1978. Lizenznummer 301. 120/80/78.

Kol. autorů. Egon Erwin Kisch známý a neznámý: Sborník ze sympozia o životě a díle Egona Erwina Kische k 120. výročí jeho narození. Editor: Jan Halada. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova – nakladatelství Karolinum, 2005. 74 stran. ISBN 80-246-1088-4.

Kol. autorů. Kalendář E.E. Kische. Přeložili Jiří a Jiřina Trojanovi, texty EEK Jarmila Haasová-Nečasová. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 282 stran. Tem. Skupina 02/13.

Kol. autorů. Nové studie o životě a díle E.E. Kische: Materiály z kolokvia o životě a díle E. E. Kische uspořádané 25. května 1965. 1. vydání. Praha: Novinářský studijní ústav, 1965. 63 stran.

KOZLOVÁ, Danica; TOMÁŠ, Jiří. Egon Ervín Kisch. 1. vydání. Praha: Horizont – nakladatelství Socialistické akademie ČSSR, 1984. 164 stran. 40-056-84.

KUNCOVI, Jaroslav a Julie. Egon Ervín Kisch – bibliografie života a díla. In: Bulletin hlavního úkolu – Řada B: bibliograficko dokumentační. Praha: Fakulta žurnalistiky UK – Ústav teorie a praxe žurnalistiky ve spolupráci s Českým svazem novinářů, 1976. 184 stran.

NEČASOVI, Vincenc a Jarmila. Pražský novinář Egon Ervín Kisch. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1980. 160 stran. Tem. skupina 02/70, 59-251-79.

PATKA, Marcus G. Egon Erwin Kisch: Stationen im Leben eines streitbaren Autors. 1. vydání. Vídeň: Böhlau Verlag, 1997. 565 stran. ISBN 3-205-98612-1.

PATKA, Marcus G. Der Rasende Reporter Egon Erwin Kisch: Eine Biografie in Bildern. 1. vydání. Berlín: Aufbau-Verlag, 1998, 303 stran.

POLÁČEK, Josef. Egon Erwin Kischs Mystifikationen. Frankfurt nad Mohanem: Hessischer Rundfunk, květen 1987. (manuskript, zdroj: Památník národního písemnictví)

POLÁČEK, Josef. Egon Erwin Kisch und Prag. Berlín: televize NDR, 22.8. 1983. (manuskript, zdroj: Památník národního písemnictví)

POLÁČEK, Josef. Pokus o mladého Kische. 1. vydání. Praha: Novinářský sborník, 1965, 14 stran.

POLÁČEK, Josef. Soupis osobního fondu E.E. Kisch. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 2001.

PYTLÍK, Radko. Pražská dobrodružství E.E. Kische. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Panorama, 1985. 268 stran. 403-22-826, 12/16, 11-104-85.

REIMANN, Paul. Von Herder bis Kisch: Studien zur Geschichte der deutsch-österreichisch-tschechischen Literaturbeziehungen. 1. vydání. Berlín: Dietz Verlag, 1961. 292 stran.

SCHLENSTEDT, Dieter. Die Reportage bei Egon Erwin Kisch. 1. vydání. Berlín: Rütten & Loenig, 1959. 123 stran. Lizenznummer 220-415/46/59.

SCHLENSTEDT, Dieter. Egon Erwin Kisch: Sein Leben und Werk. 1. vydání. Berlín: Verlag Das Europäische Buch, 1985. 464 stran. ISBN 3-88436-151-1.

SIEGEL, Christian Ernst. Egon Erwin Kisch: Reportage und politischer Journalismus. 1. vydání. Brémy: Schönmeyer Universitätsverlag, 1973. 384 stran. ISBN 3 7961 3041 0.

TOMÁŠ, Jiří. ŽEMLIČKOVÁ, Gabriela. Egon Erwin Kisch, novinář a bojovník. 1. vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1984. 160 stran. Tem. skupina 02/70 59-012-83.

c) Ostatní literatura

BORN, J. Deutschsprachige Literatur aus Prag und den böhmischen Ländern 1900 – 1925: Chronologische Übersicht und Bibliographie. Mnichov: Saur, 1993. 326 stran. ISBN: 3-598-11091-X.

BROD, Max. Život plný bojů. Přeložil Bedřich Fučík. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1994. 352 stran. ISBN 80-85844-00-1.

CIBULA, Václav. Pražské figurky. 1. vydání. Praha: nakladatelství Panorama, 1985. 262 stran. 11-023-85 13/33

GROMAN Martin; KARFÍK, Vladimír. Ztraceni v davu: Osudy novinářů ve 20. století. 1. vydání. Praha: Matfyzpress – vydavatelství Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2005. 167 stran. ISBN 80-86732-73-8.

HAACKE, Wilmont. Feuilletonkunde: Das Feuilleton als literarische und journalistische Gattung. Svazek I. 1. vydání. Lipsko: Verlag Karl W. Hiersemann, 1943. 355 stran.

HAACKE, Wilmont. Feuilletonkunde: Das Feuilleton als literarische und journalistische Gattung. Svazek II. 1. vydání. Lipsko: Verlag Karl W. Hiersemann, 1944. 675 stran.

KNOBLOCH, Heinz. Vom Wesen des Feuilletons, mit Studienmaterial Theorie und Praxis des Feuilletons. Halle (Saale): Verlag Sprache und Literatur, 1962. 325 stran. Lizenznummer 601/29/62.

LANGENBUCHER, Wolfgang. Sensationen des Alltags: Meisterwerke des österreichischen Journalismus. 1. vydání. Vídeň: Verlag Carl Ueberreuter, 1992. 430 stran. ISBN 3-8000-3467-0.

MÜHLBERGER, Josef. Dějiny německé literatury v Čechách 1900 – 1939. Přeložila Veronika Dudková. 1. vydání. Ústí nad Labem: Albis International, 2006. 401 stran. 80-86971-11-2.

RIESENFELLNER, Stefan. Der Sozialreporter – Max Winter im alten Österreich. 1. vydání. Vídeň: Verein Kritische Sozialwissenschaft und Politische Bildung, 1987. 278 stran. ISBN 3-900351-67-8.

ROHAN, Bedřich. Kafka bydlel za rohem: Vzpomínky na Prahu dvacátých a třicátých let. Přeložila Lenka Chytilová. 1. vydání. Praha: Brána s.r.o., 1997. 160 stran. ISBN 80-85946-73-4.

TŮMA-ZEVLOUN, Ladislav. Alej vzpomínek. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1958. 139 stran. 56/VIII-5

VEJVARA, Josef. Historie spolku českých žurnalistů Praze 1877 – 1927. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927. 128 stran.

WANDRUSZKA, Adam. Geschichte einer Zeitung. Das Schicksal der Presse und der Neuen Freien Presse von 1848 zur Zweiten Republik. 1. vydání. Vídeň: Neue Wiener Presse Druck- u. Verl. Ges. m.b.H., 1958. 170 stran.

WOLKAN, R. Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen und in den Sudetenländern. 1. vydání. Augsburg: Stauda, 1925. 184 stran.

WREDE, Richard. Handbuch der Journalistik. Berlín: Dr. R. Wrede-Verlag, 1902. 1. vydání. 272 stran.

ZWEIG, Stefan. Svět včerejška: Vzpomínky jednoho Evropana. Přeložila Eva Červinková, verše J.W. Goetha přeložil Ludvík Kundera. 2., upravené vydání. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-083-9.

d) Články a studie v periodickém tisku

ADLER, Felix. Kritik. In: Die Jahrbundertausgabe der Bohemia, roč. 100, č. 25 (30.1. 1927), příloha s. 7. Praha: Deutsche Zeitungs A.G., 1927.

ADLER, Felix. Ludwig Speidels Schriften. In: Bohemia, roč. 83, 31.7. 1910, s. 25. Praha: A. Haase, 1910.

FAKTOR, Emil. Ein Nachruf. In: Bohemia, roč. 81, 11.11. 1908, s. 2 – 3. Praha: A. Haase, 1908.

FAKTOR, Emil. Willomitzer: Zum zehnjährigen Todestag, am 3. Oktober. In: Bohemia, roč. 83, 2.10. 1910 (č. 271), s. 2 – 3. Praha: A. Haase, 1910.

FAKTOR, Emil. Gespräche und Konflikte mit E.E. Kisch. In: Prager Mittag, 30.4. 1935, s. 2. Praha: Paul Peter Winter, 1935.

KLAAR, Alfred. Aus den Tagen meines Bohemia-Beginns. In: Die Jahrbundertausgabe der Bohemia, roč. 100, č. 25 (30.1. 1927), příloha - s. 3 – 4. Praha. Deutsche Zeitungs A.G., 1927.

KÖPPLOVÁ, Barbara. Znovu po mnoha letech o Kischově knize Klasický žurnalismus. In: Sešity novináře, roč. 19, č. 1, s. 119 – 137. Praha: Čs. svaz novinářů ve Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1985.

KUSÁK, Alexej. Kischova výprava nejdůležitější: K 10. výročí smrti E.E. Kische. In: Otázky novinářství, roč. I (1958), č. 1, s. 201 – 222. Bratislava: Mediálne informačné centrum, 1958.

LARSEN, Egon. Unsere wenigen Altvordern: Fünf Minuten Zeitungsgeschichte. In: Bohemia, 20.6. 1937, s. 37. Praha: Deutsche Zeitung A.G., 1937.

Nsg. „Journalistik und Journalisten“ (Siebenter Concordia-Vortrag). In: Bohemia, roč. 83, 28.2. 1910, s. 2 – 3. Praha: A. Haase, 1910.

Nsg. Die Gründer der Bohemia. In: Die Jahrgendertausgabe der Bohemia, roč. 100, č. 25 (30.1. 1927), s. 2. Praha: Deutsche Zeitung A.G., 1927.

Nsg. Jak to bylo s Tonkou Šibenící: Redaktor Josef Vejvara vypravuje v roli svědka novinářské intimity. In: Národní listy, roč. 1932, č. 6 (6.1.), s. 4. Praha: Národní listy, 1932.

POLÁČEK, Josef. Der junge Kisch: Biographisches und Werkgeschichtliches aus seinem Briefwechsel 1902 – 1914. In: Philologica Pragensia, roč. 1965, č. 1, s. 26 – 48.

POLÁČEK, Josef. Der junge Kisch II: Juvenilien und frühe Reife. In: Philologica Pragensia, roč. 1966, č. 3, s. 236 – 251.

POLÁČEK, Josef. In Stürmen geboren: Egon Erwin Kischs „Marktplatz der Sensationen“. In: Exil 1933 – 1945, č. 1/1989, s. 64 – 79. Hamburg: Universität Hamburg, 1989.

POLÁČEK, Josef. Servus, Kisch! In: Věstník Společnosti Franze Kafky, roč. 1998, č. 1 – 2, s. 4 – 6. Praha: Společnost Franze Kafky, 1998.

SPIEGEL, Käthe. Mein Vater und die Bohemia. In: Die Jahrgendertausgabe der Bohemia, roč. 100, č. 25 (30.1. 1927), s. 9. Praha: Deutsche Zeitung A.G., 1927.

STERN, Josef. 100 Jahre im Annahof. In: Die Jahrgendertausgabe der Bohemia, roč. 110, 20.6. 1937, s. 37.

ŠULC, Ludovít. O pôsobení marxleninského poznania na vývoj novinárskej osobnosti E.E. Kische. In: Sešity novináře, roč. 6, č. 4, str. 63 – 82. Praha: Čs. svaz novinářů ve vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1972.

L.W. Alte Bohemia-Bände. In: Bohemia, roč. 110, 20.6. 1937, s. x. Praha: Deutsche Zeitung A.G., 1937.

WEBER, Ottokar. Die Gründung der Bohemia (Nach Akten des Archivs im Ministerium des Innern in Prag). In: Die Jahrgangsausgabe der Bohemia, roč. 100, č. 25 (30.1. 1927), s. 1. Praha: Deutsche Zeitungs A.G., 1927.

WESSELSKI, Albert. Die Tradition eines Jahrhunderts. In: Die Jahrgangsausgabe der Bohemia, roč. 100, č. 25 (30.1. 1927), s. 1. Praha: Deutsche Zeitungs A.G., 1927.

e) Diplomové práce, disertace

CÁP, Martin. Druhý život novináře Egonu Ervína Kische. Praha: FSV UK, 2004. 64 stran.

HAMŠÍK, Dušan. Vývoj pražského lokálního reportéra E.E. Kische ve světového reportéra. Praha: FF UK, 1959. 163 stran.

KRÉNOVÁ, Martina. Praha a její sociální problémy očima Egonu Ervína Kische a jeho současníků. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1985.

KRONBERGER, Johann. Egon Erwin Kisch: Seine politische und publizistische Entwicklung vom bürgerlichen Journalisten zum Schöpfer der literarischen sozialistischen Reportage. Vídeň: Universität Wien, 1979. 250 stran.

KUSÁK, Alexej. Egon Erwin Kisch v Bohemii. Praha: FF UK, 1958. 57 stran.

RAISP, Egon. Die Wiener Tagespresse 1848 – 1950: Versuch einer Typologie. Vídeň: Universität Wien, 1952. 219 stran.

REINHARDT, Ernst. Egon Erwin Kisch als Lokalreporter. Vídeň: Filozofická fakulta Universität Wien, 1958. 141 stran.

RUBINIGG, Margareta. Das Feuilleton der Tageszeitungen in der Betrachtung der Zeitungswissenschaft. Vídeň: Filozofická fakulta Universität Wien, 1952. 128 stran.

TESAŘOVÁ, Zina. Život a dílo českého novináře Josefa Vejvary. Praha: FSV UK, 1999.

f) Internetové odkazy

TEXTE VON MAX WINTER. „Die Katastrophe in Brüx“ on Max-Winter.org. (online) Vídeň: neuvedeno, 2006. (cit 2006-12-03). URL: http://www.max-winter.org/htm/1895_01.htm

Původní pramen: Arbeiter Zeitung, roč. 1895, č. 200, 24.7., s. 1; Arbeiter Zeitung, roč. 1895, č. 201, 25.7., s. 2; Arbeiter Zeitung, roč. 1895, č. 202, 26.7., s. 2; Arbeiter Zeitung, roč. 1895, č. 203, 27.7., s. 3.

TEXTE VON MAX WINTER. „Im Zeichen der rothen Laterne: Ein Tag bei der Rettungsgesellschaft“ on Max-Winter.org. (online) Vídeň: neuvedeno, 2006. (cit 2006-12-03). URL: http://www.max-winter.org/htm/1896_01.htm

Původní pramen: Arbeiter Zeitung, roč. 1896, č. 355, 25.12., s. 5.

TEXTE VON MAX WINTER. „Karlsbader Delikatessen“ on Max-Winter.org. (online) Vídeň: neuvedeno, 2006. (cit 2006-12-03). URL: http://www.max-winter.org/htm/1901_07.htm

Původní pramen: Arbeiter Zeitung, roč. 1901, 4.8., s. 5.

TEXTE VON MAX WINTER. „Wiener Straßenhandel: Eine Umfrage auf der Straße“ on Max-Winter.org. (online) Vídeň: neuvedeno, 2006. (cit 2006-12-03). URL: http://www.max-winter.org/htm/1901_04.htm

Původní pramen: Arbeiter Zeitung, roč. 1901, č. 95, 7.4., s. 13.

WIENER STADTBIBLIOTHEK. Daniel Spitzer on Wiener Stadtbibliothek. (online) Vídeň: Wiener Stadtbibliothek, 2006. (cit 2006-11-29). URL: <http://www.stadtbibliothek.wien.at/cgi-ma09/embed-wo.pl?lang=-de&l=3&doc=http://www.stadtbibliothek.wien.at/ausstellungen/1993/wa-227/doc-Daniel-2-de.htm>

WIKIPEDIA. „Leben im Wiener Untergrund“ on Wikipedia. (online) St. Petersburg: Wikimedia Foundation Inc., 2006. (cit 2006-11-29). URL:
http://de.wikipedia.org/wiki/Leben_im_Wiener_Untergrund

WIKIPEDIA. Max Winter on Wikipedia. (online) St. Petersburg: Wikimedia Foundation Inc., 2006. (cit 2006-11-29). URL:
http://de.wikipedia.org/wiki/Max_Winter

WIKIPEDIA. Daniel Spitzer on Wikipedia. (online) St. Petersburg: Wikimedia Foundation Inc., 2006. (cit 2006-11-29). URL:
http://de.wikipedia.org/wiki/Daniel_Spitzer

9. Příloha k literatuře

9.1. Bibliografie E.E. Kische

(první vydání v němčině)

- Vom Blütenzweig der Jugend. Drážd'any: Pierson, 1905.
- Der freche Franz und andere Geschichten. Berlín: Hugo Steinitz, 1906.
- Aus Prager Gassen und Nächten. Praha: A. Haase, 1912.
- Prager Kinder. Praha: A. Haase, 1913.
- Der Mädchenhirt. Berlín: Reiss, 1914.
- Die Abenteuer in Prag. Praha/Vídeň: E. Strache, 1920.
- Soldat im Prager Korps. Lipsko/Praha: K. André, 1922.
- Die gestohlene Stadt. Berlín: reiss, 1922.
- Klassischer Journalismus. Berlín: R. Kaemmerer, 1923.
- Der Fall des Generalstabchefs Redl. Berlín: Die Schmiede, 1924.
- Der rasende Reporter. Berlín: Reiss, 1925.
- Hetzjagd durch die Zeit. Berlín: Reiss, 1926.
- Zaren, Popen, Bolschewiken. Berlín: Reiss, 1927.
- Kriminalistisches Reisebuch. Berlín: Die Schmiede, 1927.
- Wagnisse in aller Welt. Berlín: Universum Bücherei für Alle, 1927.
- Schreib das auf, Kisch! Berlín: Erich Reiss, 1930.
- Paradies Amerika. Berlín: Reiss, 1930.

Prager Pitaval. Berlín: Reiss, 1931.
Asien gründlich verändert. Berlín: Reiss, 1932.
China geheim. Berlín: Reiss, 1933.
Geschichten aus sieben Ghettos. Amsterdam: Allert de Lange, 1934.
Eintritt verboten. Paříž: Éditions du Carrefour, 1934.
Abenteurer in fünf Kontinenten. Paříž: Éditions du Carrefour, 1936.
Landung in Australien. Amsterdam: Allert de Lange, 1937.
Sensation Fair. New York: Modern Age, 1941.
Marktplatz der Sensationen. Mexiko: El Libro Libre, 1942.
Entdeckungen in Mexico. Mexiko: El Libro Libre, 1945.
Karl Marx in Karlsbad. Berlín: Aufbau, 1953.

9.2. Seznam stěžejních studijních materiálů z listu Bohemia 1906 – 1913.

(řazeno podle autorů)

ADLER, Felix. *Ludwig Speidels Schriften*. In: Bohemia, roč. 83, č. 206 (31.7. 1910), s. 25.

AMUNDSEN, Roald. *Meine Südpolarexpedition*. In: Bohemia, roč. 84, č. 217 (8.8. 1911), s. 1 – 3.

BAUM, Oskar. *Im Reiche der Blinden*. In: Bohemia, roč. 85, č. 216 (7.8. 1912), s. 1 – 3.

BONDY, Josef Adolf. *Das Schaugespränge im Weißen Saal*. In: Bohemia, roč. 79, 7.3. 1906, příloha s. 1.

BONDY, Josef Adolf. *Der große Zeppelintag der Berliner*. In: Bohemia, roč. 82, 31.8. 1909, s. 1 – 3.

BONDY, Josef Adolf. *Der Himmel voller Luftballons*. In: Bohemia, roč. 81, č. 284 15.10. 1908, příloha s. 1.

BONDY, Josef Adolf. *Die Berliner beim Mars*. In: Bohemia, roč. 82, 7.12. 1909, s. 1 – 2.

BONDY, Josef Adolf. *Ein botanischer Garten*. In: Bohemia, roč. 83, 7.6. 1910, s. 1 – 2.

BONDY, Josef Adolf. *Die 144. Stunde: Bilder vom Berliner Sechstage-Rennen*. In: Bohemia, roč. 86, č. 15 (16.1. 1913), s. 1 – 2.

BÖTTCHER, Karl. *Ein Ausflug in Marokko*. In: Bohemia, roč. 81, 26.3. 1908, příloha s. 1.

DRÄXLER, Max. *Auf dem Dampfer aus Wien nach Konstantinopel*. In: Bohemia, roč. 86, č. 107 (20.4. 1913), 55 – 56.

- EWERS, Hanz Heinz. *Eine Gerichtssitzung in Kalkutta*. In: Bohemia, roč. 84, č. 73 (14.3. 1911), s. 1 – 3.
- EWERS, Hanz Heinz. *Die toten Städte im Dschungel*. In: Bohemia, roč. 84, č. 96 (6.4. 1911), s. 1 – 2.
- EWERS, Hanz Heinz. *Ali Baba und die vierzig Räuber*. In: Bohemia, roč. 84, č. 166 (18.6. 1911), s. 1 – 2.
- FAKTOR, Emil. *Der freche Franz und andere Geschichten*. In: Bohemia, 22.4. 1906.
- FAKTOR, Emil. *Die Stadt der Freundschaft*. In: Bohemia, roč. 81, č. 276 (7.10. 1908), příloha.
- FAKTOR, Emil. *Ein Nachruf*. In: Bohemia, 11.11. 1908, s. 2 – 3 – překl. M.C.
- FAKTOR, Emil. *Die neue Stadt*. In: Bohemia, roč. 81, č. 320 (20.11. 1908), s. 1 – 2.
- FAKTOR, Emil. *Willomitzer: Zum zehnjährigen Todestag, am 3. Oktober*. In: Bohemia, roč. 83, č. 271 (2.10. 1910), s. 2 – 3.
- FREYSTADTL, Desier. *Momentbilder aus Tunis*. In: Bohemia, roč. 85, č. 266 (26.9. 1912), s. 1 – 3.
- FUNKE, Max. *Teheran*. In: Bohemia, roč. 82, 14.7. 1909, s. 1 – 3.
- HAAS, Rudolf. *Die Saison der Sommerfrischen*. In: Bohemia, roč. 81, č. 209 (31.7. 1908), příloha s. 1.
- HULDSCHINER, Richard. *Erotischer Reisebrief*. In: Bohemia, roč. 85, č. 348 (17.12. 1912), s. 2 – 3.
- JACQUES, Norbert. *Im Halb-Orient*. In: Bohemia, roč. 84, č. 259 (19.9. 1911), s. 1 – 3; č. 266 (26.9. 1911), s. 1 – 3; č. 273 (3.10. 1911), s. 2 – 4; č. 280 (10.10. 1911), s. 1 – 3; č. 287 (17.10. 1911), s. 1 – 3; č. 294 (24.10. 1911), 1 – 3; č. 340 (9.12. 1911), s. 1 – 3.
- KAFKA, Franz. *Die Aeroplane in Brescia*. In: Bohemia, roč. 82, č. 269 (29.9. 1909), s. 1 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Das Jubiläum eines Vergessenen*. In: Bohemia, roč. 79, č. 286 (17.10. 1906), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *In der Strafanstalt*. In: Bohemia, roč. 80, č. 327 (26.11. 1907), s. 3 – 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Orientreisepech*. In: Bohemia, roč. 80, č. 352 (21.12. 1907), příloha s. 1.
- KISCH, Egon Erwin. *Gäste der Polizei*. In: Bohemia, roč. 81, č. 98 (8.4. 1908), příloha s. 1.

- KISCH, Egon Erwin. *Im Heim der Verwahrlosten*. In: Bohemia, roč. 81, č. 114 (25.8. 1908), příloha s. 1.
- KISCH, Egon Erwin. *Karl May*. In: Bohemia, roč. 83, č. 100 (14.4. 1910), s. 4.
- KISCH, Egon Erwin. *In der Villa Shatterhand*. In: Bohemia, roč. 83, č. (15.5. 1910), příloha s. 49 – 51.
- KISCH, Egon Erwin. *Floßfahrt*. In: Bohemia, roč. 83, č. 181 (3.7. 1910), s. 3 – 4; č. 185 (7.7. 1910), s. 3 – 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Das neue Heim des Polizeimuseums*. In: Bohemia, roč. 83, č. 201 (24.7. 1910), s. 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Der Clamsche Garten*. In: Bohemia, roč. 83, 7.8. 1910, s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Gemeindetruhe*. In: Bohemia, roč. 83, 14.8. 1910, s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Der Mann mit der Straßenspritze*. In: Bohemia, roč. 83, 21.8. 1910, s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Geschichten vom Brückenkreuzer*. In: Bohemia, roč. 83, 28.8. 1910, s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Café Kandelaber*. In: Bohemia, roč. 83, 4.9. 1910, s. 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Verzehrungssteuer*. In: Bohemia, roč. 83, 11.9. 1910, s. 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Gifthütte*. In: Bohemia, roč. 83, 18.9. 1910, s. 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Prager Erwachen*. In: Bohemia, roč. 83, 25.9. 1910, s. 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Eine Nacht im Asyl für Obdachlose*. In: Bohemia, roč. 83, č. 278 (9.10. 1910), s. 3 – 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Razzia*. In: Bohemia, roč. 83, č. 292 (23.10. 1910), s. 3 – 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Von der Lottoziehung*. In: Bohemia, roč. 83, č. 299 (30.10. 1910), s. 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Prager Ziehung*. In: Bohemia, roč. 83, č. 306 (6.11. 1910), s. 4 – 5.

- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Das Märchen vom Mistwagen*. In: Bohemia, roč. 83, č. 313 (13.11. 1910), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Zwangsarbeit auf dem Hradschin*. In: Bohemia, roč. 83, č. 320 (20.11. 1910), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Beim Antonschek, dem Wasenmeister*. In: Bohemia, roč. 83, č. 327 (27.11. 1910), s. 1 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Drehorgelspieler*. In: Bohemia, roč. 83, č. 334 (4.12. 1910), s. 1 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Theatervorstellung der Korrigenden*. In: Bohemia, roč. 83, č. 341 (11.12. 1910), s. 1 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Erlaubnis*. In: Bohemia, roč. 83, č. 348 (18.12. 1910), s. 2 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Weihnachtsmarkt*. In: Bohemia, roč. 83, č. 355 (25.12. 1910), s. 2 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Im Jänner vor fünfzig Jahren*. In: Bohemia, roč. 84, č. 1 (1.1. 1911), s. 2 – 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: In der Wärmestube*. In: Bohemia, roč. 84, č. 15 (15.1. 1911), s. 1 – 3.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Die Irren*. In: Bohemia, roč. 84, č. 22 (22.1. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Volksküchen*. In: Bohemia, roč. 84, č.36 (5.2. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Ein tadelnder Ballbericht*. In: Bohemia, roč. 84, č. 43 (12.2. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Von Teilbietungen, Auktionshallen und vom Chabrus*. In: Bohemia, roč. 84, č. 50 (19.2. 1911), s. 1 – 3; č. 57 (26.2. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Meine Tätigkeit als Statist*. In: Bohemia, roč. 84, č. 64 (5.3. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Arrestgebäude*. In: Bohemia, roč. 84, č. 78 (19.3. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Prager Streifzüge: Mensurlokale*. In: Bohemia, roč. 84, č. 92 (2.4. 1911), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Aus der Praxis des alten Lederer*. In: Bohemia, roč. 86, č. 107 (20.4. 1913), s. 1 – 2.

- KISCH, Egon Erwin. *Als Hopfenpflücker ins Saazer Land*. In: Bohemia, roč. 85, č. 227 (18.8. 1912), s. 7 – 8; č. 229 (20.8. 1912), s. 5 – 6; č. 231 (22.8. 1912), s. 5 – 6.
- KISCH, Egon Erwin. *Geschichten von der montenegr. Grenze*. In: Bohemia, roč. 86, č. 128 (11.5. 1913), s. 1 – 2.
- KISCH, Egon Erwin. *Im zerstörten Stutari*. In: Bohemia, roč. 86, č. 132 (16.5. 1913), s. 2 – 4.
- KISCH, Egon Erwin. *Die Leichen von Bardanjol*. In: Bohemia, roč. 86, č. 136 (20.5. 1913), s. 1 – 2.
- LAHM, Carl. *Der Grand-Prix von Paris*. In: Bohemia, roč. 79, č. 163 (15.6. 1906), příloha s. 1.
- LAHM, Carl. *Der Grand-Prix*. In: Bohemia, roč. 81, č. 168 (19.6. 1906), příloha s. 1.
- LAHM, Carl. *Fahrende Minister*. In: Bohemia, roč. 81, č. 49 (19.2. 1908), příloha s. 1.
- LAHM, Carl. *Der Kampf mit dem Luftmeer: Die Wrightschen Flugversuche*. In: Bohemia, roč. 82, č. 222 (13.8. 1908), s. 3.
- LAHM, Carl. *Die Pariser Große Woche*. In: Bohemia, roč. 82, č. 182 (2.7. 1909), s. 1 – 2.
- LAHM, Carl. *Der Pariser Salon*. In: Bohemia, roč. 81, 22.4. 1908, příloha s. 1.
- LAHM, Carl. *Versailles im Schnee*. In: Bohemia, roč. 82, 12.3. 1909, s. 1 – 2.
- LAHM, Carl. *Eine Weltstadt in Wassernot*. In: Bohemia, roč. 83, 30.1. 1910, s. 1 – 3.
- LAHM, Carl. *Die Eröffnung der Brüsseler Weltausstellung*. In: Bohemia, roč. 83, 27.4. 1910, s. 1 – 3.
- LAHM, Carl. *Pariser Studentenstreiche*. In: Bohemia, roč. 84, č. 47 (16.2. 1911), s. 1 – 3.
- LAHM, Carl. *Brest*. In: Bohemia, roč. 84, č. 142 (24.5. 1911), s. 1 – 3.
- LAHM, Carl. *Phantasten vom Montblanc*. In: Bohemia, roč. 84, č. 240 (31.8. 1911), s. 1 – 3.
- LAHM, Carl. *Pariser Blumen*. In: Bohemia, roč. 84, č. 329 (28.11. 1911), s. 1 – 2.
- LAHM, Carl. *Nationalfest*. In: Bohemia, roč. 85, č. 198 (20.7. 1912), s. 1 – 2.
- MITSCHERLICH, Walter. *Im Ballon von Stuttgart nach Russland*. In: Bohemia, roč. 85, č. 306 (5.11. 1912), s. 2 – 3.
- Nsg. *Der Kampf um Budweis*. In: Bohemia, roč. 79, č. 306 (6.11. 1906), s. 1.
- Nsg. *Tschechisierung bei der Post*. In: Bohemia, roč. 81, č. 129 (10.5. 1908), s. 1 – 2.
- Nsg. *Die Tschechisierung der Gerichte*. In: Bohemia, roč. 81, č. 188 (10.7. 1908), s. 1.
- Nsg. *Das Tschechisierungs-System*. In: Bohemia, roč. 81, č. 185 (7.7. 1908), s. 1.

- Nsg. *Die Wasserkatastrophe im Sazawagebiete*. In: Bohemia, roč. 79, č. 167 (19.6. 1906), s. 6.
- Nsg. *Die Ankunft des Erzherzogs Karl Franz Josef in Prag*. In: Bohemia, roč. 79, č. 313 (13.11. 1906), s. 5.
- Nsg. *Furchtbarer Unglücksfall*. In: Bohemia, roč. 81, č. 190 (12.7. 1908), s. 2 – 3.
- Nsg. *Das Unblück beim Blumenkorso*. In: Bohemia, roč. 81, č. 192 (14.7. 1908), s. 3.
- Nsg. *Eisenbahnkatastrophe bei Pardubitz*. In: Bohemia, roč. 82, č. 357 (27.12. 1909), s. 1 – 3.
- Nsg. *Der Mord in der Böhmerwaldgasse*. In: Bohemia, roč. 82, č. 84 (23.2. 1909), s. 5 – 6.
- Nsg. *Ein furchtbarer Kampf: Detektive und Einbrecher Boček*. In: Bohemia, roč. 82, č. 101 (11.4. 1909), s. 6.
- Nsg. *Der furchtbare Kampf mit dem Einbrecher Boček*. In: Bohemia, roč. 82, č. 102 (12.4. 1909), s. 3 – 4.
- Nsg. *Der mutmaßliche Mord bei Smichow*. In: Bohemia, roč. 82, č. 205 (27.7. 1909), s. 5.
- Nsg. *Der Mord an dem Polizisten Bartoš*. In: Bohemia, roč. 82, č. 221 (12.8. 1909), s. 4.
- Nsg. *Ein Raubmord in Karolinental*. In: Bohemia, roč. 82, č. 331 (1.12. 1909), s. 5.
- Nsg. *Fluchtversuch aus der Pankratzer Strafanstalt*. In: Bohemia, roč. 85, č. 233 (24.8. 1912), s. 7.
- Nsg. *Raubmord an der Mutter*. In: Bohemia, roč. 85, č. 278 (3.10. 1912), s. 8 – 9.
- Nsg. *Der Raubmord in Smichow*. In: Bohemia, roč. 86, č. 82 (26.3. 1913), s. 4 – 5; č. 83 (27.3. 1913), s. 3 – 4.
- Nsg. *Internationale Kasseneinbrecher in Prag?* In: Bohemia, roč. 80, č. 356 (25.12. 1907), s. 7.
- Nsg. *Eine Mordtat am Weihnachtsabend*. In: Bohemia, roč. 80, č. 357 (27.12. 1907), s. 1 – 4.
- Nsg. *Der Raubmord an Bankier Kisch*. In: Bohemia, roč. 83, č. 270 (1.10. 1910), s. 3; č. 271 (2.10. 1910), s. 3; č. 272 (3.10. 1910), s. 2 – 3; č. 273 (4.10. 1910), s. 3 – 4; č. 275 (6.10. 1910), s. 3; č. 284 (16.10. 1910), s. 5; roč. 85, č. 265 (25.9. 1912), s. 4.
- Nsg. *Das kind zweier Mütter*. In: Bohemia, roč. 83, č. 106 (18.4. 1910), s. 6.
- Nsg. *Die Entbindung der zusammengewachsenen Zwillinge Blažek*. In: Bohemia, roč. 83, č. 107 (19.4. 1910), s. 6.

- Nsg. *Aus dem Leben der Schwestern Blažek*. In: Bohemia, roč. 83, č. 110 (22.4. 1910), s. 5.
- Nsg. *Im Ballon über die Alpen*. In: Bohemia, roč. 81, 3.9. 1908, příloha s. 1.
- Nsg. *Cooks Nordpolfahrt*. In: Bohemia, roč. 82, 4.9. 1909, s. 1 – 2.
- POPENBERG, Felix. *Römerzüge in Afrika*. In: Bohemia, roč. 85, č. 194 (16.7. 1912), s. 1 – 2.
- SANDT, Emil. *Mit Zeppelin in den Lüften*. In: Bohemia, roč. 81, č. 195 (17.7. 1908), příloha s. 1.
- SCHMIDT, Karl Eugen. *Eindrücke aus Neapel*. In: Bohemia, roč. 84, č. 231 (22.8. 1911), s. 1 – 3.
- SCHMIDT, Karl Eugen. *Vor den Toren Roms*. In: Bohemia, roč. 84, č. 249 (9.9. 1911), s. 1 – 3.
- SCHMITZ, Oskar A.H. *Die Oase Khargeh*. In: Bohemia, roč. 84, č. 182 (4.7. 1911), s. 1 – 2.
- STEIN, Oskar. *Bei den Ärmsten*. In: Bohemia, roč. 85, č. 286 (16.10. 1912), s. 2 – 3.
- STEIN, Oskar. *Im Prager Schlachthaus*. In: Bohemia, roč. 86, č. 128 (11.5. 1913), s. 6 – 7.
- STRÖBEL, August. *Das farbige Alt-Prag*. In: Bohemia, roč. 81, 27.2. 1908, příloha s. 1.
- STRÖBEL, August. *Deutschböhmisches Juwelenschrein*. In: Bohemia, roč. 81, 12.4. 1908, s. 17.
- STRÖBEL, August. *Am Altprager Toren*. In: Bohemia, roč. 85, č. 202 (24.7. 1912), s. 1 – 3.
- STRÖBEL, August. *Altprager Gesellschaft*. In: Bohemia, roč. 85, č. 227 (18.8. 1912), s. 1 – 3.
- STRÖBEL, August. *Altprager Luftschiferei*. In: Bohemia, roč. 86, č. 203 (26.7. 1913), s. 1 – 2.
- STROBL, Karl Hans. *Der Hafen von London*. In: Bohemia, roč. 84, č. 254 (14.9. 1911), s. 1 – 3.
- STROBL, Karl Hans. *Aus Prager Gassen und Nächten*. In: Bohemia, roč. 85, č. 6 (7.1. 1912), s. 1 – 2.
- WELLER, Sammy. *Reisebriefe aus Amerika*. In: Bohemia, roč. 79, 20.6. a 5.7. 1906, příloha s. 1.
- WIEGLER, Paul. *Sarah Bernhardt*, In: Bohemia, roč. 81, 25.10. 1908, s. 1 – 3.

- WIEGLER, Paul. *Köche*. In: Bohemia, roč. 81, 18.11. 1908, s. 1 – 3.
- WIEGLER, Paul. *Rockefeller und Genossen*. In: Bohemia, roč. 81, 8.12. 1908, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Die Guillotine*. In: Bohemia, roč. 82, 15.1. 1909, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Maierling*. In: Bohemia, roč. 82, 30.1. 1909, s. 2 – 3.
- WIEGLER, Paul. *Die Metternich*, In: Bohemia, roč. 82, 11.2. 1909, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Bäder*. In: Bohemia, roč. 82, 29.5. 1909, s. 1 – 3.
- WIEGLER, Paul. *Leon Sing*. In: Bohemia, roč. 82, 26.6. 1909, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Die Söhne Sivas*. In: Bohemia, roč. 82, 9.7. 1909, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Der Löwe von Stamme Juda*, In: Bohemia, roč. 83, 1.4. 1910, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Der 14. Juli*. In: Bohemia, roč. 83, 14.7. 1910, s. 1 – 3.
- WIEGLER, Paul. *Nihilistinnen*, In: Bohemia, roč. 83, č. 298 (29.10. 1910), s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Tolstoi*, In: Bohemia, roč. 83, č. 322 (22.11. 1910), s. 1 – 3.
- WIEGLER, Paul. *Die Fischer*, In: Bohemia, roč. 84, 21.1. 1911, s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Reklame*, In: Bohemia, roč. 84, č. 33 (2.2. 1911), s. 1 – 2.
- WIEGLER, Paul. *Wallenstein*, In: Bohemia, roč. 84, č. 42 (11.2. 1911), s. 1 – 3.
- WIEGLER, Paul. *Wallensteins Feinde*, In: Bohemia, roč. 84, č. 45 (14.2. 1911), s. 1 – 4.
- WIEGLER, Paul. *Tage in Paris*. In: Bohemia, roč. 84, č. 173 (25.6. 1911), s. 1 – 3.

10. Poděkování

Na závěr své diplomové práce chci poděkovat všem lidem, kteří mají podíl na jejím vzniku i podobě. V první řadě to je vedoucí mé práce Mgr. Martin Sekera Ph.D. a zaměstnanci oddělení periodik knihovny Národního muzea v pražské Stromovce. Zajímavé podněty mi během práce poskytli PhDr. Alexej Kusák a PhDr. Josef Poláček, autoři významných kischovských studií; v rešerších mě významně podpořily paní Hana Klínková z Památníku národního písemnictví a režisérka Jana Hádková, autorka dokumentárního filmu *Legenda o Kischovi*. Všem patří dík za ochotu i trpělivost.